

Tillbaka
Sven Rosborn
blickar
MALMÖ NYA ALLEHANDA.
Nr 86.
Lördagen den 25 Oktober
1856.

Året 2019

Innehåll

Kåseberga på Österlen för exakt hundra år sedan

Den står där på en av mina många bokhyllor, Svenska turistförenings hela långa räcka av årsböcker. Jag lyfter ut hundraåringen ur samlingen och fördjupar mig i innehållet. Artikeln av Österlens store skald Theodor Tufvesson fängslar när han beskriver Kåseberga och Ale stenar. Samma skeppssättning som en viss person har velat förlägga till bronsåldern tusen år före Kristus trots otvetydiga bevis på att den hör hemma i perioden 500-talet till 900-talet efter Kristus. Samma skeppssättning som fram till ca 1915 var i stort förfall med kullvräkta och också borttagna stenar som sedan ”restaurerades”. Genom att rikta linjer mellan dessa stenar och himlafenomen har den fantasirike ”forskaren” kommit fram till att det hela är en solkalender.

Problemet är bara att vi inte vet exakt hur skeppssättningen ursprungligen sett ut innan restaureringen. Dessutom har det funnits två mindre stenskepp vid relingarna på ömse sidor om det stora. Dessa finns t.o.m. av bildade på 1770-talet och 1870-talet. De visar ju att det hela rör sig om en dåtida begravningsplats - inget annat. Givetvis utesluts dessa i solkalenderns skapares fantasier.

Jag gillar Theodors författarskap. En äkta skåning som med hjärtat på rätt ställe beskriver sin vackra hembygd. Håll till godo med här återgivna hundraåriga berättelsen. Bilderna tillhör inte originalberättelsen och bildtexterna är mina små kommentarer.

BORTOM VÄGARNA
ETT BESÖK VID KÅSEBERGA FISKELÄGE

Av Theodor Tufvesson i Svenska turistföreningens årsbok år 1919.

Långt borta från vägarna, alldeles undangömt mellan ***”åsarna”****, som här korsa slätten, ligger Kåseberga gamla* ***”leje”****. Sällan eller aldrig hittar någon borta ifrån hit ner - och de flesta ha väl knappast heller någon aning om dess existens. Men stället förtjänar visst och sant att besökas - dess skönhet är något av det mest säregna Skåne har.*

En vacker julidag - en sådan där dag i rågens tid, då hela Österlen är som ett enda gott, soligt leende – tog jag skjuts ditner ifrån Borrby gamla samhälle. En härlig tur för övrigt. Vägen går genom Sandby och Hagestads trevna byidyller - den sista kanske en av de mest orörda och gammaldags i Skåne. Och säkert en av de längsta byar i ***”kungariket”****. För jämnt hundra år sedan reste dåvarande akademiadjunkten Sven Nilsson härigenom, och han har i sin dagbok anmärkt, att* ***”omkring 60 gårdar ligga här i rad till en längd av 1/4 mil”*** *samt att* ***”det således är vida längre mellan denna bys båda extremiteter än mellan honom och andra byar”****. Och det yttrandet håller nästan streck än i dag. Byn har föga förändrat sig sedan hans tid. Alla gårdarna ligga ännu* ***”sams”*** *och varje gård hägnas av en susande almdunge.*

Vid Valleberga kyrka - bekant såsom Skånes enda rundkyrka - vrider vägen ned mot ***”lejet”****. Här brytes plötsligt slätten av höga, mäktiga rullstensåsar - det ljusa och milda landskapet får med ens ett allvarligare och högtidligare drag. En kvarts väg från Valleberga - och man är framme vid läget. Man ser det inte, förrän man är alldeles in på det, där det ligger i en kil mellan höjderna, som här på båda sidor skjuta nästan rakt ut i havet.*

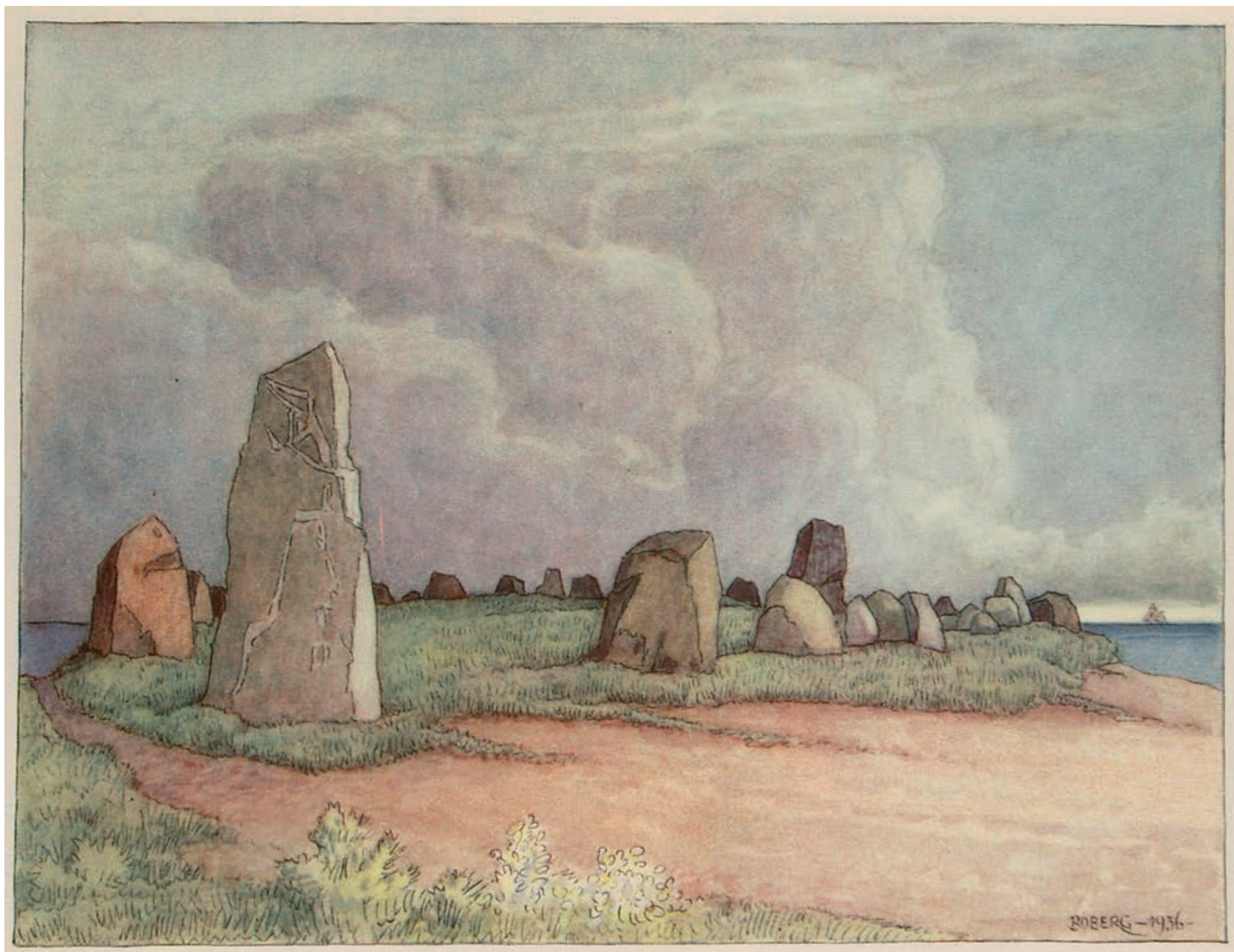
Ale stenar på 1770-talet.

Kåseberga är inte stort - knappt mer än ett dussin hus, som ***"tockat"*** *sig samman i en klunga. De lysa i sommardagen med höga, grella färger - dessa färger, som sjöfolk älska att smycka sina hus med. Ilsket gredelint, klart grönt, havsblått, rött - en färgkonsert, som en expressionist skulle falla i hänryckning inför. De ge också ett eget liv åt tavlan. Här och där ser man en liten trädgårdstäppa utanför stuguväggen, där mynta och lavendel, solrosor och lejongap frodas, och där ett och annat vindvridet plommonträd lyfter sina knotiga grenar.*

"Lejet" *har bara en enda riktig gata, som går tvärs igenom det ner till* ***"sjön"****. När jag sakta körde in på gatan, låg den helt öde och slöade i sommargasset. Inte en gång en gås syntes till på den grönskande stenläggningen, fast man annars har gott om gäss här nere vid havet. Men så med ens blev det liv. Jag vet knappt var alla människor i en hast kommo ifrån. Men kommo gjorde de, så det klingade av träskorna i gatstenarna, och - tittade gjorde de. Det var tydligtvis något som hänt - en främling hade plötsligt beträtt deras lugna bygata! Jag lät kusken ta hand om skjutsen och slog mig i* ***"snack"*** *med några av infödingarna, som nyfiket skockade sig omkring mig. Det var präktiga fiskartyper med öppna, klara* ***"österlenninga"****-anleten, men med svart hår och mörka ögon. Ett främmande inslag i den inhemska rasen var tydligt märkbart. Det finner man för övrigt överallt i kustbyarna härnere. Och det går en sägen om*

Ale stenar vid mitten av 1800-talet. Teckning av Nils Gustaf Bruzelius.

Arkitekt Ferdinand Bobergs målning av Ale stenar 1906 visar att flera stenar saknas och många är kullfallna.

blandning med sydlänskt folk, någon gång under 1600-talet.

*Nå, jag slog mig, som sagt, i snack med några av gubbarna. De hade mycket att förtälja om sitt kära **"leje"** för främlingen, och de voro ivriga att berätta. Allt som oftast avbröto de varandra, var och en visste ju så mycket bättre besked än den andre. De talade om strandningarna här, nu och fordom.Det var en farlig kust utanför. Hur många stolta skepp hade inte här förlist! **"Ja, här döljes orimligt med skatter i sanden – för många millioner!"** försäkrar mig ett gammalt gråskägg. Borta vid udden kunde man ännu vid klart vatten se ett skepp, som sjunkit där för flera hundra år sedan. Ett krigsskepp kanske, man visste inte. Men ståtligt såg det ut att ha varit. En gång var vattenståndet så lågt, att man kunde gå in i det. Det var för längesedan - och en fiskare hade då varit därinne. Han hade sett **"en hel kungataffel"** där. Och en massa värjor hade han hittat, gamla konstiga värjor med inläggningar och sirater. Dem hade han tagit med sig. Jag frågade, om de ännu funnos på **"lejet"**. Nej, en del hade kommit till Ystads museum, de övriga hade han sålt till kringresande schackrare. Han hade fått ända till två riksdaler för dem! En av dessa värjor kom jag*

dock helt oförhappandes över i en stuga borta på Sandhammaren några dagar efter. Den bar Fredrik den stores namnchiffer – så Kåsebergabon hade nog rätt i sin gissning att det var ett gammalt krigsskepp, som vilade i havssanden utanför hans leje.

Ja, det var nu också mycket annat märkvärdigt härnere. T.ex. en sådan sälhund man fångat där en gång. Den var lång som en kyrka - nästan! - och den måste dödas med silverkula. Ja, den silverkulan hade för resten gamle kustsergeant Osterman i Simrishamn sedan köpt. Och så talade man om havet på senhösten. Hur högt det kunde slå in - över åsarna ibland, och de voro ändå 200 fot höga! Då var hela bukten som en enda rytande häxkittel, och luften var svart av de skyhöga, sandiga vågorna. Ja, då var det inte gott härnere.

Men nu var det sommarsol över lejet och vid slutet av bygatan glittrade havet i ljusregnet. Med en av fiskarna fortsatte jag min färd. Vi gingo ned till stranden, där vi naturligtvis först stannade inför hamnen. En vanlig liten båthamn, men tydligen min cicerons stolthet. Det är ju också fiskarnas enda dyrbarhet - och mycket bråk och pengar har den kostat dem. Så skulle vi riktigt upp och ***”se på sjön”****, som han sade. På en slingrande stig klättrade vi upp på åsen, från vars krön några pojkar oavbrutet roade sig med att vårdslöst kasta sina mössor utåt sjön - vilket de tryggt kunde göra, då vinden blåste mot land. Roligt hade de emellertid.*

Här uppe på åsen mötte mig en utsikt, som jag aldrig glömmer. Åt ena sidan havet - men inte havet, som jag sett det på andra ställen. Det var allvarligare, mäktígare. En stålblå, glittrande oändlighet. Fullt av höghet och mystik på en gång. Jag kom osökt att tänka på forntid, på sagotid och soldyrkare. Ja, just på denna höga platå ha säkerligen fäderna en gång i längesedan svunna tider stigit upp att hälsa solens uppgång ur havet.

Här är också en plats, full av minnesmärken från heden tid. Vänder jag blicken inåt land, ser jag långt borta på höjderna grönskande ättehögar runda sig mot horisonten och ej långt från den plats, där jag står, sticka jätteblocken av en skeppssättning upp. Ja forntid - det är just den stämning man får häruppe. Jag vet mig aldrig någon annanstans ha känt den så stark som här.

Min ciceron pekade bortåt skeppssättningen: ***”Ja, det är ”Urbans grav”. Det är en sjökung, som ligger begraven där, säges det. Där ska ligga stora skatter fördolda, men var de ligga, det vet bara danskarna. Där finns papper på det inne i Köpenhamn”,*** *försäkrade han trovärdigt. Skatterna ha danskarna reda på - det är för övrigt en uppfattning, som jag mött mycket ofta borta i Österlen, då talet fallit på de gamla sägenomspunna*

Foto ur ”Hvar 8 Dag” den 1 oktober 1916 med bildtexten ”Stenskeppet på Kåsehufud återupprest”.

minnesmärkena där. Vid den s.k. ***”Borresten”*** *i Borrby t.ex. ligger också en skatt begraven - men var veta bara danskarna.*

*Vi gingo bort från stenskeppet, som nu reser sig i hela sin längd ståtligt och imponerande - ett av de största i Norden! Ännu för några år sedan företedde det en upprörande bild av vanvård, stenarna lågo kullvräkta eller djupt nedsjunkna i jorden. Men tack vare disponenten Sture Kemners i Ystad frikostighet blev det 1916 återställt i sitt forna skick. Ursprungligen lär skeppssättningen ha omfattat även tvenne mindre sidoskepp - men av dessa synes nu ej ett spår. Då rektor Bruzelius på sin tid besökte minnesmärket - på 1870-talet - fanns emellertid ännu ”****ena sidoskeppet kvar”****, och traditionen ville veta, att i början av århundradet skulle även det andra skeppet stått* ***”oskadat”****. Sven Nilsson omnämner, att också en hög funnits här, men* ***”att den blåst bort”****.*

Min sagesman kallade skeppssättningen ***”Urbans grav”*** *- en benämning, som i våra dagar tycks vara den vanliga. Jag hörde sedan, att detta namn skulle den ha fått därav, att en abbot vid namn Urban enligt sin önskan blivit begraven på denna plats - med dess stora och öppna utsikt mot havet och soluppgången! På en av stenarna sades också detta namn stå inristat - men det måtte i så fall ha varit på någon nu försvunnen, ty på intet av de uppresta stenblocken är det att upptäcka. En sjökung säges emellertid även ha sin grav här, fast Urban hette han ej, som min ciceron tydligen hade för sig, utan Ale. Därav kallas skeppssättningen också för* ***”Ales stenar”****.*

Sägnen om Ale finna vi första gången i en ***”Indberetning”****, som prästen Niels Ibsön i Valleberga i början av 1600-talet ingav till Ole Worm.* ***”På Wallebierg marck hos Kaasebierge Lege”*** *heter det där,* ***”i Fierdings Weis fraa dette Reef, som kalldis Sandhammar, udi Wester, staar de Stene som kalldis Ales stene. Bönderne der hos siger, at gammelt Tale staar: at Ale haffde satt sig forre, at han ville gjøre sig en Haffn neden for dette Bierg, som disse Stene staa paa, udi den Dall, som ligger mellom di syndre og nørre Bierge; og at han ville gjøre sit Indlöb og Udlöb til sine Skibe igennom di 2 Skaar udi di syndre Bierge nest Haffvet, som kalldis Kaasebierg Skaar og Lyndre Skaar.”***

Huruvida han lyckades förverkliga denna sin ***”föresats”*** *har sägnen ingenting att förtälja om. Det är väl knappast troligt. Och kanske är det därför, som han inte får ro i sin grav. En gammal bonde försäkrade nämligen för Bruzelius,* ***”att mycket buller hördes där om nätterna, så att ingen vågade gå där förbi, sedan det blivit mörkt”****.*

Vida kan man skåda häruppifrån. Åt öster gnistrar en flik av Sandhammarens vita sandkust fram - åt väster kan blicken följa stranden ända bort till Ystad. Och norrpå har man Slätten. Skinande i sommarsolen rullar den upp sig för en med sina almkransade gårdar och byar, sina vita kyrktorn, sina ringlande vågar och gröna marker. Hela det rika, ljusa och intagande Österlen!

Då vi sakta vände tillbaka till ***”lejet”****, berättade fiskaren för mig med stolthet, att* ***”här varit målare också”*** *och* ***”ritat av” naturen härnere. Särskilt en hade varit mycket ”skickjeli”*** *- Kärfve hette han - en konstig figur,* ***”i korta böjsor, stor hatt med via brätten och skägg som Jerusalems skomagare”****. Så nog fanns det en och annan som uppskattade hans kära Kåseberga.*

Och sannerligen - det är värt det! I själva verket är det en av Sydöst-Skånes pärlor, och dess charm ligger ej minst i den omständigheten att det ligger så bortom vägarna, så undangömt och glömt.

Och om vinden skulle blåsa åt det här hållet nå`n gång, - så följ med den! Jag försäkrar er: det är en lycklig vind!

En berättelse om mosslik

Varför jag år 1969 bestämde mig för att bli arkeolog var för att jag i biblioteket på Väddö under min värnplikt hittade en bok av den berömde arkeologen Glob. Boken handlade om mosslik. Jag beslöt mig för att själv hitta ett mosslik och då var jag tvungen att år 1970 börja läsa arkeologi.

Mosslik är människokroppar från vår avlägsna forntid som genom alldeles speciella bevaringsförhållanden blivit mycket välbevarade. En del har återfunnits i bronsåldersgravar men de som varit mest välbevarade har hittats i sankmarker och de är från järnåldern, några hundra år före och efter Kristi födelse.

Tyvärr har vi inte funnit några välbevarade forntidskroppar i Skåne, endast skelett. Kanske kan dock ett eller annat fynd i framtiden göras i någon av Skånes många bevarade gravhögar. Vid mitten av 1800-talet verkade det t.ex. som om man kom ner på en sådan mänsklig kvarleva. Det hela skedde när man skulle anlägga en källare i den stora ”Skäfvehögen”. Högen finns kvar, belägen strax söder om gamla Wessels vid Jägersro. Antikvarien Bruzelius skriver så här om fyndet:

”Med ägarens tillåtelse och med biträdande av gårdens arbetare gjordes under min ledning en valvformig fördjupning in i högen, då man snart upptäckte en av kullerstenar lagd kista, vilken synes ha varit täckt med plankor, ty från den ena sidan till den andra sträckte sig ett 1 1/2 tum tjockt lager förmultnat trä. I denna kista, som genom trycket var hopfallen, anträffades ett till en del multnat, obränt människoskelett, inbäddat i tång, samt nedlagt med huvudet i söder och fötterna i norr.”

På 1980-talet fick jag skriva manus till tio stycken en timmar långa TV-program för SVT2 som handlade om vår sydskandinaviska forntid och dessutom fick jag agera hjälpproducent i fält. Givetvis lade jag in ett antal mosslik i programmen. Med huvudproducent, filmare, tv-tekniker, ljudspecialister och skripta drog vi i en TV-buss runt i Sverige och Danmark. I Jylland filmade vi på museet i Slesvig. Här har man ett speciellt rum för de döda. När jag

Skäfehögen från bronsåldern som den ser ut i dag där den ligger i Fosie invid cykelbana till Oxie.

Tollundmannens huvud som jag fotograferade år 1985.

stod där noterade jag hur besökarna, när de steg in i rummet, plötsligt blev väldigt tysta och tankfulla. Så här välbevarade ska ju mer än inte tvåtusen år gamla människor vara. Tid till eftertanke.

När vi kom till Silkeborgs museum för att filma Tollundmannen, död ca 300 f.Kr. blev det problem. Monterglaset blänkte för mycket. Hjälpsamma danska museianställda plockade då bort glaset och vi fick verkligen närkontakt med detta lik där huvudet är det bäst bevarade. T.o.m. alla skäggstrån fanns kvar. Maginnehållet var också bevarat så man kunde bestämma mannens sista måltid i livet. Fotot jag tog har jag sedan lagt ut på Wikipedia som ett fritt användbart foto. Det har numera spridits och använts över hela välden.

Samma problem med monterglas fick vi när vi skulle filma Grauballemannen på Moesgårds museum vid Århus. Hela kroppen låg här utställd

Tre av mina fotografier av Grauballemannen; en människa som vi lyfte ut ur museimontern år 1985.

på en träbår och vi fick möjlighet att lyfta ut den. Detta var i sanning ett märkligt ögonblick – att få vara med och lyfta ut en likbår med en välbevarad människa som dött ca 290 f.Kr. Hela TV-teamet var andaktsfulla. Kommer ihåg att kroppen inte vägde mycket.

Har jag då som arkeolog själv hittat ett mosslik? Ja, i varje fall återfunnit ett. Kvinnan dog ca 100 e.Kr. Jag skrev följande i min forntidsbok som kom ut året 1999:

”Vårt TV-team hade kommit in på Nationalmuseets stora källarmagasin i Köpenhamn och här fann vi en stor trälåda med glaslock. En gammal etikett på sidan upplyste om att innehållet var ”Huldremosekvinnen”. Förbluffad tog jag kontakt med en av de äldre inspektörerna på museet och meddelade att vi funnit mossliket ”Huldremosekvinnen” i magasinet. Hur kunde det komma sig? Just detta mosslik hade ju varit försvunnet i många år!

”Det kan inte passa”, upplyste mig museimannen, ”liket är fortfarande försvunnet.”

Inspektören gick dock med ner i magasinet. Vid åsynen av kroppen i kistan kom en saklig dansk kommentar utan minsta spår av upphetsning:

-”Vad faen gör hon her!”

När sedan locket lyftes av kom nästa sakliga och mycket trovärdiga kommentar:

-"Hon lukter!"

Historien bakom Huldremosekvinnan på Nationalmuseet, ett mosslik från den sydskandinaviska järnåldern, är egentligen en otrolig historia som måste kunna berättas även i skånskt sammanhang. Kvinnans klädesdräkt gör det nämligen möjligt att föreställa sig hur även skånska kvinnor gick klädda för tvåtusen år sedan. Kroppen i Köpenhamn är också det närmaste vi i Skåne kan komma ett äkta mosslik.

Kvinnan hittades redan 1879 av en torvgrävare. Polis tillkallades, liket blev lagt på bår och fört till en närliggande gård där det blev tvättat och kläderna togs av. När man försökte tvätta den dödas hår lossnade emellertid hela kalufsen. Vem var hon? Var det kanske en lösdriverska som mördats? Liket placerades i en kista och grävdes ner på kyrkogården.

Museet fick emellertid nys om fyndet, graven öppnades och den döda transporterades nu in till sjukhusets likrum. När man frågade efter den dödas kläder fick man följande telegram från gårdsägaren:

"Kläderna hänger nu i min gård för att torka efter det att hustrun tvättat dem."

År 1904 ville Nationalmuseet bli av med liket eftersom man på den tiden var trångbodda. Kvinnan hamnade nu på ett anatomiskt laboratorium och här försvann hon snart. Strax innan vi besökte Nationalmuseet hade emellertid en tjänsteman återfunnit liket och transporterat henne tillbaka till museet, utan inspektörens vetskap. Därav det märkliga sammanträffandet."

Huldremosekvinden som jag återfann i ett av Nationalmuseets gömda utrymmen.

Öresund - en historisk vattendelare

Att skriva Skånes historia är inte lätt. När jag fick order från den politiska ledningen år 1989 att som den museichef i Malmö jag då var anordna en stor vikingautställning i Malmös nya vänort Florens behövde jag en skicklig arkitekt. Jag valde Iwo Waldhör av flera skäl. Ett var att jag tyckte att hans formulering om Skåne var bra:

”Alla säger att Skåne är det landskap i Sverige som ligger närmast kontinenten – det är fel. Skåne är och har alltid varit en del av kontinenten.”

För mig är det märkligt att när man i dag beskriver ett områdets historia enbart utgår från dagens gränser. Då kan det hända att man härigenom fullständigt förringar områdets långa historiska utveckling. Just Skåne är drabbat av detta. Jag ska illustrera mitt påstående genom några exempel.

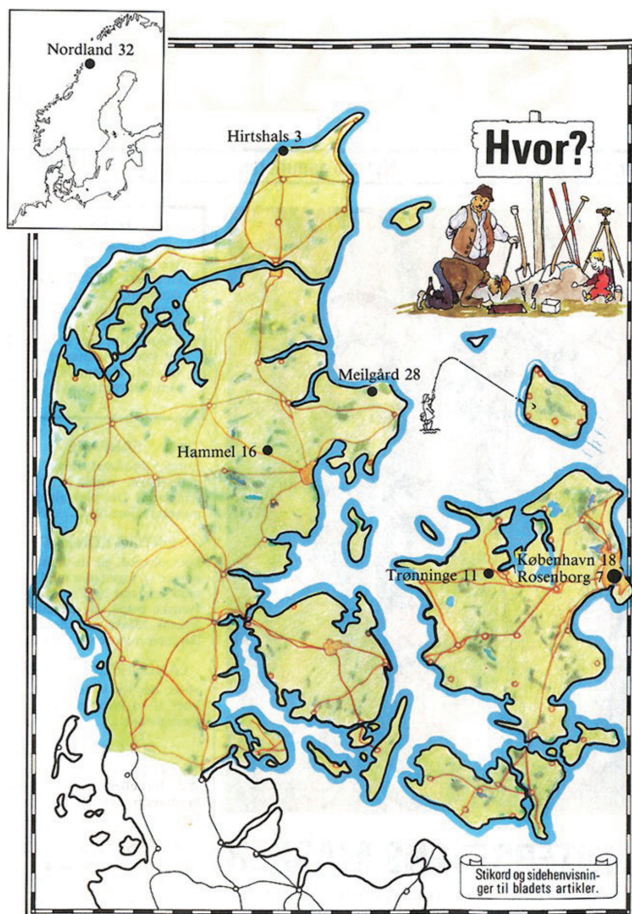

När fängelset på Malmöhus skulle flytta i början av 1900-talet ville man riva det gamla danska riksslottet och göra om området till nybyggda arbetarbostäder. Antikvariska myndigheter i Stockholm hade inget emot detta. Då sände det danska Nationalmuseet över en av sina antikvarier, Mathiesen. Han mätte upp hela slottet och till sin hjälp hade han ”två för mord dömda fångar”. Tack vare hans och andra danskars insatser har vi fortfarande Malmöhus kvar i dag. Det var då det!

När mina barn gick i skolan på 1980-talet stod det nästan ingenting om Skåne i deras historieböcker – däremot många sidor om tyrannen Gustav Vasa och hans söner. På en helsida fanns en bild av Glimmingehus med bildtexten. *”Glimmingehus – en äkta svensk riddarborg”*. Varför skulle ett danskt riksråd, vän med den danske kungen i det då danska Skåne bygga en svensk riddarborg? Frågan borde vara berättigad men uppenbart inte för det svenska skolverket.

Under min långa tid som museichef i Malmö hade jag många duster med antikvarier på riksnivå uppe i Stockholm. På den tiden såg man nämligen gärna att alla kontakter med danska grävande institutioner skulle gå via den svenska huvudstaden. Jag struntade i detta och tillsammans med mina duktiga grävningsledare byggde vi upp personliga kontakter med danskarna. För detta fick jag från Stockholmshåll utstå hård och fullständigt obegriplig kritik.

År 1993 skulle man från svenska Nordiska museet och Statens historiska museum arrangera ett rikstäckande utställningsprojekt ”Den svenska historien”. Projektledaren Sten Rentzhog på Nordiska museet visade mig loggan för projektet. Se bilden här bredvid.

Det var en bild av statyn i Storkyrkan i Stockholm från 1470-talet, beställd av Sten Sture den äldre efter hans seger över danskarna vid Brunkeberg 1471. Statyn föreställer helgonet S:t Göran som med sitt svärd dödar den liggande draken. Förvånat ställde jag frågan varför detta var en bra symbol för vår skånsk/danska historia. Statyns drake symboliserade nämligen danskarna som krossas av svenskarna. Lite pinsamt var det men Sten berättade en annan sak för mig. Han hade visat upp loggan för sina amerikanske vänner som inte alls förstod den, eller som de sa: *”Varför ska ni ha en logga över svensk historia som visar en asberusad cowboy som med en stor träpinne slår på en jättekaktus?”*

Skåne var fram till år 1658 ett av de rikaste områdena i Danmark. Var man än kommer i Skåne i dag möter de som har åtminstone lite insikt i lokalhistorien den danska kulturhistorien. Nästan alla våra skånska slott, nästan alla våra städer, en hel del av våra äldre byggnader och många av våra byar är en gång skapade av danskar – dock i dag kanske blivit kraftigt förändrade. Hur berättar då danskarna om denna del av deras rikshistoria?

”Skalk” är en fantastisk intressant dansk tidskrift där den som är intresserad kan finna spännande artiklar om Danmarks förhistoria och historia ända fram i nästan modern tid. Alltsedan den började komma ut för mycket länge sedan har varje nummer haft en orienteringskarta som visar de platser som omtalas i tidningen. Men ursäkta! Var finns Halland, Skåne och Blekinge på kartan – dessa danska områden före året 1658? Se också hur man har lyckats med konststycket att föra in det danska Bornholm till moderlandet. Fiskaren drar in ön efter att ha fått napp någonstans vid Hallandskusten!

Jag har alltid skrattat åt denna karta men skrattet har under senare år fastnat i halsen. Det som vi i dag ser är nämligen en attityd från danskt håll där man medvetet nästan vill avskärma områdena öster om Öresund från sin egen historia. En dag för länge sedan blev jag uppringd av den danske konsthistorikern Broby-Johansen.

”Sven”, sa han, *”jag har kommit ut med Danmarks konsthistoria i 15 stora band. Men nu upptäcker jag att jag glömt en viktig sak. Jag har glömt de danska landskapen öster om Öresund och Kattegatt. Kan du hjälpa mig?”*

Jag sände över mängder med bilder till hans planerade två nya böcker men tyvärr dog han innan dessa kunde komma ut. Hans danska konsthistoria blev aldrig fullbordad.

Om Broby Johansen insåg sitt misstag när han refuserat en del av sitt lands historia kan man knap-

For mindre end 25 år siden kunne man for første gang give en præcis datering af en af borgene. Årringtællinger af bevaret tømmer fra Trelleborg viste, at borgen måtte være bygget i årene 980 eller
e fundet tømmer i de øvrige borge, der muliggør en så
ger de arkæologiske fund i samme retning: borgene må
me tid. Men hertil kommer, at de alle tilsyneladende har
t åremål. Det kan man slutte af, at reparationer af
ikke har fundet sted. Både Trelleborg og Fyrkat er i
and. På Trelleborg taler fællesgrave med mænd på
gvis for, at der har været kæmpet om borgen.

Men vender vi igen tilbage til opførelsesåret 980/81, kan vi konstatere, at på den tid var Harald Blåtand Danmarks konge. Det er altså ham, vi må tillægge æren for Trelleborgenes opførelse. Her føjer historikeren dog et lille forbehold til.[269] Danmark var på den tid et valgrige, hvor det var stormændene, der ved kongens død udpegede den nye konge blandt kongeslægtens medlemmer. Det skete derfor undertiden, at magtfulde konger lod deres ældste søn kåre til medkonge for at sikre arvefølgen. Harald Blåtand kan meget vel have delt kongeværdigheden med sin søn Sven Tveskæg. I året 983 tilbageerobrede danskerne Hedeby fra tyskerne. Det skete i forbindelse med en krig, hvor Sven Tveskæg formentlig var sin fars medkonge, at dømme efter indskriften på et par runesten fra Hedeby-egnen.[270] Hvis det er tilfældet, kan kong Sven også have haft en finger med i spillet og måske mere end det, da

ersborg, der ligger ved Limfjordens bred, finder vi
et. De ligger dog alle ved sejlbare åer, for søvejen
Det var både den vigtigste trafikåre, og den
i datidens Danmark.

Forsvarsteknisk var borgene meget velgennemtænkte. Ringvolden var opbygget af

past säga detta om andra danska historieverk. Se bara på uppslagsverket ”Den store danske” som började komma ut 1994 och vars elektroniska utgåva sedan 2017 inte uppdateras. Här ovan ser ni hur man på en karta från detta verk visar viktiga vikingatida företeelser i Danmark. Öresund är på kartan en massiv Berlinmur i modern tappning och åter har Bornholm hamnat i Halland. Skåne har alltså inte haft någon dansk vikingatid!

Det danska Nationalmuseet är inte bättre i sin syn på historisk verklighet. Kartan här bredvid visar hur Nationalmuseet på sin Internetsida redovisar de danska vikingastädernas placering. Var är det viktiga Lund med sin historia bortom året 979? Samma danska stad som den danske kungen Sven Estridsen vid mitten av 1000-talet ville göra till hela Nordens kyrkliga centrum? Var är den vikingatida hamnstaden Lomma och vikingarnas borgstad Helsingborg? Var är Uppåkra med sitt stadsliknande samhälle från ca 100 e.Kr. till slutet av 900-talet, det till ytan största forntida samhället i hela Norden? De är uppenbart bortcensurerade i den moderna, officiella danska historieskrivningen.

Vikingetidens vigtigste handelsbyer

Jelling

Vi kender ikke meget til kongebyen Jelling fra de historiske kilder, men Saxo fortæller, at sagnkongerne Vermund og Uffe hin Spage boede i Jelling. Mange år senere rejste kongerne Gorm den Gamle og Harald Blåtand to store runesten i byen Jelling - Jellingestenene - der fortæller os, at konger og dronninger har været i byen.

I dag er Jelling bedst kendt for sine runesten og de kæmpehøje, som Harald Blåtand rejste til minde over sin døde far.

Ribe

Byen Ribe er ældre end Hedeby, men vi kender ikke ret mange historiske kilder, som nævner Ribe i vikingetiden. Vi ved, at i år 860 fik Ansgar tilladelse til at bygge en kirke i Ribe. Vi ved også, at i år 948 blev byen et bispesæde.

Roskilde

Saxo fortæller, at Harald Blåtand byggede en kirke i Roskilde, kort tid før han døde, og Roskildekrøniken fortæller, at Harald Blåtand var den første, der byggede en kirke på Sjælland. Da Harald Blåtand døde, blev

De danske vikingebyers placering

Själv har jag drabbats av denna märkliga syn på danska institutioners syn på sin egen historia. Tomas Sielski och jag har funnit den danske kungen Harald Blåtands grav i norra Polen. Vi har föremål från graven och vi har mängder med samtida dokument- och källmaterial som styrker fyndets äkthet. Trots detta har varken det danska Nationalmuseet eller det danska Rigsarkivet ens velat se på föremålen, långt mindre ta del av allt källmaterial kring dessa. För mig som forskare är detta ett märkligt förfarande men varför är jag inte längre förvånad. Här kommer några svenskar från Skåne med helt nytt källmaterial om den danska rikshistorien. Uppenbart är detta inte acceptabelt väster om Öresund. Därför går man i stället ut och, utan att ha kunskap eller vilja att få kunskap om materialet, förklarar detta vara förfalskningar. Så kan man alltså i modern tid bedriva ”seriös” forskning. Med glädje ser jag därför fram emot den dag när vår bok om detta fynd kommer ut. Den ligger färdig för tryckning.

Nej, Öresunds vatten sköljer i dag två länders stränder. Det har det inte alltid gjort. Men den historien ska det uppenbart inte få berättas om.

Den märkliga källan i danska Jellings norra gravhög

I Jelling i Mittjylland finns Skandinaviens mest imponerande monument från vikingatiden. Här finns två stora gravhögar, en kyrka, ett stenskepp på ca 330 meter, en enorm träpallisad och två fantastiska runstenar, den ene med den äldsta Kristusfiguren vi har i Norden. Jag ska här ta upp ett problem som är knutet till den norra gravhögen där med stor sannolikhet Harald Blåtands mor Thorvi blivit begravd vintern 958/959.

Den äldsta avbildningen, se nedan, av Jellingmonumenten är från år 1591 och här ses en urgröpning i den norra högen. Från denna går en ränna ner till foten av gravhögen. Texten till bilden ger bl.a. denna information om markeringen D:

”En helt ned til bunden stensat brønd, fra hvilken de omboendefolk daglig henter vand; i omkreds måler den 47 alen.”

Detta är det äldsta belägget vi har för det märkliga fenomen som berättar att det fanns en källa med vatten uppe på denna gravhög. Påståendet saknar all logik. Den enormt stora gravhögen är enligt dendrodatering av trävirket från den stora gravkammaren inne i högen uppförd år 958/959. Graven plundrades ca 964 och tömdes då på innehåll. Detta skedde genom att man ovanifrån grävde sig ner till kammarens trätak och bröt upp en mindre del av detta taks bjälkar. Hålet fylldes hjälpligt igen men i den sänka som uppstått sprang det senare fram vatten i relativt riklig mängd.

Detta med att det uppstått en källa uppe på en gravhög verkar ju vara en fantasirik, påhittad historia men så är inte fallet. Man har nämligen flera berättelser från olika tider om denna vattensamling. År 1638 berättar den dåvarande sockenprästen i ett brev till Ole Worm att:

"Paa den sønder side, nest op til kirchedigen, findis enn megit stor grønn høy, kaldis Gormshøy. Paa den nøre side findis en anden høy, kaldis Dronning Tyrishøy, paa huilcken der findis offuen paa en stor kilde imod al natturlighed, och er sat paa bonden med smaa stenn."

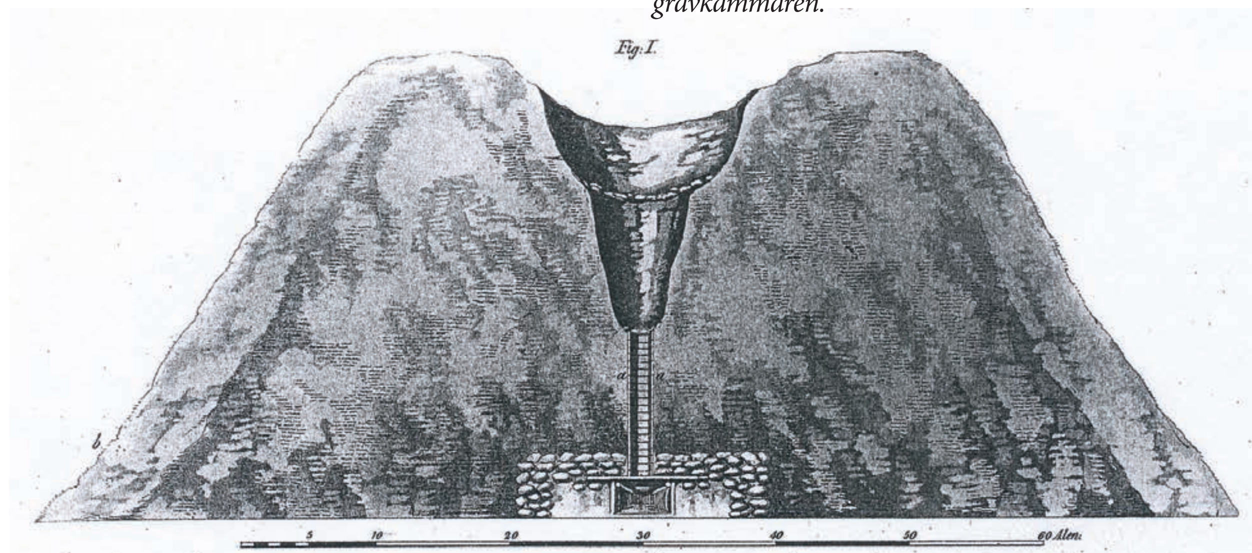
Går vi fram till den 10 maj 1820 skriver sockenprästen Christian Lunov Ferslev följande redogörelse över källan på högen:

"Jeg giver mig herved den Frihed at andrage for Deres Velbyrdighed, at de gode Mænd i Jelling By og Sogn af Iver og Nidkjerhed for den gode Sag søgde i April Maaned dette Aar at rense den paa Dronning Thyras Høy i Jelling By, noksom bekjendte værende Kilde.

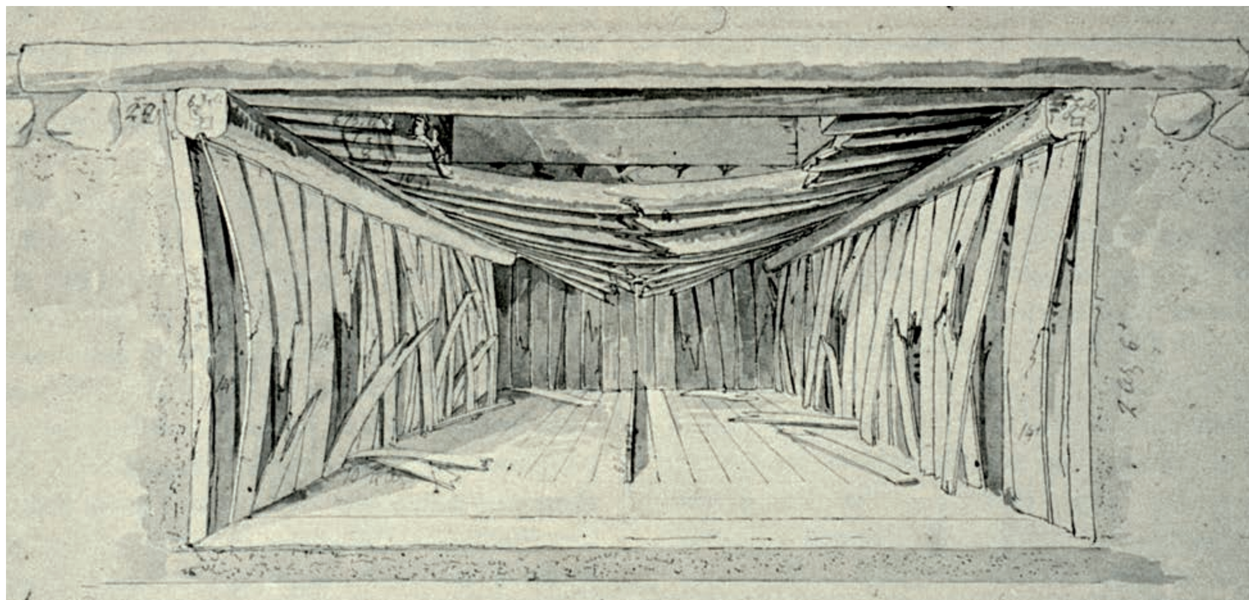
Aarsagen hvorfor Disse foretoge sig dette Arbeyde, var denne, at Jelling By saa ofte hjemsøges af betydelig Mangel paa Vand, og har i det sidst forløbne Aar, næsten i de 3 Parter af Aaret, maattet hente Vandet med Heste og Vogn, som ikke allene falder besværligt og bekosteligt, men og betænkeligt i Tilfælde af opkommende Ildebrand, da Vi af Mangel paa Vand maatte see vore Eiendele opgaae i Røg og Lue, uden at kunne slukke Ilden.

I de 18 Aar, Jeg her har været Præst, har der altid staaet Vand paa denne Høy, indtil forrige Sommer, da den syntes ganske at være udtørret; Og har dog engang været saa overflødig, at Vandet i ældre Tider løb gjennem en Rende i den sydlige Side af Høyen ned i en ved Kirkegaardsmuren anstillet Kum; Og dette Vand saa rent, saa velsmagende, at Man endog fra fjerne Steder siges der at have hentet Theevand.

Ved Forsøget paa at rydde Brønden, traf Man paa svære Steen, hvormed denne har været omgiven, men nu vare styrtet sammen. Disse hidsedes op. Og efter saaledes at have kastet en betydelig Dybde traf man paa svære Egebjelker, lagte paa tværs og langs. Nu standsedes Arbeydet - Gjen-

Tvärsnitt av den norra gravhögen i Jelling. Bilden visar det schakt man år 1820 tog upp för att komman ner i gravkammaren.

Den kungliga gravkammaren djupt nere i högen.

nem en snever Aabning kunde man gaae ned, og fandt da i den vestlige Side af Høyen en Aflukke, forsynet med svære Egebjælker og Loft af sammenpløyede Egefjel, men hvoraf en Deel vare nedfaldne. To af Bjelkerne vare brækkede.

I den sydlige Side af Høyen fandt man rigtigt nok den omtalte Rende bestaaende af Træ og Steen, hvorigjennem Vandet formodentlig har haft sit Løb ned i den anbragte Kum."

Det är således ingen tvekan om att det i Jellings norra gravhög har funnits en vattensamling som stundtals gett så rikligt med vatten att man anlagt en ränna ner till ett vid gravhögens fot stående uppsamlingskar. Det påtalas också i andra dokument att vattnet då och då sinat.

När man i berättelserna omtalar en stensatt brunn kan man förledas att tro att det varit hålets kanter som varit stensatta. Så har inte varit fallet. Det är i stället en stenpackning av väldiga stenar som tillhör gravkonstruktionen på 950-talet. På platsen fanns då redan en mindre gravhög. På toppen av denna grävde man ett schakt och byggde nere i detta hål en gravkammare av timrade ekträn med kraftiga trästockar som tak. Därefter täckte man hela denna mindre hög och gravkammare med stora stenar för att förhindra att framtida rovgrävare lätt skulle kunna ta sig in i graven. Efter detta byggde man på högen med grästorvor till flera meters höjd.

När Harald Blåtand mor Thorvi dog levde fortfarande hans far Gorm som var hedning. Bl.a. ett troligt nattvardskärl i graven indikerar att Thorvi varit kristen. Hon har emellertid blivit begravd på hedniskt sätt. När Gorm dog har Harald år 964 låtit bryta upp hennes grav och begrava henne i den träkyrka han byggt direkt söder om gravhögen.

När gravkammaren tömdes ca 964 har detta varit ett relativt stort markarbete. Man har grävt sig ner ovanifrån. Med stor sannolikhet har man då inte startat schaktet på gravhögens topp utan i dess övre sida. På detta sätt kunde man nämligen lätt få avlägsnat framgrävda schaktmassor från högen. Detta fenomen kan iakttags på flera av bronsålderns gravhögar som plundrats på 1800-talet.

När man på 1800-talet plundrade den stora Kungshögen i Oxie i Malmö grävde man sig in från den övre sidan. Härigenom var det lättare att få bort jorden från utgrävningsschaktet. Liknande förfarande bör ha skett i Jelling.

Dessa högar har öppnats från övre delen av sidan och ofta ligger schaktmassorna kvar utanför dessa ingrepp, se bilderna på denna sida. På de äldre bilderna av nordhögen i Jelling ses också hålet vid högens sida, inte på dess topp. Det måste således vara i denna, jämfört med gravhögens topp, lägre liggande nivå som vattnet sipprat ut.

Detta är de fakta man har att förhålla sig till om man ska försöka förstå vad det hela är frågan om när det gäller vattnet i Jellings gravhög. Men det finns också en viktig sak att notera som i högsta grad har med gravhögens vatten att göra och som man inte riktigt beaktat. Hur sannolikt är det att en gravkammare i trä med så väldiga dimensioner som nordhögens skulle kunna bevaras intakt under jord i nästan tusen år? Rummet har ju varit 6,8 meter x 2,6 meter med en höjd på 1,5 meter. Ovanpå detta rums träbjälkar har funnits ett tjockt stenlager och ett flera meter högt, massivt torvlager. Trycket har varit enormt. Trots detta var gravkammaren så intakt att man kunde gå in i den när den påträffades på 1800-talet.

Som jag ser det är den enda möjligheten att alltsammans i princip varit dränkt av vatten under alla dessa år. Om inte skulle träkammaren snabbt ha ruttnat och fallit ihop. Grästorv har förmågan att suga upp och bevara stora mängder av vatten. År 1861 grävde man sig ner i högen och då berättas att regnet ”*opbløder Tørvejorden*” vilket omöjliggjort arbete. Detta visar att torven fortfarande efter tusen år tillvaratog vattnet.

Jelling ligger i Jylland och här har man funnit flera välbevarade trästockskistor i gravhögar från ca 1300 före Kristus. Att dessa trästockar bevarats beror på att högarna varit uppbyggda av grästorv, liksom i Jelling, vilka sugit åt sig grundvatten. På en viss höjd inne i gravhögarna har vattnet avsatt ett tunnare skal av järnavlagringar. Detta gör att vattnet bibehållits inne i högarna. Vid utgrävning av sådana högar berättas att när man knackat hål på detta avlagrade skal har vattnet, vilket omgett stockkistorna, forsat ut i stor mängd.

Jag ser faktiskt detta belagda fenomen med grästorven och vattenuppsugning som den enda tänkbara förklaringen till ”vattenkällan” och den bevarade gravkammaren i trä i Jellinghögen.

Slutord

Efter det att jag publicerat ovanstående artikel på Facebook den 29 juli 2019 kompletterade den svenske geologen Ronnie Liljegren min text med följande inlägg:

Den pampiga gravhögen ”Bolmers hög” söder om Malmö visar samma utgrävningsteknik när det gällde att plundra en gravhög.

”Så som jag har uppfattat det hela, byggde man ofta högarna av grästorvor, vilka flåhackades från markerna runt omkring. Det måste varit ganska stora arealer som gick åt. Jag gissar också att flåhackningen inte bara tog själva grässvålen, utan också delar av den underliggande jordmånsprofilen.

Marken var på sämre marker redan på bronsåldern utarmad så man hade en podsolprofil med urlakningsskikt och anrikningsskikt. I det senare anrikade järn och mangan främst. En del av det järnet kan nog transporteras inom högen och återutfällas just på gränsen mellan en intern grundvattenyta och det som ligger ovanför. Därför är det rimligt att det funnits en sådan nivå i högarna.

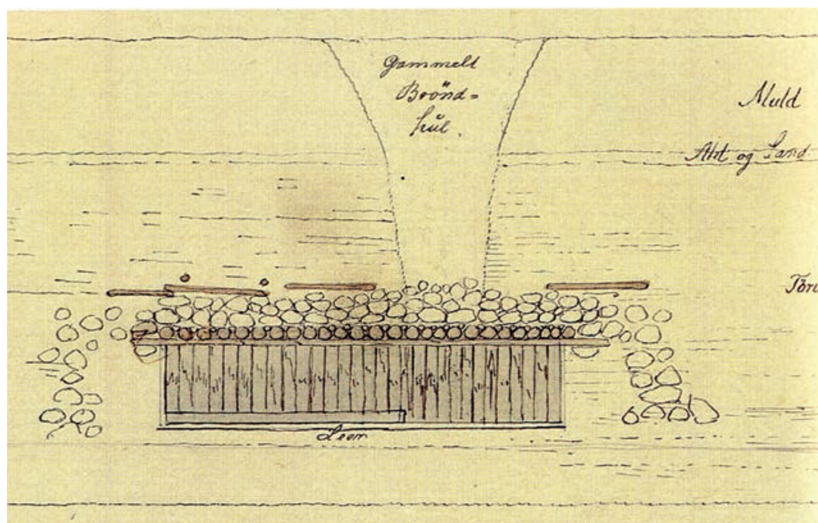
Däremot kommer nog inte vattnet från grundvattnet nere i marken under högen, utan från nederbörden gissningsvis, ungefär på samma sätt som i en högmosse. Jag gissar också att det låga pH som skapas av dessa förhållanden har stor betydelse när det gäller att bevara saker i gravarna. Kanske ben ofta är mindre väl bevarade, men ull betydligt bättre (tänker t.ex. på Egtvedpigen). Hennes sexiga snörskört kan t.ex. mycket väl ha haft underbyxor i lin under sig eftersom växtfibrer bevaras sämre än ull i sådana här miljöer (och snörskörtet var väl i ull vill jag minnas).”

Niels Ishøj Christensen kommenterade sedan detta med ett inlägg som med den grävningsritning han visade kunde belägga att det verkligen finns ett skal av järnavlagringar som täcker det inre av Jellings nordhög. Niels skriver bl.a.:

”I forbindelse kong Frededrik d.7's ønske 1861 om at rekonstruere gravkammeret i Thyras høj bad han oldgranskeren, professor J.J.A. Worsaae og maler og arkæolog Jacob Kornerup om at gå igang med at udgrave og undersøge Nordhøjen. Det resulterede bl.a. i denne tegning, udarbejdet af Kornerup. Nogle meter under højens overflade registrerede han et lag af ahl og sand. Det jernholdige og vandtætte ahl-lag havde sandsynligvis oprindelig holdt den nedre del af højen med gravkammeret fri for nedsivende væde og øget vandopsamlingen til brønden ovenover.”

Lagret på ritningen bekräftar alltså min misstanke om en järnutfällning inne i högen som hindrat vattnet. I detta fall ytvatten från att rinna ner men också, som troligtvis har varit fallet, att uppsuget vatten i tovlagren underifrån stannat kvar och skapat den fuktighet i träkammaren vilket måste ha varit en förutsättning för själva timrets bevarande i tusen år.

Ritningarna i denna artikel från utgrävningarna i Jelling är hämtade från Knud J. Krogh: Gåden om Kong Gorms grav. Nationalmuseet 1993.

Sektionsritningen från grävningen år 1861. Här är noterat ett lager med ”Ahl og sand.”

När vikingen Atle stupade i Öresund

Öresund, det vatten som skiljer Skåne från Själland, har varit en viktig sjöled så länge det funnits farkoster som kan ta sig över större vatten. Det stora sillfisket som drog igång här under mitten av 1100-talet och varade under hela medeltiden gjorde att mängder med skepp angjorde sundets stränder. Men sundet var också ett farvatten som man färdades igenom på långfärder till fjärran platser och länder.

Många var de skepp som slutade som vrak i Öresund. Speciellt i södra sundet fanns farliga områden. De långgrunda stränderna var dessutom inte nådiga för skeppskaptener som ju alla före 1800-talet endast hade segel att förlita sig på. Blåste det plötsligt upp hård storm var risken att stranda stor. Så hände t.ex. med den stora kogg från ca 1390 som Fotevikens Museum undersökt, rekonstruerat och återskapat i full skala. Man hade kommit seglande in i sundet söderifrån. En våldsam storm hade pressat skeppet mot Skanörssidan. Kaptenen försökte att gå fri från den norra udden och komma in i lä i Höllviken. Han hade en knapp kilometer

Men Öresund har också bjudit på andra farligheter än dåligt väder. När Adam av Bremen på 1060-talet berättade om sundet nämner han om ett stort sjöslag mellan Norges kung Olav Tryggvasson och den danske kungen Sven Tveskägg som allierat sig med den svenske kungen Olof.

Kung Olav *"samlade alltså en flotta av tallösa skepp och angrep danernas kung. Detta skedde mellan Skåne och Själland, där kungarna brukar utkämpa sjödrabbningar. Det smala sundet i det baltiska havet vid Helsingborg, där Själland kan ses från Skåne, är ett omtyckt tillhåll för sjörövarna. Sedan de alltså sammandrabbat där, blev nordmännen slagna och jagade på flykten av danerna. Kung Olav, som av en händelse ensam blev kvar, kastade sig i havet och fick så ett slut som var värdigt hans liv."*

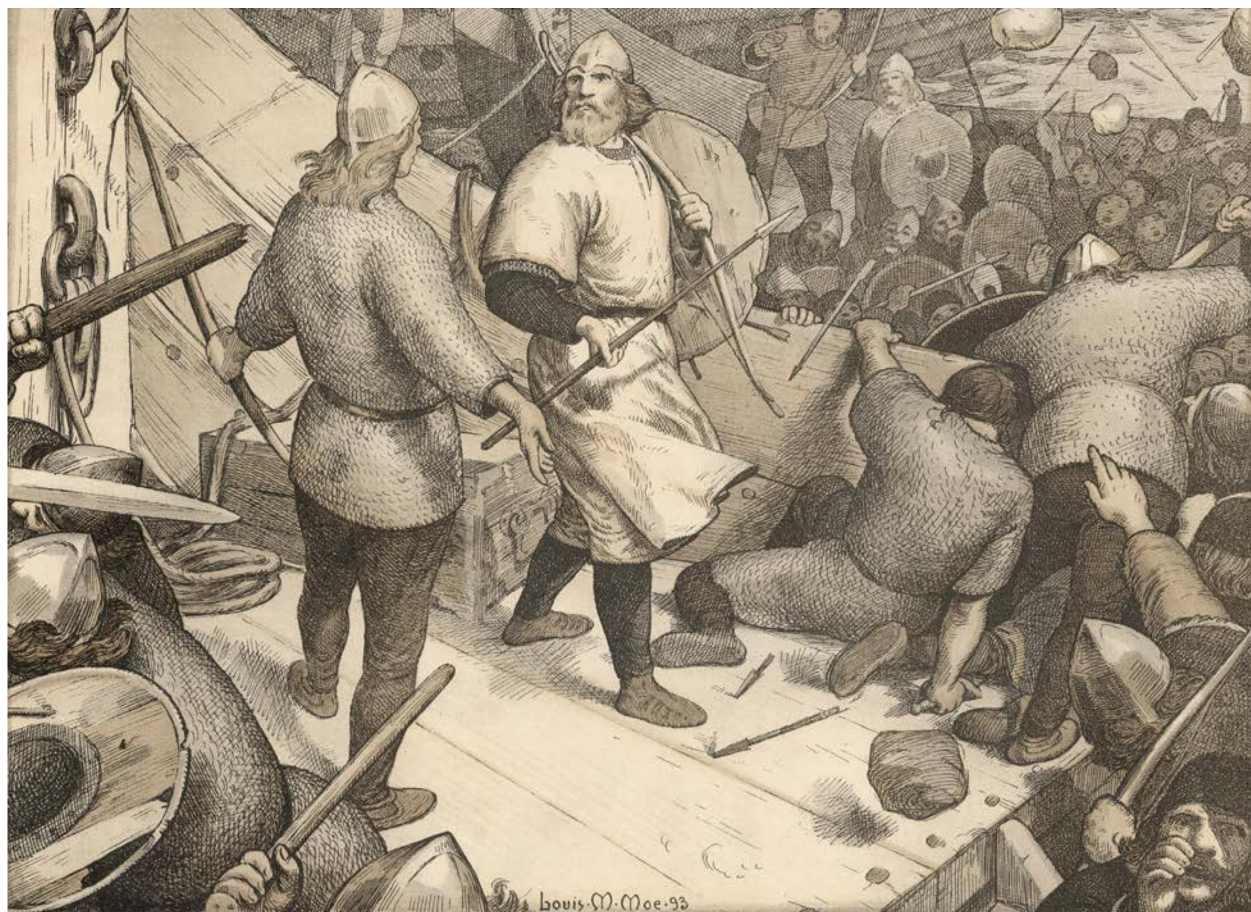
Nu vet jag dock att detta slag år 1000 e.Kr. inte stod i Öresund utan på en helt annan plats. I arbetet med min bok om Harald Blåtands grav som vi funnit i Polen har vi nämligen hittat uppgifter från en hittills okänd handskrift från år 1173 som berät-

kvar då skeppet rände upp på en undervattensrevel av sand. Seglet var satt och kraften i vinden gjorde att urholkningen som masten vilade på längst ner i skrovet brast. Masten krossade då babords skeppssida och skeppet sjönk som en sten.

Den marinarkeologiska föreningen SVEG och Fotevikens Museum gjorde på 1980- och 1990-talen många sökdykningar efter sjunkna skepp runt Falsterbohalvön. Sökningar gjordes också i gamla register över sjöolyckor i området. På kartan ovan ser ni resultatet över olyckor i området sedan 1750-talet. Falsterbohalvön är Skandinaviens största skeppskyrkogård.

Foto från den marinarkeologiska undersökningen utanför Skanör av världens största påträffad kogg.

Louis Moe: Sjöslaget vid Svolder. Källa: Wikimedia Common.

tar om dels var slaget stod, dels varför den norske kungen förlorade. Detta slag är alltså en helt annan historia som inte har med Öresund att göra.

Istället ska jag lyfta fram en vikingatida strid som stått i just Öresund. Jag gör det genom att återge en del av texten till *"Brennu-Njáls saga"*. Här berättas om islänningen Rut som var den norske kungen Harald Gråfälls hirdman. Han anlände tillsammans med sin farbror Össur till den norska kungamodern Gunnhild som satt i Kungshälla i nuvarande Bohuslän. Rut och Össur hade med sig sina egna stora krigsskepp men av Gunnhild fick de ytterligare två bemannade krigsskepp. Dessa stod under befäl av Ulf med smeknamnet "otvagen". Rut var nämligen på jakt efter mannen Sote som tagit hans arvsdel.

Nu till själva berättelsen som den står nedskriven (men här i svensk översättning):

"En man hette Atle, son av Arnvid Jarl från Östergötland. Han var en stor viking. Med sina åtta skepp låg han ute i Mälaren. Hans fader hade undanhållit konung Håkon Adelstensfostre skatterna av Jämtland och därifrån flyktade far och son till Göta land. Atle styrde med sin flotta ur Mälaren genom Stocksund och så söder ut till Danmark. Nu låg han i Öresund. Han var av både svea- och danakonung lyst fredlös för de rån och dråp, han övat i bägge rikena.

Rut höll söder ut till Öresund. När han kom i sundet, såg han där framför sig många skepp. Ulf sade:

»Vad ha vi nu att göra, isländning?»

»Hålla framåt», svarade Rut, »ty intet duger ofrestat. Mitt och Össurs skepp skall fara främst. Ditt må du sedan lägga där du vill.»

»Sällan har jag haft andra som sköld för mig», sade Ulf och lade fram sitt skepp jämsides med Ruts.

Och så styrde de fram i sundet. De, som låg där, såg skepp nalkas och sa det till Atle.

»Väl», svarade han, »då kunna vi slå oss till en god fångst. Ryck tälten undan och reden er raskt till kamp på alla skeppen. Mellerst skall mitt skepp möta.»

Ruts skepp kom fram mot dem. Så fort de var inom hörhåll, stod Atle upp och sade:

»Ovarsamt faren ni. Såg ni icke att härskepp låg i sundet? Vad namn bär er hövding?»

»Rut heter jag.»

»Vems man är du?»

»Jag är konung Harald gråfälls hirdman.»

»Länge ha jag och min far ej varit kära i era Norgeskonungar.»

»Det är er olycka.»

»När vi två nu träffat samman blir det jag och inte du, som drar härifrån med tidenden om mötet», ropade Atle och grep ett spjut och slungade det mot Ruts skepp. Den man, som stod för det, fick bane.

Striden togs upp och sent gick det med angreppet på Ruts skepp. Ulf gick tappert fram och sköt och stack ömsom. Atles stambo hette Åsolf. Han sprang upp i Ruts skepp och drap fyra man, innan Rut varsnade honom. Rut sprang mot honom och då de stötte samman, drev Åsolf spjutet genom hans sköld, men Rut högg till honom och det blev ett banehugg. Detta såg Ulf otvagen.

»Väl hugger du gott i dag, isländning», sade han, »men du har också mycket att löna Gunnhild för.»

Rut svarade:

»Visst talar nu döden ur din mun.»

Atle såg Ulf blottad och sköt spjutet genom honom.

Kampen blev het. Atle sprang upp på Ruts skepp och röjde sig väg. Össur vände sig mot honom, rände till med spjutet men föll själv baklänges, ty en annan stack till honom. Rut for nu mot Atle. Atle högg i hans sköld och klöv den i tu. Han fick då ett stenkast på handen och svärdet föll. Rut grep det och högg av Atles ben. Därpå gav han honom banehugget.

De gjorde stort byte och tog med sig de två bästa skeppen och höll sig där i sundet en kort tid.

Sote och Rut hade seglat förbi varandra och den förre styrde tillbaks mot Norge.”

Nästa gång du blickar ut över Öresunds vatten – besinna då att detta vatten och dessa stränder genom historien sett många dramatiska händelser. Ovan nämnda slag är bara ett i mängden av kända men av många i dag säkert också okända händelser.

Att gå omkring i guldkläder

Till Malmö ankom med skepp hösten 1406 en stor mängd förnäma, utländska bröllopsgäster. Malmöborna har nog haft tillfälle att se dessa men det var nog inte många som var med på bröllopet. Det stod nämligen i Lunds domkyrka. Den som gifte sig var Nordens kronprins Erik av Pommern och hans hustru var den engelska prinsessan Filippa. Drottning Margrete var också närvarande och det är om henne den här artikeln handlar.

Det hänger ett märkligt klädesplagg i ett rum högt uppe i Uppsala domkyrka. Ska sanningen fram hänger det många kläder här uppe över valven och alla kan nog sägas vara mer eller mindre märkliga. Men en är märkligare än de andra – den har en gång hängt på axlarna på den kanske mest

Förarbetet till drottning Margrete I:s gravstaty i Roskilde domkyrka. Drottningen dog år 1412.

dådkraftiga kvinnan som styrt ett nordiskt land. Ja, ska sanningen fram styrde hon alla de tre skandinaviska länderna, inklusive Finland. Den här klädnaden gnistrar verkligen där den ligger i sin glasbur, belyst av endast svaga lampor för att den inte ska ta skada. Lystern kommer av de tusentals förgyllda trådar som helt täcker dräkten.

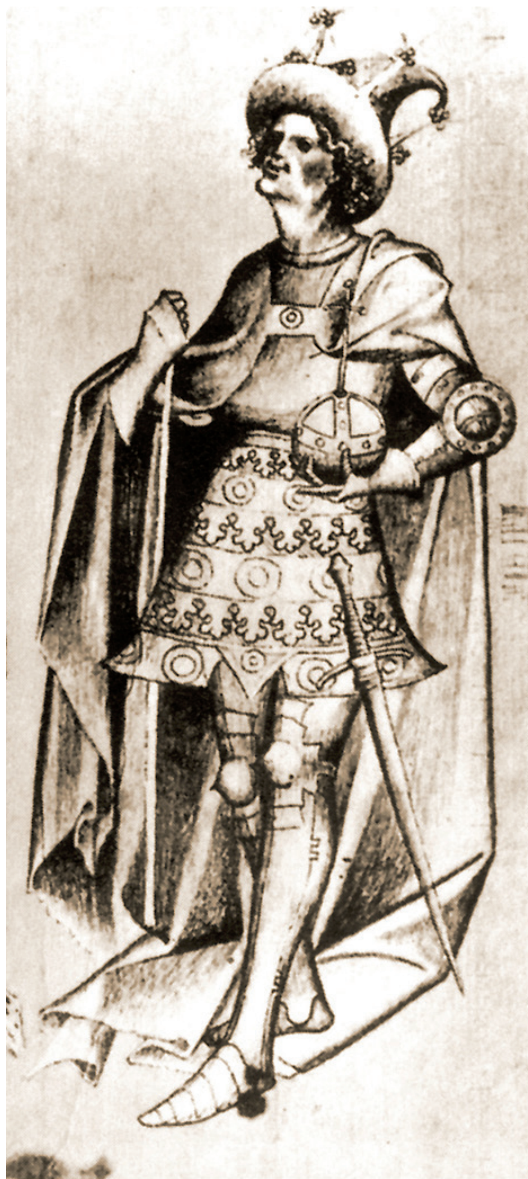
Varför en sådan praktdräkt på denna plats? Det har vi faktiskt två kvinnor och en kung att tacka för. Kungen var den fete Karl X Gustaf och den ena av kvinnorna hans kleptoman till hustru Hedvig Eleonora. Den andra kvinnan var Margrete, drottning av Danmark. Här har ni historien:

Margrete, född år 1353, var dotter till den danske kungen Valdemar Atterdag. Hon gifte sig med

Den söndriga gulddräkt som i dag finns i kyrkomuseet i Uppsala stals en gång från drottning Margrete 1:s grav.

Norges kung Håkon som var son till den svenske kungen Magnus Eriksson. Magnus tvingades fly från Sverige när Albrekt av Mecklenburg utropades till ny svensk kung. Han drunknade senare i en norsk fjord. Sonen Håkon dog snart därefter och hans och Margretes son Olof dog hastigt under ett

En samtida avbildning av den skandinaviske unionskungen Erik av Pommern.

besök på Falsterbo slott. I detta kritiska läge tog Margrete själv makten över Danmark och Norge som ländernas ”rätte husbonde”. I ett krig mot Albrekt tvingade hon Sverige på knä och 1397 instiftade hon som härskarinna över hela Norden den s.k. Kalmarunionen. Vilken kvinna!

När Karl X Gustaf under sitt krig mot Danmark åren 1658 - 1660 for fram i landet med mord och brand passade han också på att stjäla en mängd dyrgripar. I detta sitt ärorika arbete var han ivrigt påhejad av sin tyska hustru Hedvig Eleonora. Otaliga var de vagnforor och lastade skepp som förde de konstföremål upp till Sverige som detta par lagt beslag på. Och så stod man i Roskilde domkyrka bredvid drottning Margretes stora praktsarkofag. Här fanns två föremål som var förnedrande för Sverige – därför togs de genast som krigsbyte.

Ett av föremålen var en tre meter hög och långsmal slipsten. När den svenske kungen Albrekt av Mecklenburg år 1387 fick uppgift om att danskarna valt en kvinna – Margrete – till drottning, ska han ha sänt slipstenen till henne med orden: *”Du som är kvinna kan inte regera, därför sänder jag denna sten till dig på vilken du kan slipa dina synålar!”* Snart blev han emellertid besegrad av denna kvinna och fick sitta sex år fången i ett torn på Lindholmens borg några mil utanför Malmö.

Det andra föremålet som svenskkungen stal från Roskilde domkyrka var en klänning i gyllene guldbrokad som Margrete ägt. Genom att från Danmark transportera bort dessa symboler för Danmarks tidigare makt visade tjocke Karl att det nu var han som var Nordens härskare. I varje fall trodde han att så var fallet. Historien har visat oss något annat!

Klänningen är ett fantastiskt, gyllene konstverk. Den är smal och åtsittande upptill men betydligt vidare nedtill och bildar dessutom ett släp baktill. Tyget är rödfärgat men det röda har inte

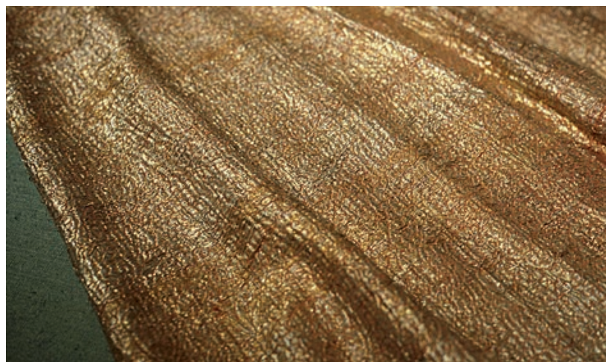

Den långa slipstenen i Uppsala domkyrka dammas av inför en TV-inspelning för den TV2-serie om vår nordiska medeltidshistoria som jag en gång var medproducent till.

varit synligt eftersom en gyllene guldbrokad täcker hela dräkten. Tyget har kunnat fastställas som italienskt, troligen från Lucca. Mönstret som guldet bildar är helt enkelt magnifikt.

Länge trodde man att denna guldklänning var drottning Margretes brudklänning när hon 1363 gick åstad och gifte sig med Håkon, kung över Norge. Genom s.k. C14-dateringar av tyget vet vi emellertid att klänningen bör vara tillverkad åren strax efter 1400. En sådan här unik praktklädnad har rimligtvis tillverkats inför ett speciellt ändamål. Vilket kunde vara bättre än Margretes adopterade son Erik av Pommerns bröllop med den engelska prinsessan Filippa året 1406?

Erik var en man på tjugo år när hans adoptivmor fordrade att han gifte sig med en lämplig

Detalj av de många guldtrådar som drottningens dräkt består av.

kvinna. Ambassadörer sändes ut och i England fick drottningen napp. Erik blev nu i London under högtidliga former gift med Filippa av England, dotter till kung Henrik IV och Mary Bohun. Det komiska var emellertid att Erik vid bröllopet själv befann sig i Danmark. Äktenskapet ingicks i kungens frånfälle som skenäktenskap med adelsmannen Ture Bengtsson. Det var också denne som följande år förde den unga bruden över havet till Danmark. Erik skulle möta sin brud i norska staden Bergen men de träffades först i Lund. För första gången kunde de tu nu betrakta varandra.

Den 26 oktober 1406 skedde så en ny vigsel med samma brud i Lunds domkyrka. På ärkebiskopens stora gård Lundagård direkt norr om dom-

kyrkan hölls bröllopsfesten. Det glimmade av guld och silver i de med vaxljus upplysta festsalarna. I ”Karlskrönikans” något krångliga medeltidssvenska prisas festligheterna. Drottning Margrete hade kallat präster, riddare och svenner från hela Norden till bröllopet:

”The komo ther mz pris och makt
the redhe sik wth som the best gatw
the waro ther glad j allo matw
mange edhle qwinnor tith och fara
mz manga högelica jomfruwor skara
pipara baswnara och altskens leek
man ther omneth höre fik
the dantze hoffere ware kathe
och giordhe thom glad j allo mate.”

Den lyckliga prinsessan, omgiven av så många *”kathe”* (kåta?) bröllopsgäster, hade en stor garderob med sig från England, 11 klänningar varav noteras att tre var gjorda av guldtyg.

Den otroligt dyrbara gulddräkt som i dag som stöldgods hänger i Uppsala domkyrka bör alltså ha burits av drottning Margrete vid denna bröllopsfest, en av de kanske mest påkostade i Skånes historia. Man kan bara konstatera att den ”stora” drottning Margrete till sin lekamen har varit en tämligen spinkig och kortvuxen dam – vilket varit en förutsättning för att komma i dräkten. Men storhet mäts ju nu inte genom kroppsstorlek! För mig är hon en värdig och mäktig kvinnlig representant i den annars så mansdominerade skandinaviska historien.

Denna stolsgavel kommer från Kirkjuböur kyrka på Färöarna. Den är en av sex som tillverkats i Bergen ca 1400. Stolgavlarna har troligtvis tillverkats för Bergens domkyrka. På bilden ses Erik av Pommerns och Filippas vapen och Kalmarunionens tre kronor. Under ses en kunglig person kyssa en kvinna. Dessa vackra stolsprydnader bör ha beställts för det möte som var planerat att Erik och Filippa skulle ha i just Bergen. Nu blev det dock istället i Skåne de såg varandra för första gången. Den 26 oktober 1406 stod bröllopet i Lund.

Benhus

Det hände sig den 11 juli 1985 att jag förvånad stod vid en dansk kyrka och stirrade ner på en dörröppnings tröskelsten. Familjen var på sin vanliga sommarfärd ute bland de skandinaviska historiska minnesmärkena. Denna soliga sommardag hade vi nått fram till Ösby medeltida kyrka i Jylland. Målet var valt på förhand. Jag ville se ett äkta medeltida benhus!

Benhus uppfördes i direkt anslutning till kyrkobyggnaderna och de innehöll, som namnet berättar, ben. När de i golven murade gravkamrarna inne i kyrkan hade blivit fyllda av döda kunde man ju inte längre begrava inne i kyrkan. Eftersom gravarna efterhand glömdes bort såg kyrkan därför en möjlighet att åter sälja gravplatsen. Problemet var bara att de forna ägarnas skelett fortfarande ”ockuperade” gravkamrarna. Detta problem löstes genom att man byggde ett mindre hus utmed kyrkans yttervägg och här kastade man in benen. Nya kunder kunde nu till kyrkan betala för en tom gravkammare som redan fanns på plats. Till och med gravstenen i golvet kunde kyrkan sälja till de nya ägarna. De gamla ägarnas ansikten och namn på stenarna mejslades bort och nya namn höggs in.

Varför börjar jag denna berättelse i Ösby i Jylland? Här finns nämligen ett medeltida benhus

Ösby kyrkas benhus ses här som en utbyggnad åt vänster med dörröppningen synlig mellan träden.

Göran Winges lodfoto över det utgrävda, medeltida benhuset vid Malmö S:t Petris västra tornvägg. Trappsteget i tegel in i huset ses till vänster i långmuren.

bevarat. Min förvåning denna dag 1985 bestod i att jag på tröskelstenen till benhuset fann ett större människoben, säkert från en medeltida dansk!

Nu förflyttar vi oss till Malmö S:t Petri kyrka. Året är 1968. Min gamle vän Göran Winge ledde då en utgrävning av S:t Petris forna benhus. Detta låg utmed sydsidan av det höga västtornet. De två utgrävningsfotona är tagna av Göran. För att få en översikt har han klättrat upp i det höga tornet. Genom en smal fönsteröppning tar han, livsfarligt hängande med överkroppen långt utanför muröppningen, detta fina foto. Hans chef Bengt Salomonsson håller med ett stadigt tag hans ben och gör på detta sätt allt för att hans anställde inte ska bli den siste mänskliga kvarlevan i detta benhus.

Görans utgrävning avslöjade ett hus på 6 x 3 meter. Som ses på nästa foto har det varit en tegelbyggnad uppförd av medeltida stortegel. När benhuset revs år 1784 bestämdes att benen i huset skulle flyttas till annat ställe. Göran konstaterade dock att benlagret som täckte golvet var upp till 90 cm högt. Visst är det fantastiskt. Här hamnade alltså alla dåtida, lite mer välbesuttna Malmöbor i en enda osorterad benhög – vänner bland ovänner, ”fina” med mindre ”fina”, gnidna med gåvovilliga, gamla med unga. Här kan man verkligen tala om platsen för Malmös historia i ett koncentrat.

Det inre av Malmös benhus med rester efter sitt medeltida murverk i tegel.

Nedan ses markeringen av benhuset med stenar vilka numera helt är borttagna.

Mitt foto här bredvid visar hur man med stenar markerade benhusets plats efter grävningen. För några år sedan lade man om stensättningen runt kyrkan. Markeringen togs då bort. Tyvärr är ett sådant ointresse för att visa fram vår äldre historia och dess minnesmärken alltför vanligt i dagens Malmö.

Vad gjorde jag då sommaren 1985 med människobenet på tröskelstenen till Ösby kyrka? Eftersom benhusets dörr var låst lät jag det ligga kvar. Den forna ägaren brydde sig nog inte längre om sin lekamliga sammanhållning.

Toaletthistoria

Under mitt liv som arkeolog har jag mer eller mindre blivit sakkunnig i ämnet toaletthistoria. Det är ett spännande ämne – man kommer dåtidens människor väldigt nära. Mig har förärats att restaurera Skandinaviens äldsta befintliga toalett, den i Steinhuset i Gran i Norge. Denna användes troligtvis av den berömde norske kungen Håkon Håkonsson året 1219 när han var på besök i huset. Samme kung som med sin flotta kom ner i Öresund och som stal två koggar på Malmös redd.

År 1971 kom jag vid restaureringen av Kompanihuset i Malmö från ca 1540 ner på ovansidan av en stor och välvd underjordisk tegelkammare. Via ett hål i huset kunde jag trycka mig ner för att besiktiga. Mina fötter stack dock fortfarande upp – den stora latrinbehållaren var nämligen inte tömd. Fortfarande låg träcket kvar där nere. Just gamla toalettkammare är intressanta fyndplatser. Ni kan inte tro vad man kastade i toaletten på den tiden. Men några föremål från Kompanihuset fick jag inte upp. I det slutna rummet var fortfarande förrädiska gaser och jag blev alltmera yr. Tack Bengt Hansen som drog upp mig i tid.

Kompanihuset har varit en samlingsplats för dåtida, utifrån kommande danska köpmän. Stadsarkivarien Anders Ulrik Isberg kände till denna toalett. När han skrev sin bok ”Handbok om Malmö” 1921 berättar han att från Kompanihuset gick en hemlig, välvd tegelgång under mark till det intilliggande rådhuset. Här vandrade enligt honom danska köpmän från Kompanihuset för att på hemliga möten göra affärer. Den gode Isberg hade missat en sak. Det var ingen hemlig gång. Komiskt hade det varit om danska affärsmän i Malmö varit tvungna att vada fram i stinkande träck för att komma upp i rådhusets salar.

Legenderna om hemliga gångar är dock många i Malmö. Vid Adelgatan, i hörnet av Göran Olsgatan, låg fram till 1880-talet ett flertal vackra medeltidshus. Det berättades att här varit ett munkkloster och att man hittat en hemlig underjordisk gång i gatan utanför. Denna hade givetvis gått till ett närbeläget nunnekloster så att bröder och systrar osedda kunde gå på hemliga kärleksmöten. Ack, denna Malmöfantasi! Här har aldrig legat ett munkkloster. Och något nunnekloster har det

Den kungliga toaletten i Steinhuset i Norge.

Min julklapp 1976, en toalettsits av trä från 1300-talet.

aldrig funnits i Malmö. Man har helt enkelt vid gatugrävningar kommit ner på tegelvälvda latrinkammare och genast tolkat dessa som ”hemliga gångar”.

1970-talet var min stora toalettupptäckarperiod. Många var de träkammare som jag och mina kolleger då påträffade vid utgrävningar innanför Malmös kanal. Lille julafton 1976 fick jag rycka ut till en nödgrävning i Jacob Nilsgatan. Ett rör hade sprungit läck och vid grävningen påträffade vi två medeltida tunnor stående över varandra. Dessa hade på 1300-talet varit en primitiv toalett och i botten i träcket låg fortfarande den välbevarade träsitsen. Den blev säkert det året en av mina bästa julklappar. Sitsen kunde fram till medeltidssalens nedmontering för några år sedan beskådas på Malmö museum.

Två magnifika toalettkammare under jord stötte jag på vid utgrävningar inne på Niels Kuntzes gård i kvarteret S:t Gertud mittemot Caroli kyrka. Ute på gårdsplanen kom vi rakt ner på en enorm stenkammare från sent 1400-tal - tidigt 1500-tal. Min lycka var fullständig när vi upptäckte att man inte tömt dasset. Ett härligt, kletigt och illaluktande 1,5 meter tjockt träcklager väntade oss utgrävare. Tack vare konsistensen hade allt organiskt material bevarats. Speciellt intressant var de mängder med små tyglappar som man en gång använt som toalettpapper. En analys av dessa visade på ett rikt hem. Här fanns inhemska såväl som utländska tyger. Tänk vilken information dåtida toalettpapper kan ge om dåtida handelsförbindelser i Malmö.

Den andra toaletten på samma gård påträffade jag i anslutning till borgmästaren Niels Kuntzes hus från 1530-talet. Han hade försett sitt hus med inte mindre än fyra inomhustoaletter, två i övervåningen och två i bottenvåningen. Den underjordiska stenkammaren var enorm. Ett problem var att övervåningens toalettöppningar i gårdsväggen låg direkt över bottenvåningens. Hur har detta va-

Utgrävningen av latrinbehållaren i kvarter S:t Gertrud med mängder av spännande fynd.

— Nils Kuntze hade mycket för sig. Kanske tjänade han 25-öringar på att öppna Malmös första offentliga toalett, tippar Sven Rosborn — här diskuterande fyndet med Thomas Romberg.

Driftige Kuntze öppnade första allmänna toaletten?

MALMÖ: Öppnade 1500-talets Nils Kuntze Malmös första offentliga toalett? Den dassbehållare som grävs fram under hans hus i S:ta Gertrud är jättelik, fast hans hushåll var litet. Och Nils Kuntze var en man som kunde knepen att på ett bekvämt sätt skaffa både pengar och titlar.

Huset närmast Östergatan, som är S:ta Gertruds äldsta, fick han i bröllopsgåva. Efter en tid fick han också överta titeln av sin rike svärfar – borgmästare Jepp Nielsen.

– Kuntze hade mycket för sig, berättar Sven Rosborn, som i går inspekterade fyndet tillsammans med museiintendenten Bengt Salomonsson.

FEG

– Bl.a. blev han adlad för tapperhet av den danske kungen. Men blott för ett år. Sedan miste han titeln på grund av feghet.

Varför han var så feg vet man inte. Däremot är Kuntzes våldsamma gräl med den store reformatorn Claus Mortensen väl känt.

RÄTTSSAK

Mortensen övertalade Kuntzes fru att överge sin man, därför att de inte kunde få några barn. När Kuntze kom hem till huset vid Östergatan efter en resa var hon borta. Det redde upp sig, och hon kom hem. Men prästens aktion blev en rättssak. Det faktum att Nils Kuntze aldrig fick någon stor familj gör inte arkeologerna mindre förvånade över den mäktiga dassbehållare som upptäckts under S:ta Gertruds gård i samband med dräneringsarbeten.

– Vi blir inte kloka på hur stor den kan vara, sa Bengt Salomonsson, när man i går diskuterade fortsatt grävning.

Det finns liknande underjordiska valv för avfall under andra hus från samma tid. Men detta är alltså ovanligt stort, och det är inte riktigt klart om det haft samma funktion.

– Det kan också vara grunden till en mur som delat gården i två delar, liksom huset efter Kuntzes tid delades av två familjer, säger Salomonsson.

Utgrävningarna fortsätter. Dock inte över hela gården utanför kaféet. Innersta halvan är redan utforskad.

BMB

Utgrävningen av den väldiga latrinbehållaren till Niels Kuntzes hus.

rit möjligt – de borde av praktiska skäl ha varit förskjutna från varandra. Eller hade man kanske ett primitivt kommunikationssätt. När man skulle använda toaletten i övervåningen, har man då varit tvungen att skrika högt för att få reda på om bottenvåningens redan var upptagen? Tanken är intressant men så har det givetvis inte fungerat. Istället måste toaletterna ha funnits i en stor utbyggnad åt gårdssidan med separata avfallsrännor.

Man var inte speciellt prydd av sig när man gick på toaletten förr i tiden. Se bara på toaletten i länsherrens dagligstuga på Malmöhus. Den finns instucken i ett trångt och föga djupt hål i ytterväg-

Toaletten i länsherrens dagligstuga på Malmöhus. Experimentet visar att det inte kan ha funnits någon dörr som den behövande kunde gömma sig bakom.

gen. Här kunde man alltså mitt under mötet nyttja toaletten, sätta sig med nerhasade hosor eller uppdragna kjolar. Praktiskt, då man ju inte behövde avbryta pågående bordssamtal. Jag lät museets konservator Tomas Lindell testa att sitta på denna toalett och resultatet visas på bilderna.

Går vi utanför den dåtida stadens hank och stör och gör besök i våra bondbyar på Söderslätt möter vi inte dåtida latrinbehållare nedgrävda i mark. När Carl Linné sommaren 1749 reste genom Söderslätt, han var då ännu inte ”von”, noterade han entréerna till böndernas boningshus. Besökare hade alltid att passera gödselstacken eftersom storleken på denna angav gårdsägarens rikedom. Detta fenomen hade en av de lärda i Lund 1981 tagit fasta på. Ett stort arkeologiprojekt startade i byn Tvären nära Ystad där man genom att gräva små hål på platserna där medeltidens bondgårdar legat skulle mäta mängden gödsel och på så sätt få reda på vem som varit rikast och vem som varit fattigast i byn.

Problemet var bara att varje år kördes ju dessa gödselhögar ut på åkrarna. Jag skrev då en insändare i en arkeologisk skriftserie där jag bemötte denna komplett tokiga projektidé:

”I samtliga undersökta Malmöbyar har undertecknad förgäves sökt efter liknande gödsellager som inne i den medeltida staden. Sanningen är den att det inte påträffats den minsta lilla gödselklump i Malmös medeltida byar. Gödslet har troligtvis avyttrats på åkrarna och med det säkerligen också en stor mängd av gårdarnas avfall. Situationen är således helt olika mellan stad och landsby. I staden har vi en mer eller mindre aktiv kulturlagerprocess, medan i landsbyn denna kan karakteriseras som tämligen passiv.

Undertecknad är rädd för att AC:s projektuppläggning alltför mycket kan komma att svara till skrivbordsproducerade teorier och mycket lite till verklighetsanknytning på fältet.”

Det blev givetvis ett skrik av ilska från Lunduniversitet. Hur slutade det då? Jag ombads att från Malmö museum låna ut den erfarne Malmöarkeologen Ingmar Billberg så att det blev en vettig projektledare i Tvären och inte en skrivbordsnisse. Ingmar sökte verkligen inte efter de medeltida böndernas gödsellager eftersom han visste vad han gjorde. Claes Wahlöö illustrerade i tryck händelsen på detta sätt (jag är den långe med skägget).

När pesten slog till

Staden Malmö har under sin åttahundraåriga existens flera gånger drabbats av dödliga epidemier. Den första mera kända måste ha varit digerdöden vid mitten av 1300-talet men om denna finns ofta inga uppgifter av lokal karaktär och inga från Malmö. Vi ska faktiskt fram först till 1500-talet innan vi har uppgifter om Malmöförhållanden. Det ska dock sägas att den enda källan jag hittat om de medeltida epidemierna i Malmö kommer från A.U. Isberg j:r. När han berättar om medeltida uppgifter ska man dock vara observant på att de ibland är alltför fantasirika. Dock verkar han vara mer trovärdig i sina tidiga publikationer och om stadens epidemier skrev han redan året 1898 i sin bok ”Bilder från det gamla Malmö”.

Isberg redovisar pestepidemier i Köpenhamn och Malmö åren 1529, 1536 och 1539. Den dödliga sjukdomen drabbade åter Malmö 1556 då 77 personer dog, 1558 då 184 dog och 1560 var det 121 personer som strök med. På en treårsperiod alltså minst 382 döda på en befolkning på kanske lite mindre än femtusen innevånare. Men det skulle strax bli värre.

År 1562 slog nämligen pesten åter till. 63 personer rycktes bort. År 1563 var antalet döda 494 och det följande året inte mindre än 777. Isberg försöker förklara varför denna katastrofala ökning skedde. Det nordiska sjuårskriget rasade och till Malmö hade det anlänt tyska legotrupper *”och som dessa, till stor del bestående af löst slödder, medförde sina om snusk och orenlighet vittnande råa soldatvanor, var en dylik inqvartering synnerligen egnad att än mer förvärra i staden förut rådande sanitära missförhållanden.”* Även detta ”slödders” befälhavare strök med i epidemien. I Malmö S:t Petri kyrka hängde fram till mitten av 1800-talet flera epitafier som berättade om dessa hårdföra män. Dessa minnestavlor var av trä och de blev, tillsammans med annat brännbart mate-

I Krämarkapellet i Malmö S:t Petri kyrka ses döden dansa med en kung. Vid större epidemier flydde ofta de högre i samhället för att undkomma döden.

Orenligheter kastas ut på gatan. Bristande hygieniska förhållanden skapade i städerna en grogrund för dödliga epidemier. Kopparstick från år 1497.

rial, av Petrikyrkans restauratör Brunius runt 1850 använda som bränsle i stora brasor inne i kyrkan när han skulle värma upp kyrkan inför sin så kallade ”restaurering”.

Det kan noteras att ett av pestens offer i Malmö år 1563 blev läkaren Henrik Smith som bl.a. gjort sig känd för att ha gett ut sina fyra *”örtegårdar”*, dvs. läkeböcker som berättar hur man ska skydda sig vid sjukdom. Mot pesten var dock hans recept värdelösa.

Mellan 1575 till 1583 drabbades Malmö åter av pest och sammanlagt inte mindre än 1679 dog. Isbergs nästa notering är år 1619 då 673 Malmöbor fick sätta livet till. Sedan konstaterar han att under åren 1654-1657 *”uppträdde pesten endast lindrigt”*. Detta får mig att undra över hans efterforskningar. Jag råkade nämligen läsa en artikel i ”Siden Saxo”, danska Rigsarkivets tidskrift 1987:3. Här berättas om den fasansfulla pest som drabbade hela Danmark året 1654. Förgäves söker jag dock i min digra boksamling av Malmölitteratur efter mer information om denna epidemi. Hittar inget. Faktum är att det är endast Isbergs bok från år 1898 som berättar om epidemier i Malmö under den danska tiden. Kan min boksamling ha allvarliga luckor? En kontroll i boken ”Malmölitteratur” från Malmö stadsbibliotek år 1977 ger dock belägg för att ingen mer än Isberg verkar ha intresserat sig för frågan. I denna bok finns nämligen alla artiklar och böcker om Malmö upptagna; en diger samling av tusentals registeruppgifter.

Kan det verkligen vara så att den våldsamma pestepidemi som året 1654 dödade 1/3 av storstaden Köpenhamns befolkning och som med våldsam kraft härjade i hela Danmark, t.o.m. på Bornholm där en stor del av befolkningen dog, inte skulle ha drabbat Skåne och Malmö? I Rigsarkivets artikel nämns dessa numera svenska områden inte med ett ord. Detta är typisk modern dansk historieredovisning. Trots att Skåne var ett av Danmarks viktigare landområden fram till 1658 är detta landskaps danska historia mycket ofta medvetet censurerat i dansk historieskrivning.

Fenomenet är gammalt. När jag skrev mina avsnitt om 1500-talets kungliga jaktmarker i Skåne i boken om Roslätts herrgård vid Svedala läste jag mängder med böcker om dansk jakthistoria genom tiderna. Alla slutade vid Öresund. Skåne lyste helt med sin frånvaro. Exemplet är tyvärr inte ett undantagsfall. Jag skulle kunna visa på flera sådana här medvetna försök att utradera delar av Danmarks historia utifrån nutida gränsdragningar.

Vad hände då i Köpenhamn året 1654 undrar kanske någon. Våren 1654 kom pesten till Köpenhamn med några holländska skepp. Kungen,

Liken bärs bort. Illustration från tidskriften "Illustreret Tidende" i slutet av 1800-talet.

hovet, prästerskapet och de rika flydde snabbt den döende storstaden. För hovet blev Kolding i Jylland tillflyktsplatsen. Snart spred sig pesten över hela landet och kungen fick åter flytta, denna gång till Flenborg. I hans huvudstad utspelades samtidigt grymma scener. Hopar av döda fick kastas i hastigt uppgrävda gropar. Under sommarhalvåret dog upp till 9.000 innevånare av totalt 27.000, alltså en tredjedel döda i Danmarks största stad.

Läkemedel saknades. De mest otroliga påhitt praktiserades. Åderlåtning var givetvis ett. Olika dryckesblandingar rekommenderades också. Här fanns alla möjliga ingredienser. Ett mera ovanligt var nog en dryck av öl där man blandat i svartkrut! Omslag kring bölderna kunde bestå av märkliga saker, t.ex. färskt kogödsel. Att långsamt droppa blodet från en levande tupp på bölderna tills djuret dog prövades också. Saknade man tuppar kunde man göra detsamma med små hundvalpar!

Vem bar då bort alla liken? Här använde man sig bl.a. av det dåtida skolväsendet. De många eleverna vid stadens latinskola användes. Det var ett hårt arbete. En uppgift berättar att bara på en dag hade eleverna att ta hand om sextio lik. Många av dessa skolpiltarna fick givetvis också sätta livet till.

Ett av liken var den berömde läkaren, vetenskapsmannen och experten på runor Ole Worm. När alla lärde flydde staden vägrade han att lämna. I stället arbetade han med att försöka hjälpa de sjuka. Han dog på sin post i juli som en värdig representant för den dåtida läkarekåren. Snabbt uppstod legender om hans sista hjältemodiga insatser. När han dog berättades det: *"I hans dödsstund sågs en klart skinande stjärna över hans hus, som i det ögonblick han drog sin sista suck for ner mot öster och hastigt slocknade"*.

Att Malmö inte skulle ha drabbats av denna landskatastrof tror jag inte ett ögonblick på. Men en landsgräns i Öresund sätter sin prägel på innehållet i dagens skandinaviska historieskrivning.

Läkaren Ole Worm, mannen som stupade på sin post under pesten i Köpenhamn sommaren 1654.

En skatteman vid namn Lyder

På Malmö stadsarkiv finns en unik handskrift, Lyder van Fredens kämnärsräkenskaper för Malmö åren 1517-1520. Lyder van Freden ansvarade som kämnär för stadens kassa. I hans noggranna anteckningar finns således alla stadens utgifter och intäkter utförligt beskrivna. Lyder har skrivit ner uppgifterna på lösa lappar vilka sedan prydligt inskrivits i räkenskapsboken av Hans Byskriver. På nästa sida ser ni ett prov på detta.

Lyder van Freden bodde invid Kalendegatan på tomten till tvåvåningshuset direkt till vänster på bilden.

Lyder van Freden omtalas i bevarade Malmökällor första gången den 26 februari 1507. Han måste då ha bott i stadens dåvarande södra del. Detta år var nämligen han och Mathias Haffre kyrkovärdar för S:t Jörgens kapell som låg på den för gamla Malmöbor så välkända Butterickstomten i hörnet av Södergatan - Baltzarsgatan. Man valde på den tiden alltid kyrkovärdarna i närhet till det kapell som de hade tillsyn över. Det ligger därför nära till hands att han redan då bodde invid Kalendegtan, en bostad som han bevisligen hade de sista åren av sin levnad.

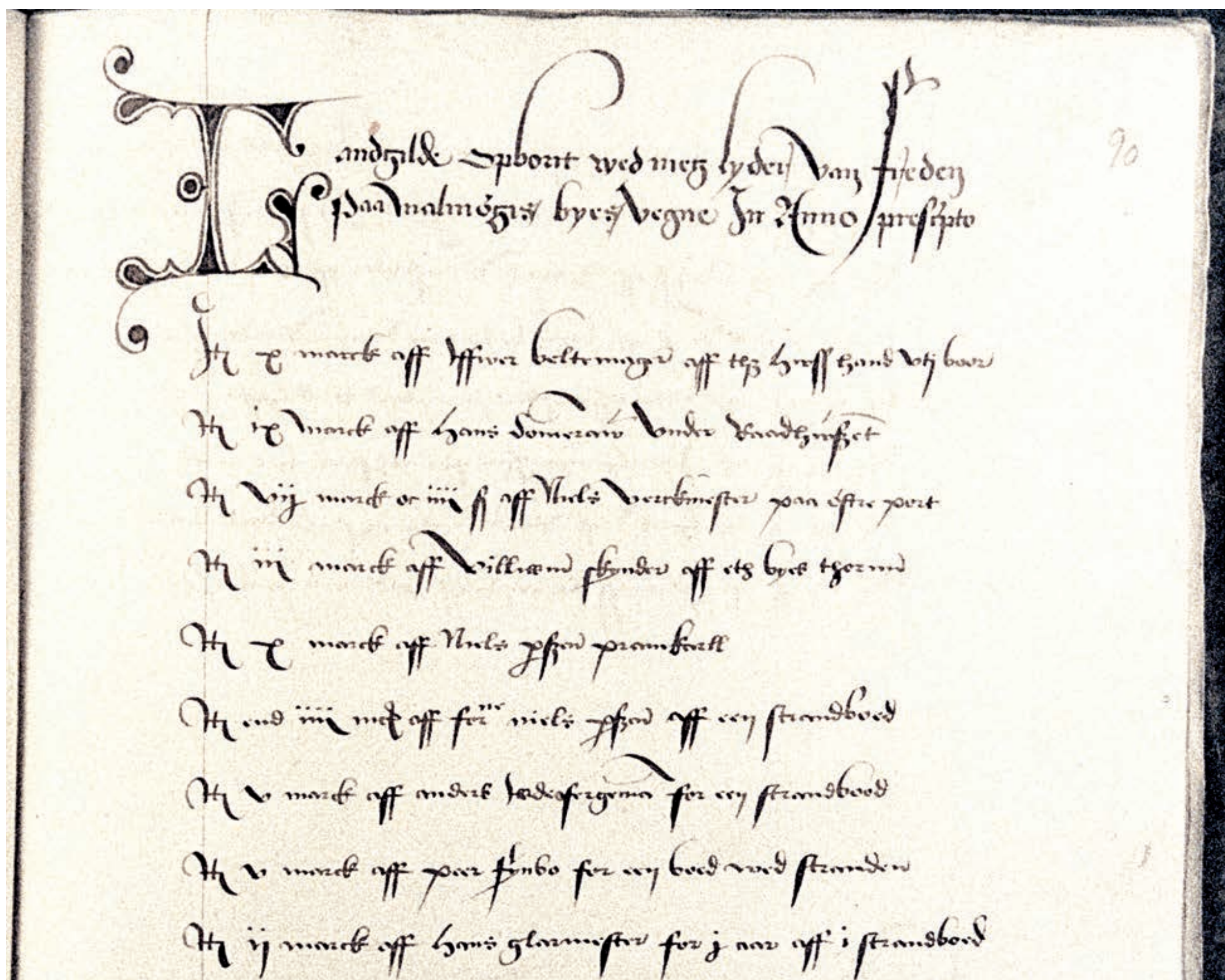
Lyder var en i Malmö mycket betrodd man. Mellan åren 1512 till sin död 1520 satt han nämligen som rådman i staden. Det var också i egenskap av denna viktiga post som han utsågs att ha kontroll över stadens finanser.

Malmöborna hade att betala en årsskatt vid påsk varje år. Skatteåret 1519/1520 uppgick hela den samlade stadsskatten i Malmö till 2005 mark, 14 skilling, 2 albi och 1 penning. Hur mycket svara dessa valörer sinsemellan? Här har ni svaret:

1 mark = 4 skilling
1 skilling = 3 albi
1 albi = 4 penningar

Här är några exempel på vad saker i Malmö kostade vid samma tid:

1 tunna dansk öl = 13 skilling
1 pott rhenskt vin = 3 skilling
1 par skor = 9 skilling
1 murmästare = 4 skilling per dag
1 kalkslagare = 2-3 skilling per dag
1 arbetskarl = 5 albi per dag

Ett exempel ur Lyder van Fredens räkenskapsbok.
Nedan återges texten i sin helhet:

Landgílde opborít wed meg Lyder van Freden paa Malmögis byes vegne
in anno prescrípto
It(em) x marck aff Iffwer Beltemager aff thet hwss hand vtj boor
It(em) jx marck aff Hans Dommeraw under Raadhwszet
It(em) vij marck oc iiij s aff Niels Verkmester paa Östre port
It(em) iij marck aff Vílliwm Skynder aff eth byes thornn
It(em) x marck aff Niels Peerszen Pramkarll
It(em) end iiij mck aff for:ne Niels Peerszen aff een strandboed
It(em) v marck aff Anders Jwde Fergemand for een strandboed
It(em) v marck aff Peer Fynbo for een boed wed stranden
It(em) ij marck aff Hans Glarmester for j aar aff j strandboed

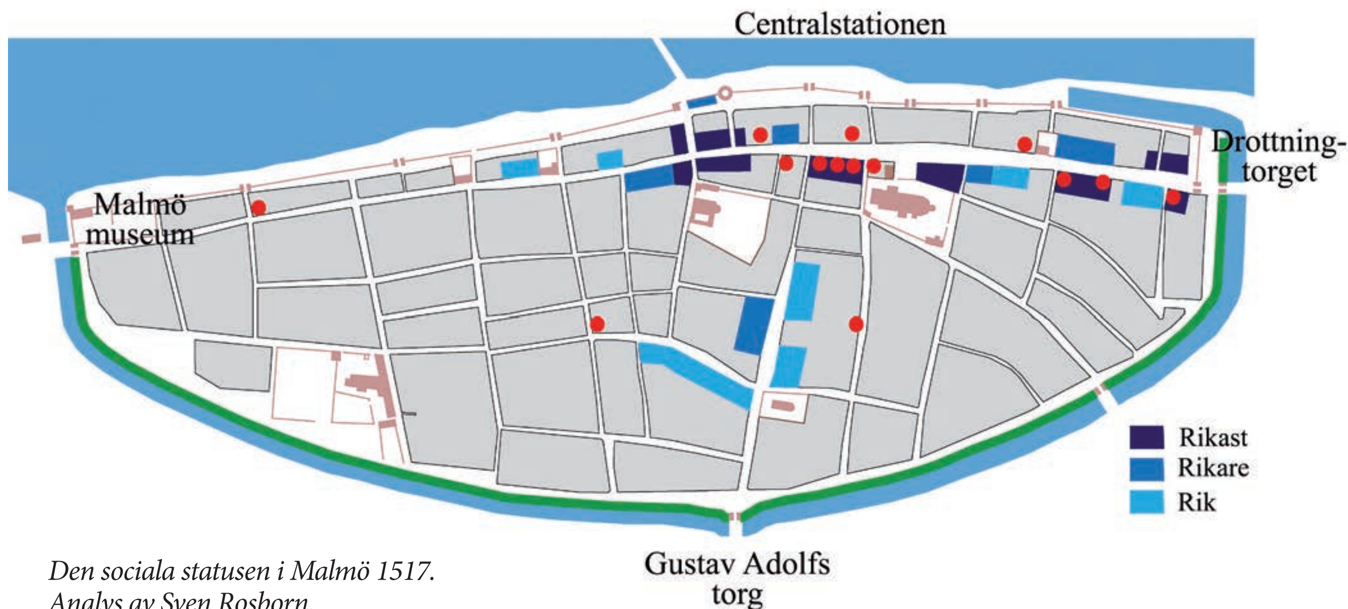
Den summa som en genomsnittlig familjeinnehavare betalade i total skatt låg på ca 10-14 skilling per år, alltså endast motsvarande 1½ par skor! Man kan verkligen inte säga att skattetrycket var stort på den tiden.

Givetvis fanns ingen hjälp att få från staden vid sjukdom, ålderdom och heller inte för någon skolverksamhet. Men de flesta klarade det ändå eftersom man hjälpte varandra och alla var vana vid ett hårt liv utan sus och dus. Staden hade vid denna tid ca 4000 innevånare och för att hålla kontroll på dessa fanns fyra avlönade poliser, eller "bysvenner" som det hette. Grannar var enligt lagen skyldiga att handgripligt ingripa om det var någon som utsattes för våld eller stöld.

Vår tids grannsamverkan fanns alltså redan då – den var då kanske än mer effektiv. I dag händer det nämligen ofta att man själv döms om man ingriper mot en brottsling – på den tiden var det en självklarhet att få ge sig på någon som inte höll sig inom lagens råmärken. Problemet var bara att eftersom fängelse i princip inte fanns var man tvingad att hålla infångad brottsling i fängsligt förvar hemma hos sig själv till dess dom fallit. Men eftersom domstolen samlades varje måndag och processerna avhandlades snabbt var kanske inte detta alltför betungande.

Bland intäkterna i Lyder van Fredens listor är alla de dåtida skattebetalarna, 606 stycken, upptagna. Den gamle Malmöforskaren Einar Bager har tidigt kunnat lokalisera var en hel del av innevånarna på den tiden bodde. Utifrån hans forskning kunde jag så sammanlänka Lyders skattelistor och fann då att dessa är inskrivna utifrån hur man bott utmed de olika gatorna. På detta sätt kunde en bild skapas över den sociala grupperingen i Malmö i slutet av medeltiden.

Min karta visar således var den övre medelklassen samt rikisarna bodde i Malmö under slutet av medeltiden. Rikemanstråket var nuvarande Adelgatan och Östergatan. Även på enstaka platser invid Södergatan och Skomakaregatan finner vi mera välbärgade familjer. Men kartan visar också att större delen av den dåtida stadens område beboddes av fattiga familjer. Hade man vandrat utmed den dåtida stadens gator hade denna so-

Den sociala statusen i Malmö 1517. Analys av Sven Rosborn.

Malmös trotsigaste hus! Ebbas hus var nära att rivas på 1960-talet men tack vare ägarens kamp fick det stå kvar. I ägarens testamente donerades sedan huset till Malmö men efter restaurering ville Malmös politiker inte ha det kvar. Byggnaden, från 1840-talet är det enda bevarade exemplet i Malmö på den vanlige Malmöbons enklare bostad under historisk tid. Sådana här små hus var allt-sedan medeltiden helt dominerande i de områden på kartan på föregående sida vilka inte har blå färg.

ciala skillnad varit uppenbar. Här fanns nämligen endast långa och enformiga rader av simpla en-våningshus i korsvirke, oftast mycket smala hus med en lite täppa åt gårdssidan.

I dag har vi Ebbas hus från 1840-talet som enda kvarvarande byggnad som visar hur merparten av staden såg ut den gången – som visar de dåtida levnadsvillkoren för merparten av stadens innevånare. Som museichef slogs jag tillsammans med duktiga medarbetare för att kunna renovera detta hus. Efter renoveringen ville det socialdemokratiska kulturkommunalrådet sälja huset eftersom politikerna menade att huset inte var något att ha i Malmös kulturutbud. Då utspelade sig i detta hus kök en hetsig diskussion mellan en uppretad museichef och stadens högsta kulturansvarig där den ena parten fick en uppenbart nödvändig information om värdet av att kunna visa hur Malmös fattiga bott under mer än sjuhundra år. Huset står där fortfarande och det ägs fortfarande av kommunen.

Vill ni läsa mer om min utredning ”Fattig och rik i senmedeltidens Malmö” finns den för nedladdning på: **https://www.academia.edu/3490921**

En stridbar kvinna utanför Malmös hank och stör!

År 1643 hade Sverige och Danmark börjat ett krig mot varandra. Det var svenskarna som låg på; Danmark var vid denna tid på ruinens brant. In i Skåne, som då var Danmarks kornbod, kom den svenske krigsherren Gustaf Horn med sin armé. Folk flydde i stora skaror in till Malmö som var väl befäst med höga skyddsvallar. Hela staden täckte dock inte ett större område än att den fick plats innanför den nuvarande kanalen. En samtida berättare skriver att det i staden under kriget fanns inte mindre än 14.000 människor, varav fasta boende på ca 4.000, resten flyktingar och soldater.

Den svenske fältherren Gustaf Horn.

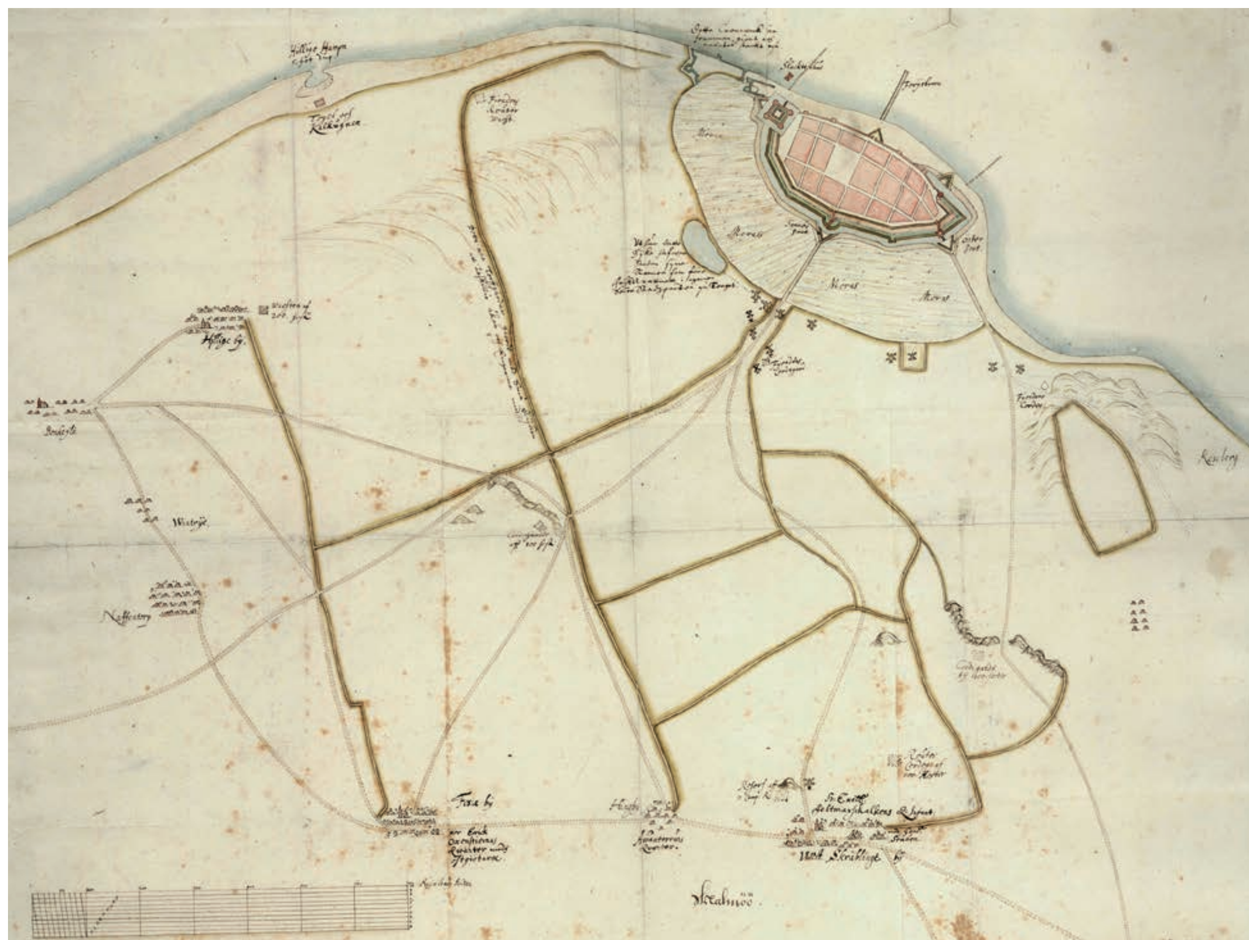
Försvaret av Malmö leddes i början av länsmannen på Malmöhus Tage Tott. Snart anslöt kungens son prins Christian och försvaret sköttes med den äran. De belägrande svenskarna fick börja bygga tillfälliga hus i byarna runt Malmö. I V:a Skrävlinge bodde krigsherren Gustaf Horn själv med fru och dotter Agneta.

Agneta Horn skrev en dagbok under Malmö belägring år 1644.

Belägringen drog ut på tiden. Malmöborna blev djärvare och de började t.o.m. släppa ut sin boskap att beta på de yttre försvarsvärnen. Då passade de hemska svenskarna en dag på. Alla djuren rövades bort. Dessutom brändes vädermöllorna vid stadens två utfarsvägar invid nuvarande Triangeln och Värnhemstorget.

Kung Christian IV kom en dag i egen hög person över till Malmö. Den försupne kungen avsatte sin duglige son och tog själv befälet. En morgon drog han med sin armé ut till de höga backarna

Svensken Örnhufvuds karta över Malmö under belägringen på 1640-talet.

på nuvarande Östra kyrkogården. Här började kanonerna skjuta mot svensklägret i V:a Skrävlinge.

Först år 1645 slöts fred. Några av de tillfälliga hus som svenskarna byggt i V:a Skrävlinge hade grävts ner i marken och vid en brand fyllts med sönderbrända rester efter väggar och tak. Det var dessa igenfyllda gropar vi arkeologer hittade vid schaktningar år 1971.

Med fröjd i hjärtat har Malmöborna sett härlägret i V:a Skrävlinge gå upp i lågor. Glada blev man också när man erfor att svenskarna drabbats av Guds hämnd för att man stulit Malmö boskap. Svenska djur dog nämligen i stor mängd av någon mystisk sjukdom och dessutom härjades städerna Kalmar, Södertälje, Åbo och Västerås av svår vådeld. Tala om en storstilad hämnd för några malmöitiska kossor!

Agneta Horn har skrivit en dagbok och om hennes dramatiska vistelse i V:a Skrävlinge sommaren 1644 kan ni läsa här:

"Så bleve vi kvar i Jönköping allt intill den 13 maj, följde vi konvojen till Danmark. Och komme vi den 19 till Laholm, där min herr far låg med armén. Och ginge vi med min herr far under Halmstad. Och läge vi några dagar där före och vänta efter Fredrik Stenbock, som skulle komma ifrån Sverige. Men efter han inte kom, så gick min

Detalj av kartan på förra sidan. V:a Skrävlinge by är markerad nederst. Uppe till höger ses nuvarande Sallerupsvägen där den korsar högarna vid Östra kyrkogården. Här ställde danskarna upp sitt artilleri och besköt svenskarna i V:a Skrävlinge. Se också flygfotot nedan där högområdet är markerat med blått.

herr far tillbaka igen till Laholm och var där över pinsdaghelgen.

Sedan gick vi med min herr far åt Helsingborg. Och då låg där 30 danska skepp mitt uti sundet. Och ginge vi ut på skeppbron om afton och stoge och såge på skeppen, där di låge. Och om andra dagen ginge vi därifrån och åt Landskrona. Dit komme vi den 23 juni och vore där över midsommardagen.

Den 26 bröt armén upp ifrån Landskrona och ginge genom Lund. Och vore vi inne och besåge den sköna kyrkan i Lund. Och den 27 komme vi för Malmö. Och högkvarteret var i en by het Skrävlinge. Den låg 3/4 mil ifrån staden, och våra fölle

V:a Skrävlinge kyrka på 1980-talet. När husen i bakgrunden byggdes upptäckte vi på platsen rester efter härlägret.

in under staden och körde in vakterna, som hölle där utanföre, och skärmytserade med de danska strax utanför stadsporten. Och var det befallt, att fruentimret skulle hålla ut på fältet hos styckena och fotfolket, till dess min herr far kom igen och finge sända någen in i byn och se åt, om där vore något danskt folk inne eller huru där stod till.

Men de hinte inte bida så länge, utan de droge utan all order in i byn. Där hade de danska så när fått bort oss och luskat vår päls. Ty när vi komme i den ena ändan på byn, drog där ut 80 danska dragoner av andra ändan på byn. Och de vore rädda för oss. Och de mente, att vi har haft mera folk med oss. Och vi hade ingen, utan en lakej eller 2. Och vi vore inte mindre rädda för dem.

Och när min herr far hörde, att vi vore i byn, befallte han 200 musketerare till att gå i byn till oss, att inte någen skulle komma och taga bort oss. Och var gick i sitt kvarter. Och när vi komme i vårt, kunde vi grant se, huru de spelade med styckena av staden på våra. Och tyckte mig det gick rätt lustigt. Men de andra vore mycket rädda. Och grät min styvmor och hennes syster och fölle på knä och begynte till att läsa. Men jag log åt dem och tyckte, det var inte tid nu till att gråta, när de så lustigt sköte och sloge på pukor, och om jag icke nu skulle vara glad med dem, ”som så glade äro”. Och ju mer di sköte, ju lustigare tyckte mig det var, och lät jag inte skrämma mig med det första larmet, som kom på, utan jag laga, att jag kunde få se, huru det gick an. Det var min glädje.

Den 28 augusti kom elden lös i min herr fars kvarter, medan vi låge i Skrävlinge om en fredag efter middagen, och min herr far och styvmor ginge i sin kammar och taltes vid, så begynte elden till att falla ned på golvet för dem. Och när di såge åt, så stod elden över allt. Och di lupe ur stuvan. Och jag var i min kammar gent emot. Så ropa min herr far och alla åt mig, att jag skulle

gå ut. Men jag satt stilla och log åt dem och bad, att di ville släcka ut elden. "Jag sitter väl här så länge ingen större nöd går på mig."

Och där satt jag och narras så länge, att elden begynte till att slå fullt in i stuvan, att jag så när har måst blivit där inne. Men när jag såg det, blev jag först rädd och lopp till dörren. Där slog både eld och rök så starkt emot mig, att jag så när har storknat och kunde inte komma längre, utan föll kull vid dörren och ropa åt dem, som utanföre stoge, och bad di skulle hjälpa mig ut. Så kom en kapten under gardet, som het Magnus Stake. När han hörde mig, sprang han in genom röken och tog in genom dörren. Och i hastigheten där tog han mig i båda mina hårlockar och drog

Två fotografier som visar vår utgrävning år 1971 av nedbrunna hus från härlägret.

mig ut med sig. Och har inte han varit, jag har aldrig kommit ut dädan, utan har brunnit upp, ty han svedde sig all över för min skull. Och min lilla hund brann upp bredvid mig.

Och sedan jag kom ut, lopp jag i den stora räddhågan, som jag var uti, så att jag inte kunne besinna mig, utan satte mig i trädgården under ett kullfallet stort äppleträd. Och för lövs skull kunde ingen se mig. Och jag kröp så djupt ner uti gräset. Där satt jag och såg på, huru det brann så lustigt, och tordes inte fram förr än det var allt väl beställt och nerbrunnit. Och blev där ett sådant bekymmer om mig, när de sakna mig, att min herr far lät leta i hela lägret efter mig. Och gick han med, som drog mig ur elden, och leta efter mig mera än någen av de andra. Och i häpenhet kunde han inte påminna sig, att han har hulpit mig ut. Mente di alla, att jag förbränt, förr än jag själv kom framkrypandes undan trä't, jag har gömt mig under. Och alla vore glada att jag levde. Halp så Gud mig denna gången, som han alltid gjort haver av sina stora godhet emot mig.

Och bleve vi ändå sedan 14 dagar i lägret och låge i tält. Men det var rätt hjärtelig kallt. Men sedan kongen i Danmark kom och gjorde sitt läger emot vårt och de begynte till att spela så starkt med styckena på varannan i lägren, efter de låge så när ihop, och skuto så kulorna trilla in i tältet till oss och efter min styvmor skulle ligga i barnsäng, sände min herr far henne till Landskrona.

Den 6 september komme vi till Landskrona. Den 14 fick min styvmor en liten dotter. Och levde hon inte längre än 7 dagar."

De döda i kyrkopelaren

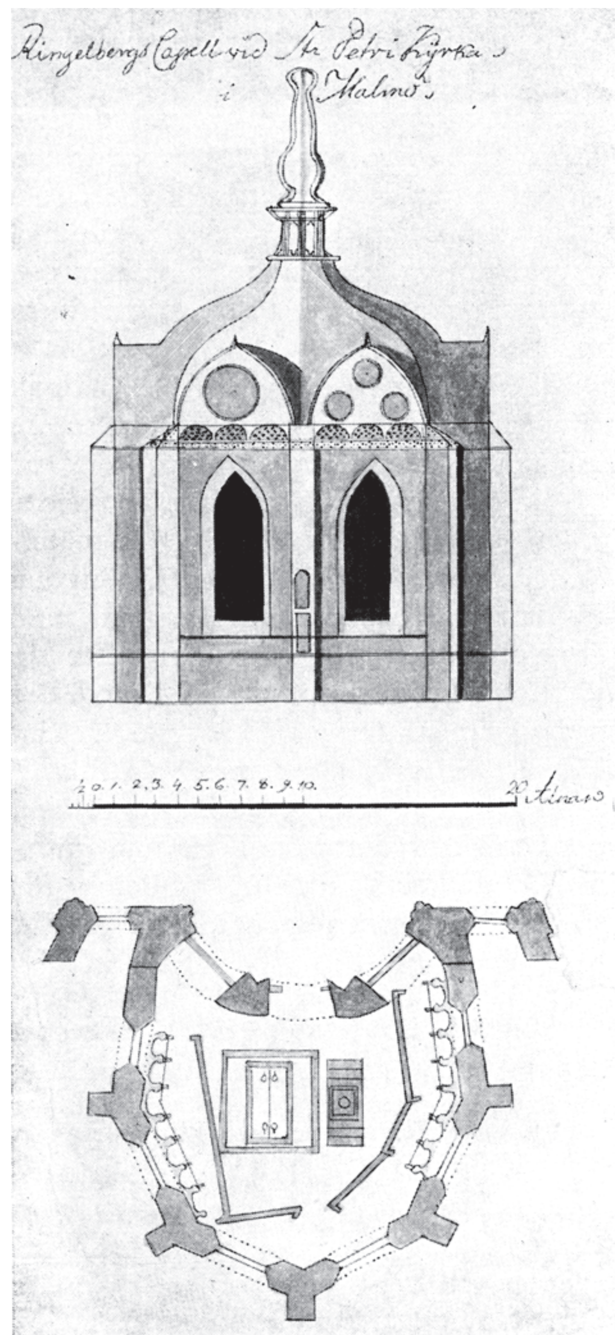
Hittade en uppgift i Olof Stiernhööks dagbok som väckte mitt intresse. Han var fänrik vid Livgardet och han var med den 17-årige kungen Karl XII när denne år 1700 på sitt första krigståg drog ut ur Stockholm mot Skåne. Sverige var hotat av danskar, ryssar och polacker och nu ilade kungen i förväg ner till Skåne för att försvara sin farfars vunna landskap mot den otäcke kungen av Danmark, Karl XII:s kusin Frederik IV.

Olof lämnade Stockholm med sitt regemente Stockholm den 30 april och en dryg månad senare var man i Malmö. Och nu kommer det för mig mest intressanta i dagboken. Stiernhöök besökte S:t Petri kyrka *”som var gammal. Där såg jag en munk inmurader, som har gjort hor i kyrkan. Huvudskålen synes ännu av honom.”* Detta är mig veterligen den äldsta uppgiften om den märklighet att en inmurad människa skulle finnas i ett från kyrkans kor utskjutande kapell, det s.k. Dringenbergska kapellet.

Nästa bevarade uppgift om denne inmurade kärlekskranke munk kan vi läsa om i Carl Linnés dagbok från sommaren 1749. Vi läser: *”Bakom altaret var ett avstängt rum med gamla katedralmunkstolar, på vilkas pulpeter lågo 47 stora volumina, vardera med järnkedjor fästade i stolarna. Desse*

Dringenbergska kapellet låg direkt invid koromgången på bilden.

voro dels theologica, dels chronologica, dels lexica. En pelare stod här inne, vid vilkens fot en människoskalle var inmurad, där alenast os frontis var borta, att ihåligheten kunde med handen rannsakas, vilket ofelbart varit gjort till ett stänkelsekar."

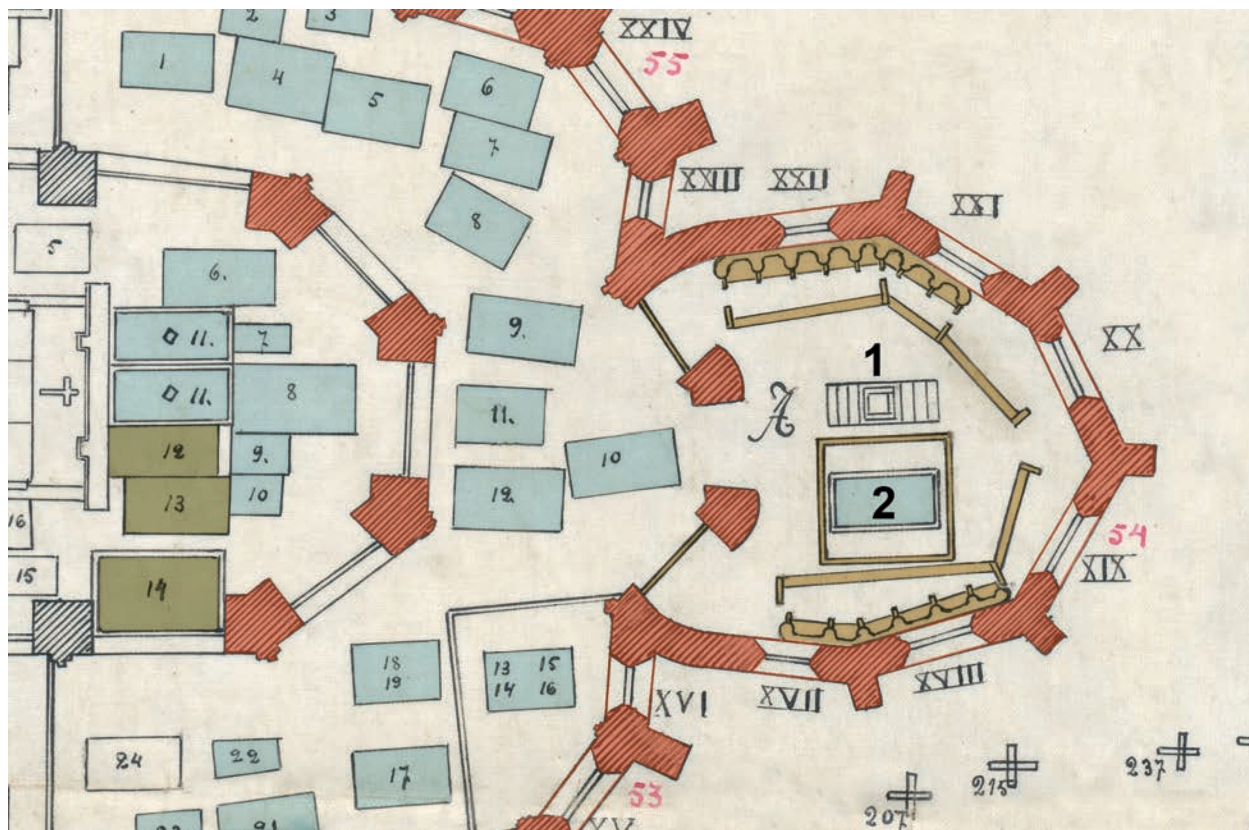
År 1792 beslöt man sig för att riva Dringenbergska kapellet, Malmöbon Abraham Ekerholm noterar i sin dagbok torsdagen den 19 juli: *"Ingenting nytt vet jag annars att berätta än att den pelare, som understödde valvet i munkekapellet, som sades ligga en munk, vilken levandes blivit ditmurad, fanns endast idag då den hel och hållen blev nedriven fyra huvudskallar."*

Det finns ytterligare en uppgift om inmurade människodelar i detta kapell. Stadsarkivarien Anders Ulrik Isberg berättar följande år 1920:

"Enligt en berättelse av författarens farmoder, fattigskolläraren Jonas Isbergs hustru Catharina Jacobsdotter, som, född den 5 jan. 1783, vid Heliga tre konungars kapells nedrivande i juli 1792 alltså var 9½ år gammal, inträffade under pågående rivningsarbete vid ett plötsligt ras av ett murstycke från en av pelarna, att från ett murat rum därinnanför framföll ett till mumie förtorkat, upprättstående lik av en kvinna med en barnmumie på armen, varande kvinnan iklädd en väl bevarad sidenklädning och sidenskor med silverspännen. Sedan första häpenheten lagt sig och de med rivningen sysselsatta arbetskarlarna övervunnit sin vidskeplighet, blev den genom raset uppkomna muröppningen utvidgad, liket framtogs och uppställdes emot muren, och en mängd människor, däribland författarens farmoder, samlade sig, ditlockade av det otroliga ryktet, på kyrkogården omkring koret och togo det egendomliga fyndet i skärskådande. Vid närmare undersökning av det rum i muren, där liket stått, befanns det utgöra en murad nisch ej större än att kvinnan med barnet kunde nätt och jämnt få plats däri uti upprätt ställning.

Fyndet gav anledning till ryktet att kvinnan med barnet en gång vid kapellets uppmurande till

Dringenbergska kapellet på en ritning från år 1791 strax innan kapellets nedrivande.

Dringenbergska kapellet år 1747. 1: Pelaren. 2: Henrik Dringenbergs gravsten.

straff för något begånget svårt brott eller av fri vilja eller tvång såsom ett försoningsoffer till den heliga jungfrun och den nyfödde Frälsaren levande inmurats i kapellväggen.

Andra, som ville se saken naturligare och förståndigare, menade att det var liket av myntmästaren Dringelbergs egen hustru man påträffat i nischen. Dessa trodde, att Dringelberg till minne av sin hustru och sitt samtidigt döda barn uppfört kapellet och därstädes på ovan angivna sätt låtit inmura deras balsamerade lik.”

Jag ska nu som hastigast förflytta mig till Dragsholm medeltida slott på nordvästra Själland. Detta är nämligen platsen för många sägner och skrönor. Själv har jag övernattat på detta slott i ett rum direkt över det källarrum där man menar att earlen av Bothwell, Maria Stuarts tredje man, satt fången. Han hade fängslats av den danske kungen år 1567 och spärrats in på Malmöhus där han satt i ett antal år. Därefter överflyttades han till ett strängt fängelse i källaren på Dragsholm slott där han fullständigt vansinnig dog år 1578. Han begravdes i Faarvejle kyrka men kroppen ville inte förmultna. Fortfarande är han bevarad som en mumie. Självklart kändes det minst sagt besvärande att sova i ett rum över en så olycklig mans minst sagt hemska bostad.

Nu är det emellertid så att den gode James inte är den enda som drabbats hårt på detta slott. Och nu kan jag dra lite paralleller till historien om den mumifierade kvinnan i Malmö. På Dragsholm härskar nämligen ”Den Hvide dame”. Det berättas att om-

Den inmurade, påstådda damen på Dragsholm slott ligger i dag till allmänt beskådande bakom en glasruta.

kring året 1540 bodde här en ond slottsherre som hade en dotter Celestine Mariann de Bayonne Gyldenstierne. Den vackra unga kvinnan ville emellertid inte gifta sig med den som hennes far utvalt utan blev istället förälskad i en stalldräng. Fadern slog då ihjäl stalldrängen. Och berättelsen fortsätter:

”Pigen var blevet gravid og hun skulle gemmes væk i Slesvig. I forbindelse med hendes afskedsfest blev hun ikke kørt til Slesvig, men returneret til slottet og muret inde i væggen stadig iført sin smukke hvide kjole. De skubbede Celestine ind i hullet, hvor hun lige kunne stå oprejst, og uden at ænse hendes rædsel og bønner, murede de hullet til. Man kunne høre hende kradse på muren, og hendes skrig hørtes over hele slottet.”

En bra skröna men vid en ombyggnad år 1910 fann man i en nisch i en gammal mur hennes skelett. Fortfarande kan man se henne i nischen – även om det nog bara är en kopia av skelettet som nu ligger där.

Vad ska man tro om detta? Min uppfattning är klar. Av en gammal legend har man vid en ombyggnad av slottet levandegjort en spännande historia, till glädje för värdfolkets berättarlystnad inför sina slottsgäster. Man har t.o.m. skapat en skröna att gästerna måste hälsa på skelettet bakom glasrutan för att uppehållet på slottet inte ska bli alltför tråkigt. Själv har jag känt mig tvungen att göra detta. Men denna danska legend har stora likheter med kvinnan och hennes barn i Malmöpelaren. Och liksom Dragholmshistorien måste utan minsta tvekan Malmökvinnan vara ett utslag av fantasins irrgångar. Det finns ju många fler berättelser om medeltida byggnader med inmurade kvinnor, alla lika osannolika som de två som jag nämnt ovan.

Sanningen är att vi med min nu gjorda upptäckt av Olof Stiernhööks berättelse år 1700 men också av Carl Linne´s berättelse från sommaren 1749 och av Abraham Ekerholms notering år 1792 med säkerhet vet att det fanns ett kranium inmurat i Dringenbergska kapellets pelare. Abrahams samtida berättelse att man fann fyra kranier när pelaren revs är väl också högst trovärdig. Han bodde ju dessutom vid Kalendegatan i direkt närhet till kyrkan. Stadsarkivarien Isbergs berättelse härrör däremot från en nioårings minne. Isberg har givetvis varit medveten om bristen på trovärdighet hos ett litet barn men försökt att bättra på detta genom att ange ålder på sin farmor till *”9½ år”*. Men även om han på detta sätt ökade barnets ålder ett halvt år hjälper det inte. Detta måste vara en praktfull skröna, troligtvis i detaljer sedan förbättrad av den gode Anders själv. Vi får inte glömma att han på ålderns höst helt hängav sig till fria fantasier om Malmös historia – fantasier som han så fanatiskt själv trodde på att de blev till odiskutabla sanningar i hans vid denna tid tryckta verk.

Vi måste i detta sammanhang också skänka en tanke av tacksamhet till Carl Linné. Han berättar ju – säkert högst trovärdigt – att det synliga kraniet fanns i pelarens fot, dvs. i dess nederdel. Om historien om Isbergs farmors påstådda mumifierade kvinna skulle ha varit sann betyder detta att hon skulle stått på huvudet i en nisch inne i pelaren vilket ju är helt osannolikt. Abraham Ekerholms uppgift att det fanns fyra kranier i pelaren är också intressant om vi vill försöka förstå det makabra att inmura kranier. Endast en av dessa huvudskallar har använts som vigvattenskål om man får tro Linne. Här har dock nog den gode smålänningen från min egen släkts hemtrakter tagit fel (min anfader var som kyrkovärd i Stenbrohults kyrka säkert närvarande när prästsonen Linne döptes i den kyrkan år 1707). Om kraniet hade varit placerat så lågt att det har funnits vid pelarens fot kan det inte fungerat som vigvattenskål. Varför har det då placerats i pelaren? Och varför har det funnits fyra kranier?

Dringenbergska kapellet var uppfört vid mitten av 1400-talet av den mäktige kungliga myntmästaren Dringenberg. Här inrättade han också sin familjegrav. Kapellet finns avritat två gånger, dels på en planritning från år 1747, dels en fasadritning och planritning strax före nedrivandet. Det har varit mångkantigt och invändigt täckt av ett enda valv med ett flertal tegelkupor. Byggnadsarkeologen i mig vaknar emellertid när jag granskar planritningen. Det finns ingen som helst konstruktiv anledning att ha en fristående pelare i detta relativt lilla kapell. En pelare förtar nämligen hela interiören, inte minst upplevelsen av av det säkert vackra takvalvet med målningar. Och varför har man inte satt pelaren mitt i kapellet? Det finns bara en rimlig förklaring. Man har i senare tid sett sig nödsakad att mura upp en stödpelare för tegelvalvet för att detta inte skulle rasa.

Av bevarade arkivalier vet man att kapellet inrättades till bibliotek någon gång mellan åren 1546 och 1553. Mest troligt är dock att själva pelaren kommit till på 1680-talet. Vi vet nämligen att kapellets yttertak år 1680 *”var ganske bristfeldigt och af Fienden sönderskutt”*. Tydligen hade denna skada uppstått under danskarna belägring av Malmö försommaren 1677. Enligt kyrkans räkenskaper utfördes också år 1682 murningsarbeten i valvet i kapellet. Här har vi troligtvis tidpunkten för stödpelarens uppmurande.

Man kan i och för sig tänka att kranierna påträffats när man grävt grunden för pelaren och att man på detta sätt velat bevara dem så att säga på plats. Det faktum att ett av dessa kranier gjorts synligt och uppenbart kunnat tjäna som någon form av behållare gör det emellertid mera troligt att vi här står inför ett mera medvetet ockult sammanhang. Just kranier har ju spelat roll inom riter hos olika sällskap och ordnar, många med rötter långt tillbaka i tiden. Vi bör således söka efter någon sådan sammanslutning i Malmö som existerat på just 1680-talet då pelaren bör ha uppförts. Där finns nog förklaringen. En kvinnomumie uppställd år 1792 till allmänt beskådande, bärande på ett likaledes mumifierat barn tror i varje fall inte jag på.

Lite Malmöitisk kvinnohistoria

Det står ett gammalt hus nära Lilla torg, med adress Larochegatan 5. Portbjälken sitter fortfarande kvar och på den läser vi:

”MIN BEGÖNDELSE OC ENDE VIL IAGH GVD TIL DIG HENVENDA LAD MIG SE DIN T(rofast)HET SEND MIG H(imlens salighet).”

Huset byggdes av skomakaren Jens Knudsen. Jens dog året 1677 och det är nu som anledningen till min artikel kommer i dagen. Efter Jens död innehades nämligen gården fram till året 1731 oavbrutet av skomakare och tre av dessa var gifta i tur och ordning med änkan till den föregående. Vi står här inför ett praktfullt exempel på s.k. ”konservering” av änkan. Vad var nu detta för något?

Vi känner systemet inom den dåtida prästvärlden. Om en ung präst ville få en egen församling fanns tillfälle då den tidigare prästen avlidit. Det var då bruk att den nya prästen gifte sig med änkan. På detta sätt fick denna kvinna en värdig försörjning. Detta system praktiserades också inom hantverksyrkena. I städerna rådde ”skråna”, dvs. en organisationsform för de olika hantverksutövarna. Dessa mästare i olika hantverk fick nämligen endast vara ett visst antal, vilket bestämdes av stadens råd och

Jens Knudsens gula hus från sent 1600-tal med sin portbjälke. Lilla torg i bakgrunden.

borgmästare. Det var således svårt att slå sig in som ny hantverksmästare men genom att ”konservera”, dvs. gifta sig med, en död mästares änka kunde man avancera i sitt hantverk. Skråväsendet var givetvis en svår blockad för fri företagsamhet. Detta system avskaffades först på 1840-talet och genast därefter blommade det upp industrier överallt. 1800-talets industrisamhälle kunde på detta sätt etableras.

Jag har hela tiden haft uppfattning om att konserveringen av änkor varit något negativt för kvinnorna. Att dessa passivt varit tvungna att genast gifta sig med en hantverkare för att själva säkra sitt uppehälle. Jag fick dock en lite annorlunda fundering när jag i dag, i brist på annan fredagssysselsättning, satte mig att lusläsa texterna i repslaglagets skråbestämmelser i Malmö år 1412.

Den 6 september detta år godkände Malmös borgmästare och rådmän reptillverkarnas regelverk, deras ”skrå”. Först klargörs att **”de skal være 24 i embedet og ikke flere”**. Alltså endast 24 mästare i staden. Lite längre ner kommer en paragraf som berättar att stadens råd hade mycket att säga till om: **”Når nogen afgår ved døden, da skal en anden vælges og indsættes i den afdødes sted med førnævnte borgmestres, rådmænds og embedes samtykke og vilje.”** Men, och nu kommer det jag studsade lite inför: **”Ligeledes må hustruen efter husbondens død nyde det samme embede, medens hun er enke og bevarer sit gode ry.”**

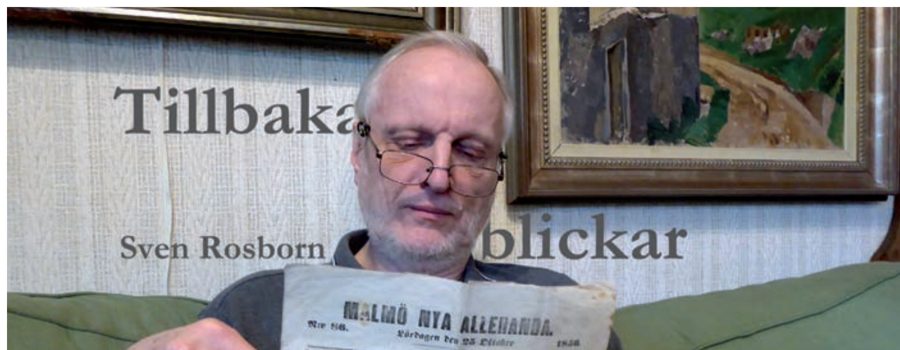
Jag kan faktiskt endast tolka det som att änkan var fri att utöva mannens yrke och hans verkstad utan att vara tvungen att gifta om sig och bli ”konserverad”. Hon kunde alltså agera som en självständig hantverkare och affärskvinna om hon så ville. Givetvis fanns en brasklapp för att trygga den dåtida mansdominansen. Hon skulle **”bevara sitt goda rykte”**.

Osökt tänker jag på hur många kvinnor som på detta sätt stuckit fram näsan under Malmös långa historia. Det vet vi dock inte eftersom källorna helt saknas. Jag har ju länge känt till att många änkor under äldre tider i Malmö drivit enklare och simplare krog/ölutskänkningsrörelser i hemmen – det fanns många sådana ställen i dåtida Malmö – men att det kanske också funnits starka kvinnfolk i de ansedda hantverkslagen var något nytt för mig.

Ibland kan det vara lärorikt att vara sysslolös på en fredag!

Repslagare i arbete. Teckning från 1400-talet.

Skollekar på 1860- och 1950-talen

Rannsakade mitt stora bibliotek och fann då en mängd berättelser om livet på Malmö Latinskola under slutet av 1800-talet. Med sådan litteratur i sängen blev klockan långt över midnatt innan läslampan släcktes. Latinskolan låg, fram till man flyttade över i de nuvarande skolbyggnaderna 1878, vid Västergatan, mittemot Jörgen Kocks 1500-tals hus. Här hade man en kringbyggd gård, den s.k. Dringenbergska gården. Flera av husen var från medeltiden. Lokalerna var trånga och otidsenliga.

Teodor Holmberg gick i denna skola mellan åren 1861-1871. Han beskriver miljön så här:

”Skollokalerna voro ganska otillfredsställande ur hygienisk och pedagogisk synpunkt. Det var t.ex. ej lätt att få frisk ventilation, och under de ej få timmar under den mörka tiden, då undervisningen skedde vid ljus, kändes den fräna gaslukten allt annat än behaglig. När under raster gossarna skulle skynda ut till lek i det fria, fingo de gå igenom flera olika klassrum, ty dessa hade ej självständiga utgångar till en gemensam korridor. Mycket damm upprördes härav.

Två platser i närheten voro under dessa rastestunder särskilt anlitade: det öppna området nedåt hamnen, dit en rätt djup och mörk port ledde från den lilla och trånga skolgården, som låg instängd mellan fyra längor. Detta rätt stora område var skådeplatsen för häftiga snöbollsfejder, då sjundeklassarna ensamma fingo kämpa mot hela den övriga ungdomen, strider, som med stort intresse följdes dels av lärarna, dels av sjömän och hamnbusar, som kommo från fartygen i kanalen. Den andra till besök lockande platsen var portgången till närmaste grannhus, Navigationsskolan, där en kakegumma brukade sitta. De mycket få slantar, man förfogade över, gingo till gummans goda sockerkringlor.”

En liten senare elev var Nils Hörte som satt och våndades i dessa medeltida lokaler vid 1870-talets mitt. Han berättar också om vad man gjorde på rasterna:

”Sporten i dess moderna betydelse var på vår skoltid ännu icke uppfunnen - först några år efter vår studentexamen 1884 infördes fotbollen, närmast från Danmark. Det vanliga långbollsspelet var emellertid mycket gouterat och lämnade tillfälle till utvecklandet av stor smidighet och säkerhet på handen, när det gällde att bränna eller sticka med bollen. Det fanns en och annan, såsom medspelare naturligtvis ivrigt eftersökt kamrat, som nästan aldrig missade mål utan alltid presterade fullträffar. Att ”slå suddar” och leka ”bollstå”- apla, bibo, caca, domväktare etc. - fyllde ut åtskilliga lediga stunder, men högst av alla lekar skattades måhända

Malmökarta 1876. Här är Elementarläroverket, dvs. Latinskolan, markerad.

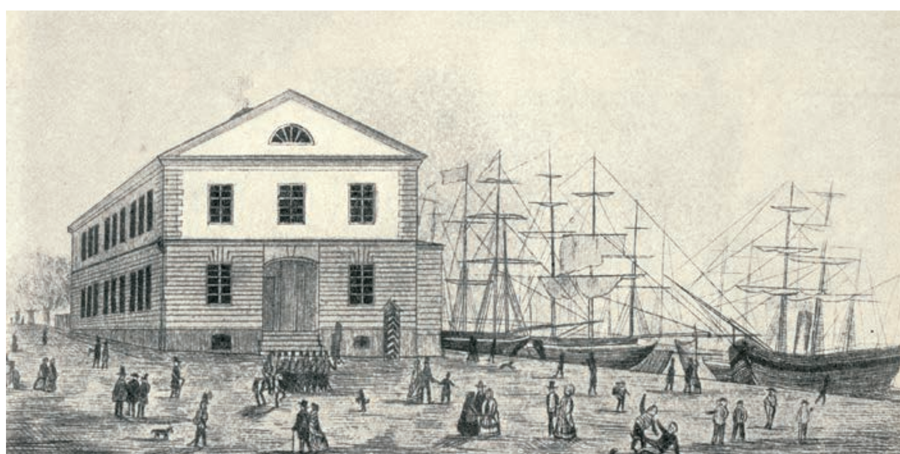

Västergatan-Frans Suellsgatan med den gamla Latinskolebyggnaden.

”ryttare och häst”, d.v.s. en liten pojke på en stor pojkes axlar med uppgift att överändakasta alla liknande ekipage. Leken bedrevs - under gamla skolans tid - under väldiga skrän och med en förbittrad frenesi i Vänersborgspromenaden. I varje kamp blev det mycken skrapnos, stukade knän och upprispade rockar. Ryttare- och hästleken var egentligen mera urnordisk än fin. Överhuvud saknade den gamla skolan alla resurser för en ordnad lek, men det låg trivsamhet för friska och ogenerade viljor i alla dess omgivningar med hamn och Frans Suellssten, med skeppshandlare, tullpackhus, stockfiskbalar, majs- och vetesäckar, som beredde obegränsade möjligheter för produktion av tuggummi och andra delikatesser.”

När jag läste detta slog nostalgin till. ”Ryttare och häst” lekte ju vi också, men då åttio år senare på Rörsjöskolans gård. Fyra personer varav två var hästar och två ryttare, drabbade samman under skolans höga träd. Det gällde som häst att gå så nära den andre hästen att ens egen ryttare kunde greppa tag i motståndaren. Alla knep var tillåtna och många var de tillfällen då ekipagen störtade ner på den grusiga marken. Av någon märklig anledning fick jag alltid vara häst. Min längd gjorde väl att ryttaren bokstavligen talat hade ett ”över”-tag. Om jag minns rätt var jag också Rörsjöskolans okrönte häst. Att denna våldsamma sport redan praktiserades vid nuvarande Frans Suellsstatyn på Norra Vallgatan vid mitten av 1800-talet är ju fantastiskt.

Högvaktsbyggnaden uppfördes på 1820-talet. Den användes senare som skolbyggnad för Latinskolans elever, de s.k. ”bissingarna”. Placeringen framgår av kartan från 1876 på föregående sida.
Teckningen visar byggnaden från andra sidan. Det var här som Latinskolans elever hade sin rastplats och här lekte man allehanda lekar. På teckningen ses i förgrunden några barn som slåss. I dag går Norra Vallgatans tunga trafik fram här.

Den medeltida Latinskolan

Min första dag på Latinskolan i sjunde klass. Den väldigt höga trädörren in till klassrummet rycks upp och in kommer en äldre man med väldig fart. Upptäcker att han gått fel och vänder sig om för att lämna oss. I dörrhålet stannar han upp, vrider på kroppen och pekar på en av mina klasskamrater och säger högt: ”Hur gammal är den här skolan?” Svaret var fel och frågan gick vidare. Ingen kunde svara. ”Bah!”, sa mannen förgrymmad. ”Ni ska vara stolta; den här skolan har påven gett oss år 1406.”

Det var mitt första möte med den legendariske rektorn Salomon Kraft. Några år tidigare hade han skrivit ett lite häfte om skolans 550-års jubileum.

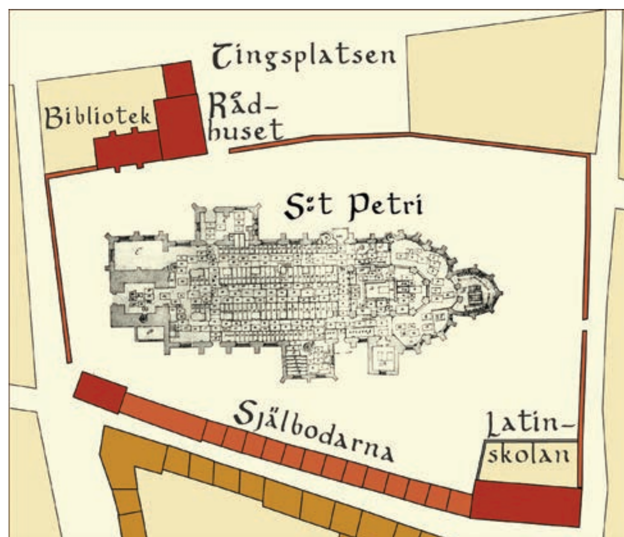
Latinskolan är mycket märklig. Inte för att jag och Salomon gått där utan för att det var påven som godkände skolans tillkomst. Påven var Innocentius VII. Det var en tid i upplösning. Det fanns nämligen två påvar, en i Rom, den andre i Avignon - var och en övertygad om han var Petrus arvtagare på jorden.

Som om detta bråk påvar emellan inte var nog pågick ett mindre inbördeskrig innanför Roms murar. Den mäktige släkten Orsini stod på påvens sida och hade mot sig släkten Colonna. Nu råkade en yngre anförvant mörda några i motpartiet varför påven i all hast fick fly till palatset Viterbo strax utanför Rom. Det var här Malmös utsände mötte honom, som bortjagad flykting. Den 15 februari 1406 undertecknade flyktingen det unika privilegiebrevet som gav Malmö tillstånd att ha en egen latinskola.

Den gamla Latinskolebyggnaden på 1860-talet. Latinskolan låg då vid Västergatan.

Under medeltiden fanns det tre olika typer av skolor - klosterskolor, katedralskolor och stadsskolor. Katedralskolorna kallades också domskolor och låg, som namnet anger, vid domkyrkorna. Och så var det detta med klosterskolorna. I speciellt svartbrödraklostren skulle det finnas en lek-

Miljön kring S:t Petri kyrka i början av 1500-talet. Rekonstruktion av Sven Rosborn.

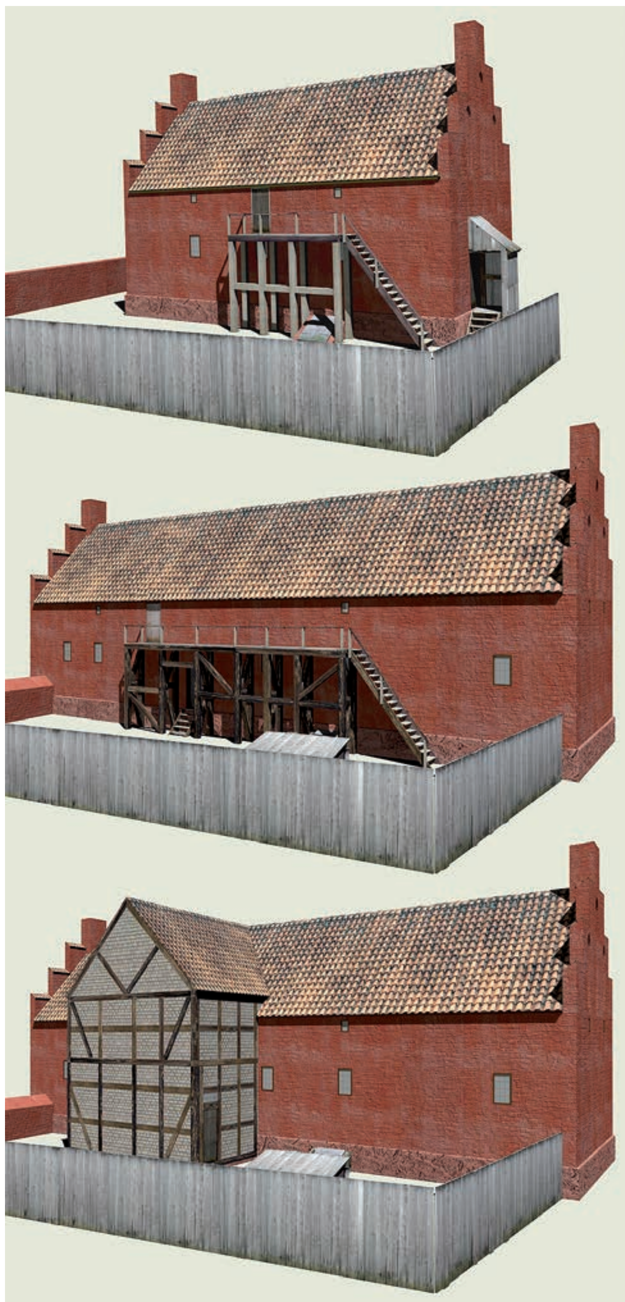
tor som kunde hålla offentliga föreläsningar. Nu hade Malmö inget svartbrödrakloster men man hade alltså en egen stadsskola. Under 1400-talet inrättades flera sådana här skolor i de danska städerna men ingen mer än Malmö hade fått privilegiet direkt av påven.

Varför en skola i Malmö och varför just 1406? Malmö var vid den tiden en av Nordens största städer och S:t Petri och Pauli kyrka var då äntligen färdigbyggd. Kyrkan påbörjades redan i början av 1300-talet men bygget hade avbrutits under lång tid, troligtvis på grund av digerdödens härjningar runt året 1350.

Det var på kyrkogårdens sydöstra hörn som latinskolans tegelbyggnad uppfördes. En kyrka av denna dimension behövde en stor gosskör. Dessa välljudande stämmor hämtades från just Latinskolan. Långt fram i tiden kallades kyrkans kordörr ut mot Latinskolan för ”peblingedörren”. Peblingar var lika med skolgossar. Genom denna dörr har alltså eleverna vandrat varje dag för att delta i de många katolska mässorna.

Det hade givetvis fordrats starka och mäktiga män i Malmös stadsstyre som vågat be den helige fadern i Rom om en välsignad stadsskola. Tyvärr vet vi inte vem som var kyrkoherde i Malmö år 1406. Fem år tidigare innehade Jens Jacobsen posten. Vad hjälper detta namn oss? Om denne man vet vi nämligen absolut intet mer än namnet. Däremot vet vi vem som var borgmästare – en av Malmös mest kraftfulla genom tiderna. Anders Mortensen stod i kungens gunst; han var rik och hade stort inflytande. Att han spelat en ledande roll för inrättandet av Malmö latinskola är en självklarhet.

Ytterligare en faktor ska tas med i sammanhanget, adelsbarnen. Många skånska adelsmän verkar nämligen ha haft sina söner inskrivna i Malmö. En vårdag 1534 bankade det t.ex. på skolans dörr och borgmästare och rådmän trängde

Här ser du den rekonstruerade Latinskolan under tre olika perioder. Överst ses byggnaden i sitt mera urspungliga utseende på 1400-talet. Därunder byggnaden ca 1560 utifrån bevarade detaljbeskrivningar och nederst skolan ca 1700. Rekonstruktion: ”Vituella Historiska modeller”.

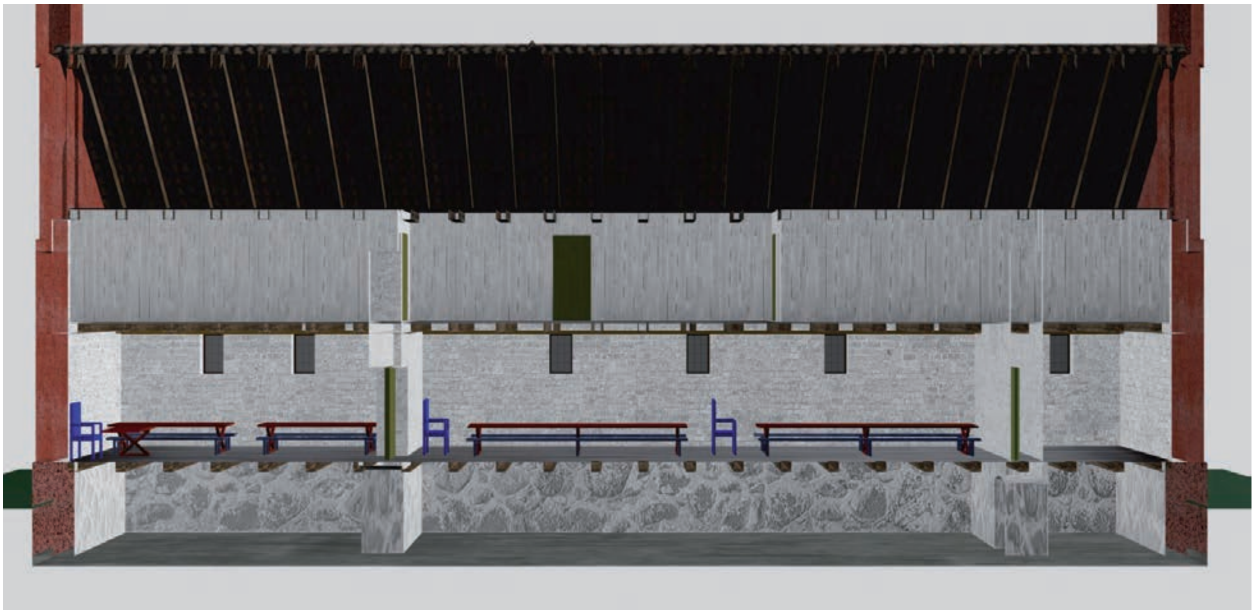
in för att arrestera adelseleverna Jörgen Rosenkrantz, Frans Bilde, Hans Bilde, Sten Bilde, Jens Truidsen, Valdemar Pasbierg, Jörgen Tidemand och Erik Podebusk. Med dessa skolpiltar som gisslan började Malmöborna ett tre år långt inbördeskrig i Danmark.

Bilden på förra sidan visar Latinskolan som den såg ut dels på 1400-talet, dels efter 1550-talet då byggnaden förlängdes. Genom ny forskning och modern datagrafik har vi kommit fram till en betydligt sannare bild än det tämligen förenklade stick från 1800-talet vilken är den enda bevarade bilden av Latinskolan. Skolbyggnaden revs ju år 1871. Då hade redan skolan sedan länge flyttat till andra lokaler.

Till höger ett foto av ”Peblingdörren” in till S:t Petri kyrkas södra tvärskepp. Detta var skolelevernas ingång till kyrkan.

Bilden nedan är ett tvärsnitt genom Latinskolans byggnad. De två tjocka murarna visar var den äldsta, mindre byggnadens gavelmurar fanns.

När vattnet kördes till Malmö

”Giv oss lite sodavatten, sodavatten, sodavatten. Sommarvärmen frampressar refrängen ur flämtande och torra munnar och vårt usla vattenledningsvatten riktigt skrämmer fram den. En blick på vattenkaraffen med sin ohyggliga, simmiga och gyttjiga vätska gör det med ens klart för dig, att om du inte vill instämma måste du törsta till döds eller sörpla ur karaffens avskyvärda fludium och förgiftas.”

Så här skrev en journalist om vattnet i Malmö sommaren 1899. Vad var då räddningen? Jo, man skulle dricka mineralvatten på flaska. Mitt i Malmö låg på den tiden en modern vattenfabrik. Bilden visar ingången till denna. Hur många gånger har jag själv inte druckit av läskedrycker märkta med etiketter med texten *”Apotekarnes”*. Märkesnamnet kommer bl.a. från Apoteket Lejonet vid Stortorget.

Den ståtliga byggnaden utåt torget uppfördes av John Tesch år 1898. Han hänger själv som skulptur över porten och blickar ilsket på alla som använder sig av hans passage genom kvarteret. Denna förbindelsegång var viktig. Det var här man kunde nå byggnaderna bakom själva apoteket. Det var där vattenfabriken låg.

Låt oss följa med på journalistens rundvandring 1899: *”Vad det måtte råda för en brådska därinne i vattenfabriken, yttrade jag för mig själv, då jag häromdagen från det solstekta Stortorget steg in i Teschska passagen. Här är, som bekant, Apotekarnes vattenfabrik belägen som sedan i april kommit igång i sina nya lokaler. Jo, herrskapet kan tro att det var brått därinne. 20-tusen flaskor och sifoner om dagen måste vara färdiga.”*

Fabriken var fördelade på flera våningsplan. På tredje våningen arbetades det med att göra sockersirap. Tonvis av socker skulle varje vecka smältas och blandas med vatten. Genom glasrör fördes så vätskan till den andra våningen där den blandades med lemonadtillsatser för att erhålla fruktsmaker. Härifrån rann det hela ner i bottenvåningen där själva tappningslokalen fanns inrymd i två stora salar. De färdiga flaskorna åkte sedan med hiss ner i källaren där det härskade en lagom, naturlig kyla. 50-60 personer arbetade i fabriken.

Apoteket Lejonet med sin passage genom kvarteret som en gång byggdes för alla hästdrivna vagnar som förde färskt vatten till vattenfabriken.

”I sköljrummet sorlade, surrade och plaskade det. Vi såg en rad av unga kvinnor stå framför ett större hjul med flaskfack och föra tomma, med gamla etiketter försedda flaskor ett ögonblick upp under näsan.

- Varför gör de så? sporde vi.

- För att undersöka om flaskan luktar fullt frisk, ty annars får den undergå en särskild renings- och desinficieringsprocedur. Sedan flaskan bestått det näsvisa provet ställs den in i blöthjulet.”

När flaskan tvättats skedde påfyllning av det kolsyrade vattnet. Kolsyran levererades i stora järnbehållare från kolsyrefabriken i Limhamn. Det är svårt att idag föreställa sig denna typen av vattenverksamhet mitt inne i Malmö. Men varifrån kom vattnet? Ja, inte var det uselt ledningsvatten som användes. Innan fabriksbyggnaderna uppfördes hade man djupborrat men detta vatten kunde endast användas som kylvatten till maskinerna. Det blivande mineralvattnet fick i stället hämtas från brunnar på landet och köras med häst och vagn in till fabriken! Tänk alla de häst och vagnar som under åren lossat vatten i den idylliska passagen.

Över den för fabriken livsviktiga passagen sitter apotekare John Tesch och kontrollerar så ingen obehörig tog sig in i vattenfabriken.

Problem med växelmynt

Den äldsta, mera personliga skildringen från Malmös centralstation, som stod klar 1856, som jag funnit är från året 1866. Jag fann den i en bok med den korta titeln ”Minnen”, skriven av överste H. Mattson och tryckt i Lund år 1890. Författaren var född i Önnestad år 1832 och emigrerade till USA som 18-åring. Han avancerade under amerikanska inbördeskriget till överste och kom på tillfälligt hembesök år 1868. Det var då som bl.a. denna berättelse återger minnesbilder från Malmö station.

Redan som ung, dvs. före hans utresa 1851 hade han rest med sin mor över Öresund:

”En annan gång reste jag i min mors sällskap öfver till den danska hufvudstaden Köpenhamn för att bese ”kongens by”. Vi voro bland de första svenska bondefamiljer, som gjorde ångbåtsresan öfver sundet och åkte järnväg. Vi färdades nämligen å järnväg från Köpenhamn till Roeskilde, hvilken bana var färdig flere år förrän dylika kommunikationer funnos i Sverige.”

Det var året 1847 som järnvägen mellan Köpenhamn och Roskilde högtidligt invigdes av kung Christian VIII. Denna järnväg kom till som ett privat projekt på initiativ av sekreteraren i danska räntekammaren Sören Hjort och bokhållaren Gustav Skram. Roskildes stationsbyggnad lär fortfarande vara landets äldsta i sitt slag. För tonåringen från Önnestad måste resan med detta ”snabba” vidunder ha satt sina spår. Uppenbart var också hans önskan om att resa ut i världen också vara väckt. Snart hägrade USA.

”Då jag lemnade Sverige 1851, funnos där inga järnvägar. Vid min återkomst däremot den 23 december 1868 öfver England, Tyskland och Köbenhavn landsteg jag i Malmö just i rättan tid för att hinna fram till järnvägsstationen och med tåget afgå till Kristianstad. Den vackra stationsbyggnaden med dess prydliga omgifningar, de uniformerade och artige tjänstemännen, redo att stå till hands med alla önskliga upplysningar, de välklädda och till utseendet välmående människorna i första och andra klassens väntsal, allt bidrog att på mig göra ett angenämt intryck.”

Danska trupper lämnar Köpenhamn per järnväg år 1848 för att kämpa mot tyskarna.

Snart skulle emellertid Mattsons första positiva intryck av Malmö station övergå till något helt annat:

”Detta första intryck skulle dock, tyvärr, snart störas genom en liten episod, som jag vill i korthet berätta.

Då jag gick till biljettförsäljningen för att köpa biljett, fick jag se en fattig torparehustru vid tredje klassens biljettlucka med en silferriksdaler i sin hand och med tårar i ögonen bedja biljettförsäljaren att vexla hennes penningar och gifva henne biljett. Jag hörde henne klagande säga att hon hade tvänne små barn ensamma hemma, att detta var det sista tåget och att, om hon icke kunde komma hem därmed, hon skulle nödgas gå till fots i smutsen och mörkret.

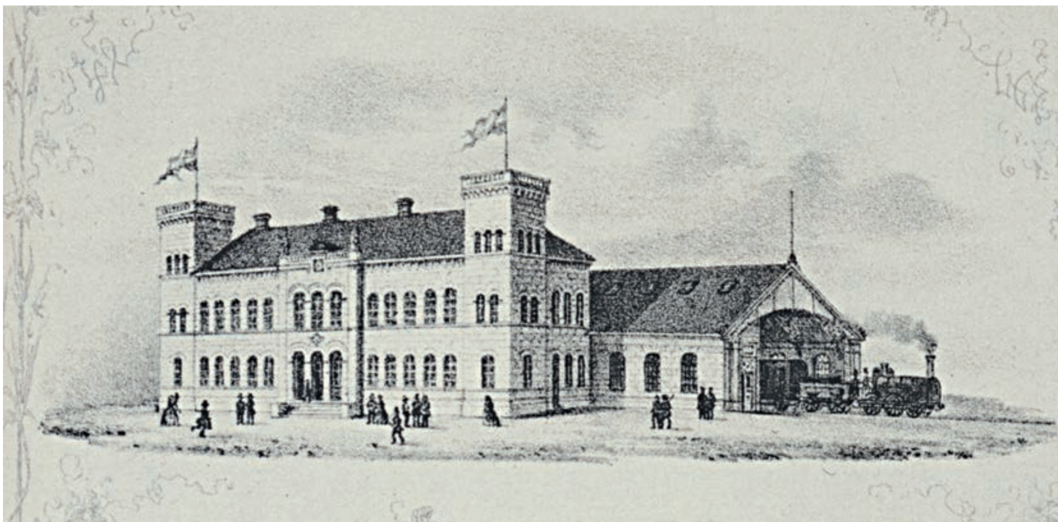
Biljettförsäljaren vägrade på ett ohyfsadt och förolämpande sätt, sägande att han icke hade tid att uppehålla sig med hennes struntsaker, så vida hon icke betalade jämna penningar. Biljettförsäljarne i Sverige ha nämligen rätt att fordra jämna penningar. Hon bad flere närstående herrar att vexla hennes lilla silfermynt, men de vände sig från henne, liksom fruktade de att besmitta sig genom beröringen af en så ringa och fattig stackare.

Jag hade endast några större sedlar, och under det den fattiga qvinnan knuffades bort af den påträngande folkhopen, mottog samme biljettförsäljare vid första klassens biljettlucka en af mina sedlar samt räckte mig med den artigaste bugning en hand full af större och mindre vexelpenningar. Naturligtvis skaffade jag också qvinnan hennes biljett.

Händelsen var kanske ett enstaka fall, men mig föreföll den såsom ett slående exempel på skillnaden mellan amerikanska och svenska seder och artighet. Jag vågar åtminstone försäkra att vid ingen järnvägsstation eller annan offentlig plats i hela Förenta Staterna från norr till söder och från öster till vester skulle en fattig qvinna i liknande omständigheter en enda minut lemnas utan en vän eller beskyddare. Män af alla klasser från millionären till dagsverkaren eller till och med dagdrifvaren skulle ha täflat med hvarandra att skynda till hennes bistånd.”

Där ser man! En dåtida internationell svensks reflektioner på skillnader i sedvänjan här hemma och där ”över pölen”.

Malmö nyinvigda järnvägsstation 1856.

Månsagården i Malmö

Månsagården var en gård som låg vid hörnet Södra Promenaden – Rörsjögatan. Här är lite av dess historia.

Platsens bebyggda historia går tillbaka till 1800-talets förra del. Då rev man ner de höga försvarsvallarna från 1600-talet som på den tiden omgav själva stadsbebyggelsen. Med jorden från vallen fyllde man igen den framförliggande, breda vallgraven. På detta sätt fick man ny mark att bygga hus på. Den nuvarande kanalen grävdes vid samma tid söder om denna utfyllnad. Kanalen var viktig som stadens avfallsdike men också för att man skulle kunna ta stadstull vid de tre broarna i väster vid Malmöhus, i söder vid Södertull och i öster vid Schougens bro och Östra Tullgatan.

Det skulle dock dröja ett antal decennier innan man runt år 1850 började bebygga i kvarteret Duvan. I detta kvarter låg den blivande Månsagården på tomt 850. Denna tomt hade inköpts av stadsfiskalen Callman redan året 1822 och sedan köptes den av handlanden Christian Bergh som år 1838 sålde den till repslagaren C.C. Wetterlind för att tomten slutligen år 1847 hamnade i den framgångsrike handlanden Petter Ståhles ägo. Först nu uppfördes det hus på tomten. Redan för tvåhundra år sedan spekulerades det tydligen i tomtmark närmast som värdepapper i staden Malmö.

Fotot av Månsagården med kanalen i förgrunden här nedan visar en närmast herrgårdsliknande byggnad. Men bilden bedrar. Egentligen är det tre

Thilda (Mathilda) Lindbergs visitkort från 1939 med den ståtliga Månsagården som låg mittemot den gamla brandstationen på andra sidan kanalen.

Månsagården utmed Södra Promenaden och med den anslutande Rörsjögatan till höger. Damerna till vänster i bilden kan ses på en förstoring här bredvid. Kvinnan till vänster är Anna Mathilda.

sammanbyggda gårdar under en ägare varav det mittersta huset varit den pampigaste, åtminstone att döma av fotona. Dessa tre hus ägdes av en Anders Månsson som var rådhusvaktmästare men som också tjänstgjorde som hälsovårdspolis. Man undrar lite över vad en sådan polis hade för uppgifter. Här har vi alltså bakgrunden till namnet Månsagården. Anders blir ägare till gården år 1873. Han var gift med Maria Eriksdotter och de hade barnen Olof och Anna Mathilda. Anna Mathilda, född år 1869, står upptecknad på 1890-talet som småsko-

lelärarinna. Det är enligt kyrkoböckerna uppenbart att det är just mitthuset som är familjen Månssons bostad. Övriga hus i gården hyrs ut till ett flertal familjer.

I adresskalendern för år 1912 är den gamle vaktmästaren död och gården omtalas under åren fram till åtminstone 1914 som stärbhus efter Anders Månsson. I adresskalendern år 1920 har emellertid dottern fröken Anna Mathilda Månsson, som var ogift, tagit över som ägare. Enlig min sagesman Robert Lindberg dyker det så upp en ny person, Matilda, som ska ha varit adoptiv- eller fosterbarn och hetat Welin. Hon var gift med disponenten på Malmö Yllefabrik Johan Lindberg. På fotografiet ses de två sittande tillsammans vid hans 60 års dag år 1925. Enligt deras barnbarn Robert Lindberg pensionerade sig Johan tidigt. Med sin förmögenhet blev han också husägare till en fastighet på Stenbocksgatan i Malmö invid Sankt Pauli kyrka men han satsade också på något som skulle visa sig bli en riktig guldgruva.

Robert insåg uppenbart att stadsbornas längtan till naturen var något som skulle löna sig. Han började därför att köpa upp stora områden av böndernas odlingssynpunkt värdelösa utmarker vid Höllviken. Hans jordegendom sträckte sig här från Höllviken till Östersjön. På denna hedliknande mark

Enligt text på baksidan av fotot: ”Farfar Johan Lindberg född 1865 - död 1939 i mitten på kortet. Farfars 60 års dag 16/10 1925.” Hans hustru Mathilda, sitter bredvid honom. Till vänster ses ett inramat foto av Månsagården.

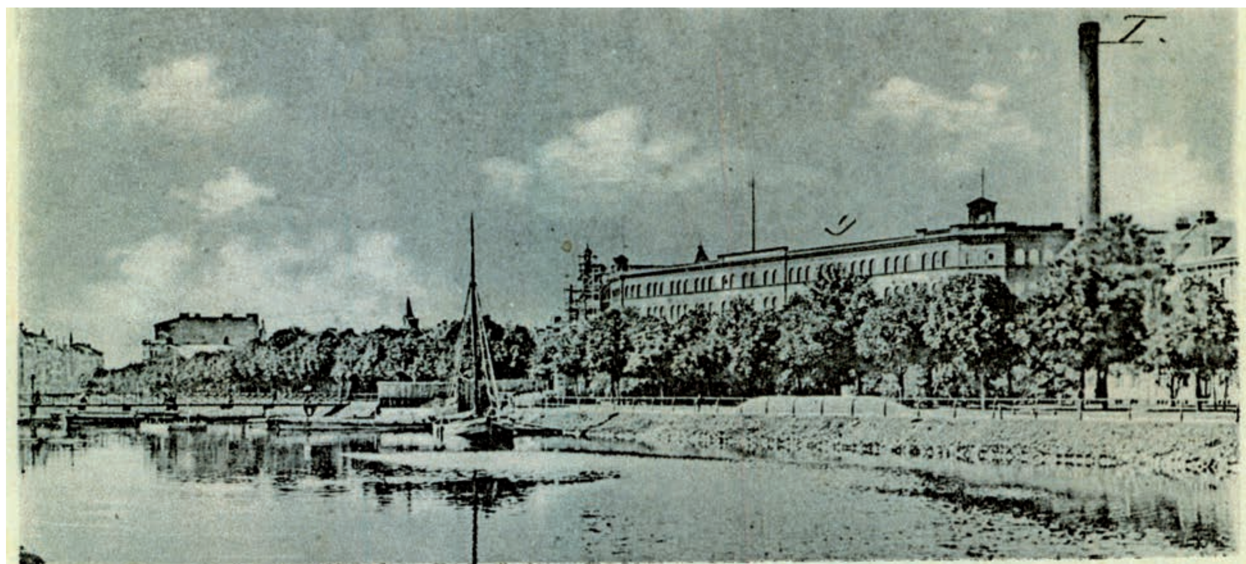
Fotografiet på föregående sida visar gårdsinteriö-ren på Månsagården. Fotografen Axel Sjöberg har ställt upp sin kamera i porten ut mot Rörsjögatan.

plantera han buskar och träd och kunde snart börja skörda resultatet av sitt arbete. Markerna uppstyckades på små lotter som såldes till hugade sommarstugeägare. Robert Lindberg dog år 1939.

Journalisten Ragnar Gustafsson (Punkt) har i två tidningsartiklar i Sydsvenskan från 1970- och 1990-talen skrivit om gårdens innevånare på 1900-talet. En uppringare som vuxit upp i gården kunde berätta att av många hyresgäster var det i vindsvåningarna mest poliser som bodde. ”Efter det att de ingått i det äktenskapliga ståndet flyttade de därifrån för att genast ersättas av nya yrkesbröder.” Han kunde också berätta att hans mor hade hönsuppfödning inne på gården och hon brukade fara in med dessa och med ägg till Köpenhamn för att sälja. Bakgårdarna var tre stycken, svarande till de tre gathusen. Den mittersta var den största ”med lindar och där di sa att det varit en offerlund”. Tro det den som vill. Annars var bakgårdarna av det vanliga utseende för gamla Malmögårdar. Här stod utedassen och här fanns en stor vattenpump. Alla husen hade dock rinnande vatten inomhus.

Standarden var givetvis inte sådan att vi i dag accepterat den. Gårdens många pågar kunde t.ex. tjäna en liten slant genom att sälja råttsvansar till gårdsägaren. Svansarna var beviset på att man framgångsrikt förde en kamp mot mindre önskade innevånare i Månsagården.

Som disponent på Malmö Yllefabrik hade Johan Lindberg nära till arbetet. Notera båten med hög mast. Tack vare svängbara broar kunde kanalen trafikeras med även sådana båtar.

Snabbtåg till kontinenten

Under 1800-talets sista år beslöts att anlägga en snabb tågbana mellan Malmö och Trelleborg. Visserligen fanns redan en enkelspårig järnväg men denna gick en omväg över bl.a. Kulladal och Tygelsjö och hastigheten var inte hög. Nu skulle det istället köras fort. Varför då denna linje? Sverige och Tyskland hade vid denna tid beslutat att inrätta en ny postförbindelse över Östersjön från Trelleborg till Sassnitz. Orosmolnen hopade sig emellertid. Malmö hade visserligen en järnvägsförbindelse med Trelleborg men det fanns också en bana från Trelleborg direkt till Lund utan kontakt med Malmö. Risk fanns alltså att Malmö skulle bli överkörd och bortglömd. Nu gällde det att handla snabbt om man hade Malmös intresse för ögonen.

Den 9 oktober 1896 inbjöds därför till aktieteckning i den planerade järnvägen. Malmö stad tecknade sig för 500.000:-, en mycket stor summa på den tiden. Boende på Söderslätt satsade 175.000:- och rikare Malmöbor bidrog med 386.500:-. Diskussioner förekom var denna nya bana skulle starta, antingen från Malmö central

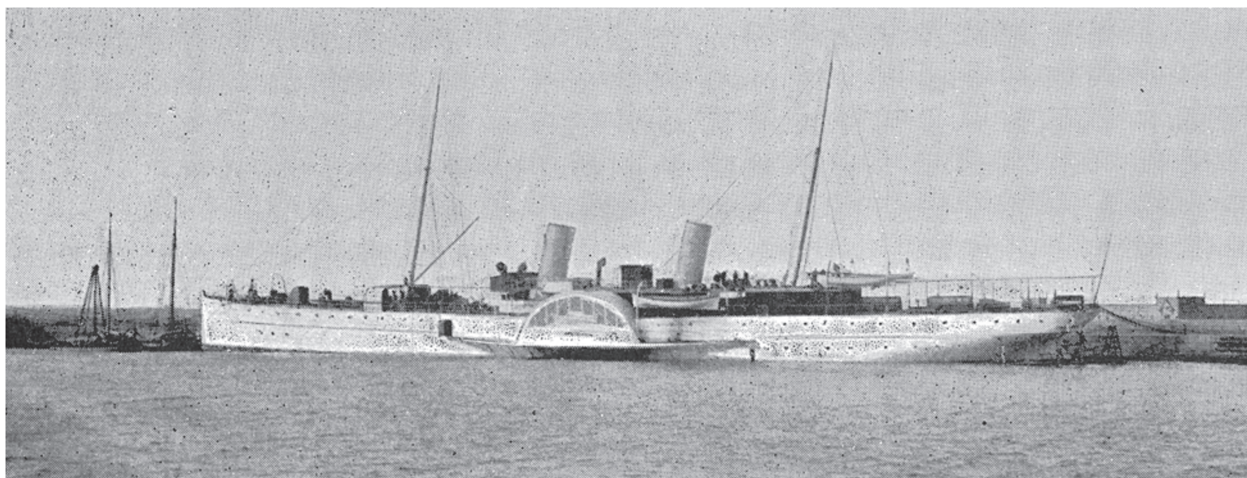
eller också från Östervärns station ute vid Värnhem. Det blev den förstnämnda som vann. Arbetet på Malmö-Kontinentalbanan påbörjades i juni 1897. Den sista skenan spikade den 23 april 1898 vid Slågarps station där de två arbetslagen från Malmö och från Trelleborg mötte varandra. Den 5 oktober 1898 öppnades banan för allmän trafik. I anledning av händelsen utgav man delar av en skena som minne, se bilden.

Att anlägga en järnväg fordrades en stor mängd grus till banvall och terrasseringar. Från Lockarps station drog man därför ett två kilometer långt stickspår till ett grustag som öppnades vid Käglinge. Man blir imponerad över sådana markarbeten. Vid den tiden fanns inga grävmaskiner (i Malmö togs sådana i allmänt bruk först i början av 1930-talet). För järnvägsbygget lastades alltså grus med enbart handkraft. Totalt uppgick jordförflyttningar utmed banan till 428.000 kubikmeter.

Stationerna utmed järnvägen var: Östervärn, Fosieby, Lockarp, Arrie, Månstorp, Östra Grevie, Slågarp, Skytts/Hammarlöv och Trelleborg. Man skulle kunna färdas snabbt på denna tåglinje. Visserligen var hastigheten först satt till 60 km i timmen men i september 1899 beviljades den på den tiden högsta tillåtna hastigheten 90 km i timmen. Med denna nya linje kom man snabbt ut i världen. I Trelleborg skulle det dock dröja till år 1909 innan man fick en tågfärja.

Fotona visar Kontinentaltåget i Malmö, minnesmärke i form av tågskena, Kontinentalångaren ”Svea” på sträckan Trelleborg-Sassnitz år 1899 samt samt gällande tidtabell år 1899. Från Malmö avgick dagligen två tåg, ett klockan 9.15 på förmiddagen och ett klockan 11.10 på kvällen.

KONTINENTAL-TIDTABELL

fr. o. m. den 1 Maj 1899.

Upp.	.		Ned.		
Afg. Wien	10^{15} ††)	2.30 †)	Afg. Stockholm	8^{40} †)	10.30
„ Marienbad	—	8^{18} †)	Ank. Malmö	9.0	10^{45}
„ Karlsbad	7.0 †)	8^{14} †)	Afg. Trondhjem		7^{0} ††)
„ Dresden	2.15 †)	2^{55}	„ Kristiania	9.40 †)	11^{15} †)
„ Leipzig	2.20 †)	4^{5}	Ank. Malmö	7.0	5.36
„ Frankfurt a. M. ...	8.0 †)	9^{0} †)	Afg. **Malmö**	9.15	11^{10}
„ Wiesbaden	7.3 †)	7^{0} †)	Ank. **Trelleborg**	10.0	11^{55}
„ London	5.33 ††)	8.30 †)	Afg. Trelleborg	10.10	12^{15} *)
„ Paris	9^{25} ††)	8.20 †)	Ank. Sassnitz Hafen ...	2.10	4^{30} *)
„ Brüssel	2^{31} †)	1.29 †)	„ Stralsund Hauptbhf	4.50	7.14 *)
„ Köln	7.10 †)	9^{40} †)	„ Stettin	7^{42}	1.15 *)
„ Berlin Stett. Bhf ..	7^{10} †)	8.40	„ Berlin Stett. Bhf ..	8^{45}	12.30 *)
„ Stettin	8^{2} †)	6.36	„ Köln	7.51 *)	10^{26} *)
„ Stralsund Hauptbhf	11^{5} †)	12.51	„ Brüssel	1.34 *)	3^{24} **)
„ Sassnitz Hafen ...	1^{25}	3.25	„ Paris	6^{0} *)	8.22 **)
Ank. Trelleborg	5^{40}	7^{25}	„ London	7^{30} *)	11.45 **)
Afg. **Trelleborg**	6.5	8^{0}	„ Wiesbaden	11.7 *)	11^{38} *)
Ank. **Malmö**	6.50	8^{45}	„ Frankfurt a. M. ...	9.15 *)	10^{34} *)
Afg. Malmö	7.10	9^{30}	„ Leipzig	3^{28} *)	5.19 *)
Ank. Göteborg	2.0	7.15 *)	„ Dresden	2^{18} *)	4.23 *)
„ Kristiania	6.18 *)	7^{55} *)	„ Karlsbad	8.48 *)	—
„ Trondhjem	6.55 **)	—	„ Marienbad	8.2 *)	—
Afg. Malmö	7.15	9^{20}	„ Wien	2.35 *)	6.40 **)
Ank. Stockholm	7^{30}	9.20 *)			

†) Dagen före ankomsten till Malmö. *) Dagen efter afresan från Malmö.
††) Två dagar „ „ . „ „ **) Två dagar „ „ „ „

En dag på Luftvärnets skjutskola, (LVSS) på Väddö

Måndagen den 2 juni 1969

Jag väcktes tio minuter över sex och steg upp tio minuter senare. Föregående kväll hade jag städat i mitt skåp och det var verkligen uppmuntrande att se en sådan fin ordning när man skulle ha tag i sakerna på morgonen. I dag var jag verkligen hungrig, fyra smörgåsar med leverpastej, en tallrik filmjölk, en tallrik risengröt och en mugg mjölkchoklad. Kompisarna tittade stort när jag satte mig vid bordet och man sa några skämtsamma ord. Jag tackade mig själv senare att jag ätit en så bastant frukost för nästa mål skulle vi inte få förrän halv två.

I dag hade vi en så kallad beställning; det var en grupp reservofficerare som skulle öva sig som kompanichefer och plutonschefer. Bilarna var redan lastade. Det hade vi gjort på fredagskvällen eftersom övningen skulle börja redan klockan åtta i dag. När vi fick våra order för grupperingen kunde man tydligt se att ”reservarna” var nervösa, men det gick snart över. Det var flera officerare från LV4, särskilt en liten tjock figur lade jag märke till. Namnet har jag glömt men han var en verklig komiker. Min pjäsgrupp fick gå som efterpatrull tre

Morgonavlämning framför barackerna på Väddö. Författaren vid markeringen.

minuter efter huvudstyrkan men hade kört fatt de övriga när vi kom fram till väntplatsen. Nu maskerade vi främre delen av terrängbilen och lyfte upp maskeringsnätet med hjälp av träkäppar så att kulsprutan på taket kunde röra sig fritt. Vi stötte ut eldröret, mätte kontrissan och la oss att vila i våra eldställningar.

I två timmar fick vi vänta innan grupperingsordern kom. Min pjäsbil skulle gå först i kolonnen men eftersom vi stod sist i vänteplatsen kom vi också ut sist. Tilläggas ska att vädret var mulet med lätt duggregn och att vi inte alls var upplagda för några grupperingar men trots detta kom vi snabbt på plats.

Men var var ”käket”. Killarna i pjäsgruppen började knorra och bli besvärliga och jag försökte få

Författaren i september 1968 som nyinryckt vid LV3 i Norrtälje. Nedan: Min grupp under vila på LVSS (Luftvärnets skjutskola) på Väddö i juni 1969.

fram uppgifter om var maten tagit vägen. Andra avlösningen hade varit i matsalen och ätit (övningen bedrevs inom övningsområdet) men vi skulle få äta ur ”snuskburken”. Orättvist, men det var inte så farligt; det som var värre var att ingen visste var vårt ”käk” tagit vägen. Pjäsgruppen var på stridshumör och det var tur att vi var klara med eldförberedelserna annars hade de nog vägra jobba om de inte fick mat. Detta, att maten försvinner, är vi inte så ovana vid; varenda gång vi är i fält får vi mer eller mindre svälta. Under kuppövningen i torsdags var vi utan mat i 20 timmar och då ännu ingen mat syntes till gav jag tillåtelse till brytande av reservprovianten och vi åt upp rubbet. Vi fick ingen mat alls under

Med dessa kamrater tillbringade jag ett lärorikt och minnesvärt år av mitt liv. Karta över LVSS förläggnings- och övningsområde ute på Väddö i Roslagen.

hela övningen då utom den som erbjöds i reservprovianten, och vi började tro att det skulle bli likadant den här gången.

Nåväl, halv två fick vi maten trots allt, pytt i panna eller som vi sa ”sönderbombat”, mjölk och limpa. Gott! Sedan var övningen slut. Det låg dimma över havet så någon kontrollskjutning blev det aldrig tal om. Uppbröstningen gick snabbt och jag passade på att spola pjäsens underrede på spolplattan. Eftersom de andra satt kvar på flaket kunde jag inte låta bli att sticka in slangen och spruta. Lindgren fick sig en härlig dusch rakt i ansiktet och akta så arg han blev. Han tog en gruvlig hämnd. När jag stod bockad över kopplingen mellan pjäs och bil och han var kvar på flaket tömde han sin vattenflaska rakt i nacken på mig.

Min AK4 var smutsig och jag gjorde vapenvård på den innan jag ansåg tjänsten slut för i dag och kunde gå att äta. Mexikansk soppa, knäckebröd och ost samt ”fattiga riddare” med hallonsylt smakade inte så dumt.

ÖVNINGSBATALJONEN
Chef Mj B Sjöberg

5.KOMPANIET

Chef Kn S-E Jonsson
Stf chef Lt B-O Bengtsson
Adj Rustm L Lundström
Materielredogörare Öfu L Andersson
Ate/lvpjäs
Ate/lvinstr

1.plutonen
Ciglvplut cig 760
Stj B Averland
Öfu K-E Olsson
4 + 7 + 31

2.plutonen
Ciglvplut cig 760
Serg G Filipsson
Öfu L R Andersson
4 + 6 + 31

3.plutonen
Ciglvplut cig 48 E F
Fk L Lindius
Öfu J E Olsson
Fu B R Carlsson
7 + 8 + 42

4.plutonen
Inflvplut rb 69
Lt B Ahliny
Öfu K Nordin
Öfu L-Å Boman
6 + 52

Försökstropp
Fk K Lindgren
Öfu P Nilsson
1 + 4 + 18 + 4 hdrvpl

7.KOMPANIET

Chef Kn R Roes
Adj Rustm B Gustafsson

5.plutonen
Stabs- och oplut
Stj L Lundin
Rustm T Lindgren
Öfu H Ekström
Öfu L Folkesson
20 + 52

6.plutonen
Radarplut
Rustm E Karlsson
Öfu L Eriksson
Öfu J Stigvard
Ate/radar
7 + 23

7.plutonen
Motorplut
Rustm S Strandberg
Öfu P Laks
Ate/bil
37

8.plutonen
Sb- och säkto | Ekonomito
Stj K-G Larsson 1)
Stj G Hedberg | Öfu B-G Sjöberg 2)
Öfu L Braselius
14 | 42

Tillika 1) Väbel
2) C tpgrp och instr

Och givetvis hade vi våra chefer lurande i bakgrunden.

När Karl XII drabbades av två luftvärns-skåningars slarv

Nej, detta är ingen återgiven berättelse från den tid då Karl XII levde och verkade. Den går bara tillbaka till vintern 1968-1969. Men platsen var den samma som den unge kungen en gång stampade på. Stockholms slott. Fast han hade inte känt igen sig. Visserligen brann det medeltida slottet år 1697 men det nuvarande hade inte hunnit resa sig ur ruinerna innan kungen år 1700 for utomlands för att aldrig mera återkomma till Stockholm.

Min berättelse handlar i stället om när LV3:s luftvärnsregemente skulle gå högvakt på slottet mitt i Stockholm. Jag hade blivit inkallad i början av september 1968 till Norrtälje. Nu, jag har för mig att det var i slutet av oktober, ansåg man oss vid 5:e kompaniet så skickliga att det var dags att visa upp oss inför huvudstadens publik. Vi övade hemma på LV3:s asfalterade exercisplan. Här hade man skalenligt målat upp olika riktpunkter som svarade till slottets yttre borggård. Här drillades man i hela scenariot, bl.a. att inte tappa bajonetten när den skulle sättas på AK4:an enligt noga bestämd ritual.

Yttre borggården. Författaren, som står i mitten bakom kaptenen, kommer snart att stega över borggården i livs första officiella framträdnade inför publik.

”Tappar ni den, strunta i det. Då är det ingen i publiken som märker det.”

Det lät tryggt. Själv blev jag utsedd till att bli gevärspost och skulle gå i mitten. På fotot står jag där i mitten, redo för mitt första offentliga enmansuppträdande inför publik. Tillsammans med chefen kom jag, någon minut efter det att fotot togs, att marschera över borggården till avgående gevärspost. Här skulle jag med hög röst anmäla vad jag skulle bevaka; så högt att publiken skulle höra det.

”Inget jäkla mummel! Du ska låta som en dånande tordönsstämma. Slottets grundvalar ska ta mig tusan skälva och skaka!”

Detta var ordern som var mig given. Det blev en hög röst men inte så att det var någon fara för slottsmurarnas bestånd.

Vi kom att gå högvakt tre gånger den vintern. Endast en gång fick vi dock marschera genom staden från Sergels torg med musikkår. De övriga var mera stillsamma tillställningar. Det var ju vinter och de utländska sommarturisterna hade ännu ej kommit. Men hur kallt var det inte! Under högvaktstjänsten i februari var jag stationerad ut mot vattnet vid kungens trädgård. Det kallaste poststället. 28 minusgrader. 2 timmars närmast orörlig tjänst, fyra timmars vila och så på det igen. Men ordern var given. Ingen skulle släppas in den här vägen om de inte kunde uppvisa giltig legitimation.

Och så stod jag där klockan halv sju en mörk morgon. Då kom det en kvinna uppför trappan till trädgårdsgrinden. Hon hade t.o.m. fräckheten att öppna järngrinden. Detta kunde ej få passera.

”Jag är kungens kokerska och jag går alltid här. Kungen ska ha sin frukost”, blev svaret på min fråga varför hon gjorde sig skyldig till otillbörligt intrång. Trots hennes livliga protester blev hon utmotad av en post som på ren skånska talade om att här gällde det reglemente och inte några genvägar. Hon måste ha hatat skåningar efter detta.

Och nu tillbaka till det som rubriken för denna artikel åsyftar – mitt ytterst personliga möte med majestätet Karl XII. På gruppfotot finns bland alla soldater Vellinge-Persson, min vice gruppchef. En driftig ung man som alltid såg möjligheter att förenkla olika militära procedurer. Som t.ex. konsten bära upp ärtsoppa och lingonsylt till högvaktens matsal, belägen på vindsvåningen till slottets högvaktsflygel.

Han och jag hade blivit beordrade att till matsalen bära upp en väldigt stor, kubiskt formad rostfri behållare med lock, fylld med ärtsoppa. Därtill en lite mindre, men dock mycket stor, liknande rostfri

behållare med jordgubbssylt. För att bära den stora behållaren uppför alla stentrapporna fordrades två LV-soldaters gemensamma styrka.

”Vi sätter sylten över ärtorna”, sa min Vellingekompis. *”Så slipper vi gå två gånger”*. Lite tveksam var jag nog men en skåning ser alltid ljust på möjligheten att inte slita ut sig. Och så bar vi upp behållarna.

Trapprummet var en öppen, rund plats där stentrappan löpte utmed den rundade väggen. Längst ner, delvis under den överliggande runda trappan, stod en stor byst av Karl XII på en hög piedestal. När vi nu nästan var uppe råkade vi tippa vår börda något. Eftersom en rostfri behållare som står på en annan rostfri behållare har väldigt liten friktion var katastrofen ett faktum. Behållaren med jordgubbssylt välte och hela innehållet rann ut över stentrappan.

Snabbt fick vi in behållaren med ärtsoppan i matsalen. Med svabbar, sopskyffel och andra tillhyggen började vi sedan återge stentrappan sin ursprungliga, svarta färg. Vi gjorde sedan en föga ärofull reträtt nerför trapporna och skulle precis öppna bottenvåningens ytterdörr då jag vände mig om och såg eländet.

Jodgubbssylten hade runnit över trappkanten och träffat kungen. Hela huvudet var täckt av en röd jordgubbsmassa. Även om det troligen var så här kungen såg ut efter det dödande huvudskottet den 30 november 1718 var detta ingen historisk scen vi just då ville se. Hur komma upp till kungen? Var fanns det någon stege?

En dörr ledde ner till källaren under högvaktsflygeln. Plötsligt befann vi oss nere i ruinerna efter det medeltida slottet Tre kronor. Här fanns också en liten och gammal stege. Med denna kunde jag, eftersom jag var längst av oss två, nå upp till majestätet, be om ursäkt och i kunglig ynnest få börja tvätta den kungliga knoppen.

Under hela denna tid var vi, tack och lov ensamma i denna trapphall. Ingen märkte således vad vi gjort. Visserligen blev man förvånad över att det inte serverades jordgubbssylt till pannkakorna men vi lugnade kritikerna med:

”Leveransen måste ha glömt det i köket. Obegripligt och slarvigt!

Sönderslagna glasplåtar

Fotografiet känns säkert igen även om vi ska tillbaka till 1930-talet. Triangeln, en av Malmös knutpunkter. Jag har valt denna bild, inte för bilden, men för att den berättar så mycket om min gode gamle vän Göran Winge. Han var min förste utgrävningsledare på en arkeologisk utgrävning år 1970 och vi är vänner för livet.

Fotografiet talar nästan för sig själv. Fotografen har begett sig upp i andra våningen i den lokal som min morbror snart skulle inreda sin firma i, ”Bell Stenbergs matt- och gardinaffär”. Det ståtliga fyravåningshuset med sin närmast trekantiga form, Triangelns ”strykjärnshus”, sticker ut från vänster som ett dominant inslag i Triangelbilden. Bästa vy över detta hus erhölls dock från Södra Förstadsgatan. Apoteket Hjortens funkisbyggnad från 1920-talet ståtar i bakgrunden och i förgrunden till höger ett trevåningshus utmed den då tämligen smala Föreningsgatan. Bakom detta hus nådde Brunnsgatan, inte synlig, fram till Triangeln. Vid tiden för fotot var Brunnsgatan tyvärr

Triangeln på 1930-talet. Tala om tidens vind när man jämför med dagens knutpunkt!

en ofta frekventerad plats för många Malmöbor. Här fanns nämligen Arbetsförmedlingens stämplingskontor. Arbetslösheten och depressionen låg, när fotot togs, tung över stad och land och många hade det svårt.

På gaveln till tvåvåningshuset ut mot Södra Förstadsgatan kan man, om man förstorar bilden, läsa ”Bra skor hos Idoff”. Man behöver inte heller tveka om vad som säljs i huset om man tittar högre upp på gaveln. En stor sko syns under firmanamnet. Över detta en klocka som berättar för oss att det är 18 minuter över tre som allt på detta sätt förevigats. Men tidens vindfläkt har på glasplåten också fångats nedanför klockan. På Davidhallsgatan till vänster om skohuset ses byggnadsplank. Huset ska rivas och ge plats för det nya ”Idoff-centrum” som står där än i dag. Arkitekt var Carl-Axel Stoltz, en arkitekt som just vid denna tid var populär i Malmö.

Vad i hela friden har då detta foto med Göran Winge att göra? Jo, att ni över huvud taget kan se detta foto i dag är Görans förtjänst. När jag blev chef på Malmö Stadsmuseum i slutet av 1970-talet lät jag hämta in honom från arkeologins fältarbete till en arkivarie- och pedagogtjänst inne på museet. Och varför skulle jag inte göra det! Någon mera kunnig i Malmös fotohistoria fanns knappast. Han kunde placera de mest hopplösa gamla fotomotiv och han gav sig heller aldrig. Hade vittringen efter någon försvunnen historisk klenod väckts kunde man ge sig den på att Göran till slut spårade upp den. Att han dessutom var en duktig pedagog var ju inte fel. Många skolbarn i Malmö har lärt sig bli historiedetektiver tack var honom.

En dag kom två småpojkar till museet med några glasplåtar för att försöka sälja dessa. De blev avvisade av personalen; det var ju bara några okända personer på fotona. Göran råkade emellertid höra samtalet och dök genast på de unga när de var på väg att lämna museet. Snart avslöjades var de fått tag i de sköra glasnegativen - på en vind i ett rivningshus på Skolgatan. Det dröjde inte länge förrän Göran var på plats - vilket var i grevens tid. Grävmaskinerna skulle snart börja demoleringsarbetet men genom ett litet hål i gårdsmuren kunde han åla sig in och ta sig upp på vinden. Där fanns skatten! Mitt i ett rum låg en stor hög med krossade glasplåtar. Några vandaler hade förekommit Malmö Stadsmuseums egen Sherlock Holmes! Men på hyllorna låg fortfarande mängder med glasplåtar i sina pappförpackningar. Den gamle Malmöfotografen Olof Belanders fotoarkiv var återfunnet!

Glasplåtarna fördes till museet. Några dagar senare revs huset. Detta är bara en episod om otaliga räddningsexpeditioner som Göran lät utföra under årens lopp. Vi Malmöbor har faktiskt honom att tacka för att många rariteter som rör stadens historia i dag finns bevarade. Vi har fortfarande mycket att tala om när vi träffas över en kopp te.

En bondesamling

Det hände sig en varm sommardag på 1970-talet att min gamle chef på Malmö museum Bengt Salomonsson tryckte in mig i sin bil och så bar det av söderut. Två arkeologer på sommarutflykt i det skånska landskapet. Även om färden gick utmed den forntida, slingriga vägen till Hököpinge kyrkby i Vellinge kommun var det inte forntida saker som hägrade. Vi körde upp framför en präktig gammal kringbygd bondgård söder om Hököpinge kyrka. En äldre man stod beredd att ta emot oss.

”Välkomna! Gunnar Thomée!”

Här, i en fantastisk skånsk bondgård hade Gunnar inrättat sitt eget museum. Två längor fulla med allehanda bruksföremål från skånska bondgårdar, insamlade med kärleksfull hand. Det var som att besöka en bondgård runt år 1800. Varje del av den dåtida bondens dagliga liv var dokumenterat genom föremål. Här fanns stora föremål som vagnar, kärror och plogar men också små saker som hornskedar, bondens slitna glasögon och kökets träslevar.

Wovragården ute i S:a Sallerups kyrkby innehåller en unik skånsk allmogesamling.

”Vet du vad det här är?”

Gunnar höll upp en avlång, laggad träbytta med nedkörd bred pinne. Byttans torkade innehåll såg svart och tjäraliknande ut.

”En sådan här hade man hängande på varje vagn. Dåtida hjul måste smörjas ofta och det bästa sättet var att använda krossade sniglar – speciellt feta skogssniglar. Det var bara att lägga dem i byttan och mortla sönder dem. Perfekt smörjmedel!”

Museinämndens ordförande Kurt Karlsson var med den där sommardagen. Han var också eld och lågor inför denna fantastiska samling som visade vårt skånska bondesamhälle. Det fina var att Gunnar hade börjat samla föremål långt innan det gick mode i att samla på antika saker. Bönderna på den tiden var närmast förvånade när någon ville betala för ”sånt mög”. Bäst tyckte Gunnar om när föremålen varit i bruk och blivit lappade och lagade. Så såg det nämligen ut i en dåtida bondgård. Thomées samling var helt enkelt fullständigt unik.

Efter bidrag från Malmö stad kunde Malmö museum inköpa samlingen. Staden ägde också den vackra, fyrlängade Wovragården i S:a Sallerups kyrkby och här skulle nu inredas en genuin skånsk ”bonnagår”. Efter många år av kamp kunde äntligen gårdsmuseet invigas. Tyvärr fick vi bara två stallängor. Drömmen om en hel bondgård stannade vid en dröm. När vi invigde gårdsmuseet kunde dock inte något förta glädjen. Gunnar Thomée var själv med och höll ett anförande som helt enkelt var strålande.

Det gick en tid. År 1995 blev jag i egenskap av museichef beordrar av de dåtida politikerna att sälja ut stora delar av Malmö stadsmuseums samlingar. Merparten av militärsamlingarna, det unika Snapperupshuset mitt inne i city och hela Wovragårdssamlingen skulle bort. Självklart vägrade jag blankt och konfrontationen var ett faktum. Inte minst mitt medlemskap av ICOM, en världsorganisation för museimän med av FN uppställda etiska spelregler för museiansvariga, satte gränserna. En officiell institution säljer inte sitt kulturarv, man bevarar det.

Det händer att hustrun, jag och hunden tar bilen ut till bokskogen. När vi ibland passerar Wovragården undrar vi hur det gått med detta museum. Själv valde jag att sluta på Malmö Stadsmuseum som protest mot politikernas historieförakt.

Wovragården år 1977.

Ett helgon utan vapen i S:t Petri

Malmö S:t Petri fyller 700 i år 2019 och det ska firas den 29 september. Många kyrkobesökare kommer då att fästa sina blickar på den stora altaruppsatsen. Här finns faktiskt ett helgon som jag en gång skänkt hans värdighet åter. Här är historien om denna händelse.

Man skrev året 1976. S:t Petri kyrkas stora altaruppsats skulle renoveras. Hela den väldiga skulpterade träväggen, ca 15 meter hög, norra Europas högsta i trä, var täckt av en ställning. Jag stegade fram till detta enorma konstverk och hälsade på konservatorn Albert Eriksson. Snart var vi inne i en djup diskussion om konservering, om detaljer kring de många skulpturerna och mycket annat som rörde detta historiska monument.

Jag kände Albert Eriksson sedan tidigare. Han hade nämligen satt upp sin konserveringsateljé vid Nobelvägen på Ellstorp, min barndomsmiljö och mina föräldrars hemvist. Tidigare hade lokalen hyst en cykelfirma och bredvid låg Svenssons speceriaffär, livsnerven hos många av oss som bodde på Ellstorp. Nu stod vi alltså här i denna fantastiska kyrka och diskuterade detaljer om bildsnidare och målare i Malmö från tidigt 1600-tal.

Det var i åren strax efter 1600 som de styrande i Malmö ansåg att deras sockenkyrka borde få ett värdigare utseende än det som reformatorn Claus Mortensen åstadkommit efter sin reformation i slutet av 1520-talet. Läser vi i gamla historieböcker talas det om ”Bildstormen” i Malmö. Claus Mortensen hade, med hjälp av den girige borgmästaren Jörgen Kock, lyckats ockupera och köra ut de katolska prästerna. Detta gjordes bl.a. genom att den fanatiske prästen år 1529 med sitt anhang och sina uppviglade Malmöbor stormade in i kyrkan.

Läser vi tryckta böcker om denna ”Bildstorm” verkar det som om man slog sönder alla helgonaltare och helgonfigurer. Detta kan dock inte vara sant. Många av dessa katolska kyrkans dyrgripar såldes nämligen senare på auktion. Som vanligt vet vi inte den sanna bilden eftersom bevarat material oftast skrivs av endast en part och inte berättar

motståndarens uppfattning. Att Claus rensade bort alla förhatliga helgonbilder är dock klart. Att han dessutom lite senare lät kalka över kyrkans medeltida bildskatt, målad på väggar och i valv är också säkert. Kvar var säkert en tämligen vit och steril kyrkointeriör.

Det var denna tråkiga interiör man nu ville råda bot på. Claus var död sedan året 1575. Han hade dessutom långt innan sin död blivit sparkad som kyrkoherde i S:t Petri. Bl.a. hade han fört en process mot rådmannen Niels Kuntze. Denne, vars hus ännu finns kvar och i dag är café i kvarter S:t Gertrud, hade inte fått några barn med sin hustru Anne. För Claus var detta misstänkt och Niels anklagades av prästen för homosexualitet. Niels blev tvingad att fly från Malmö men han fick upprättelse av den danske kungen. Claus Mortensen hamnade i onåd och förvisades som präst till Husie socken.

När nu Albert Eriksson och jag stod där framför altaruppsatsen råkade vi faktiskt stå på just Claus stora gravsten som ligger framför altaret. Plötsligt fick jag syn på en sak som förbryllade mig. Det var något som inte stämde. Vi klättrade upp på ställningens första avsats och hamnade då framför Johannes Döparens stora träskulptur.

”Detta kan inte stämma”, kommer jag ihåg att jag sa till Albert.

Innan jag berättar om vad det var som uppenbart var fel måste jag ge en kort beskrivning av altaruppsatsen. År 1603 hade skulptören Henrik Könnicke fått i uppdrag av Malmös styrande att rita ett utkast till en stor altaruppsats i S:t Petri, eller som det står: *”Den tavla som skall göras i kyrkan”*. Det dröjde emellertid med beslut och först år1607 fick Henrik uppdraget att som arbetsledare ansvara för uppbyggnaden. Under de kommande åren basade han över flera skickliga hantverkare, bl.a. bildhuggarna Statzius Otte och Jacob Kremberg. Att täcka alla sniderierna och altartavlorna med målningar var ett stort arbete som Mäster Peiter fick i uppdrag att göra. På altaruppsatsens baksida står när det var dags för invigning: *”Anno 1611. S:t Michaelis dag”*.

Altaruppsatsen består av fyra ”våningar”, varje våning med en i mitten målad tavla. Den nedersta tavlan visar Nattvardens instiftande. Skulpturen på ena sidan visar Moses med stentavlorna som symbol för Gamla testamentet. Här ses också Adam och Eva. På andra sidan ses Johannes döparen och änglarnas förkunnelse att Jesus är född. Detta representerar Nya testamentet.

Andra våningens tavla visar Jesus korsfästelse. Denna omges av två skulpterade vildmän som ursprungligen vaktade den danske kungen Christian IV:s namnchiffer, senare ändrat till Karl XI:s. Jag hastar upp till nästa våning med målning av Kristi himmelsfärd omgiven av skulpturer av de fyra evangelisterna. På översta våningen sitter en målning av ”Jeho-

va”. Namnet är omgivet at skulpturer av kyrkans skyddshelgon S:t Petrus och S:t Paulus. Över dessa står Jesus med segerfanan.

Vad var det då för något fel på Johannes döparen som jag upptäckte år 1976? Han höll ett svärd, se bilden. Men Johannes Döparen har inte svärdet som helgonsymbol. Dessutom såg det löjligt ut där

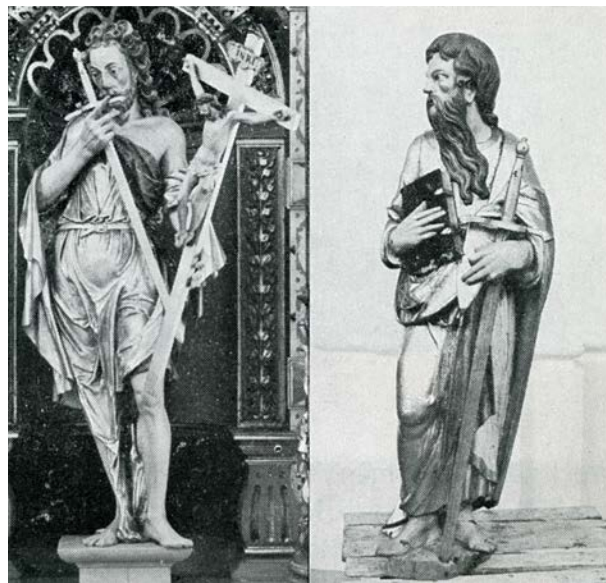
det stack upp ur hans framsträckta hand. Försiktigt tog jag loss träsvärdet och sedan började Albert och jag att vandra uppför byggnadsställningen för att finna svärdets rätta ägare.

Och minsann, högst upp stod Petrus med himmelrikets nycklar men Paulus vid sidan om saknade sin symbol – just det – svärdet. Jag stack ner träsvärdet i ett tomt hål i Paulus hand och se – svärdet gled ner och hamnade exakt mitt i en utskuren skåra i bottenplattan. Jag hade gett Paulus sin helgonvärdighet åter.

Hur kan denna förväxling ha skett. Givetvis inte när altaruppsatsen stod färdig år 1611. Men på 1700-talet renoverades altaruppsatsen. Jag kan tänka mig att när renoveringen var klar och ställningarna blivit borttagna upptäcktes att man glömt sätta tillbaka svärdet högt uppe i skyn.

”Ah, vi trycker ner det i Johannes hand”, var det säkert någon som då sa. Och där fick det sitta till dess en lång, ranglig museichef hösten 1977 ändrade om historien.

Svärdet som det tidigare satt hos Johannes Döparen samt dess nuvarande placering hos Paulus.

Djävulen under altarbordet

Det hände sig en dag på 1980-talet att jag befann mig i S:t Petri kyrka för att exakt mäta in den skevhet i korets pelare som gör att koret svänger lite åt söder i förhållande till långhuset. En gammal teori har förklarat detta som om att man velat åskådliggöra Jesus där han hänger på korset. Koret blev då huvudet, tvärskeppen som sticker ut blev hans utsträckta armar och långhuset ner mot kyrkans ingång hans kropp. Att då koret är svängt lite skulle förklaras av Jesus på korset hängde med huvudet åt sidan.

Jo, mina mätningar visade att de södra korpelarna faktiskt inte står i linje med långhuset. Vad detta märkliga förhållande beror på är dock svårare, för att inte säga omöjligt, att svara på.

Nåja, när jag som bäst höll på med mätutrustningen kom kyrkoherden och hjälpte mig. Vi kom då också att tala om det stora altarbordet i koret.

”Du vet väl att man kan krypa in i altaret” sade denne kyrkans man plötsligt.

”Har jag ingen aning om”, blev mitt förvånade svar.

Det djävulsmynt som jag fann under S:t Petri kyrkas altarbord.

”Från rummet bakom den höga altaruppsatsen kan man via en trång lucka ta sig in i under altarskivan. Jag upptäckte det för inte så länge sedan”.

Från ord till handling. Självklart kunde en sådan här intressant uppgift inte bara lämnas därhän. Dörren till det låsta rummet öppnades och minsann; där fanns en liten lucka, i storlek svarande till min tunna lekamen. Jag ålade mig in i mörkret, någon ficklampa hade jag inte tillgång till. I det svaga ljuset från lucköppningen undersökte jag altarskivans undersida. Längst in i ena hörnet kände jag ett föremål på golvet. Det var ett runt och troligtvis större mynt eller medaljong. Jag sträckte ut det till kyrkoherden och kröp sedan ut.

När jag kravlat mig upp mötte jag en förvånad präst.

”Det är ju ett djävulsmynt! Hur har det hamnat här?”

Jag tog föremålet och noterade att tolkningen var helt rätt. Bilden av djävulen talade sitt tydliga språk. Det hela kändes olustigt. Jag bad att få myntet till myntsamlingen på Malmö museum.

”Ta det försiktigt med det”, var rådet jag fick av kyrkoherden.

Det hela var olustigt. På vägen i bil tillbaka till museet höll jag faktiskt hela tiden i handen djävulen utanför bilen genom en öppen sidoruta. Inget fanstyg skulle få komma in i mitt fordon.

Nu satte vi igång ett sökande efter förklaringen. På myntets ena sida stod ju 13 maj 1973 Anholt. Min myntexpert kom plötsligt farande med uppgifter. Anholt är ju en ö i Danmark och sommaren 1973 hade man här på stranden upptäckt rester efter ett bål och en ring med stenar med målade handflator samt ett antal föremål. På en låg stolpe satt något som såg ut som ett torkat, krympt människohuvud. Här fanns också svarta ljus, klockor och en ansiktsmask av trä. Att man här haft en svart djävulsmässa var helt klart. Vad vi nu hittat i S:t Petri kyrka var alltså ett av säkert många präglade djävulsmynt som denna kväll på Anholt ”invigts” till Satan.

Fyndet 1973 blev givetvis uppmärksammat av danskarna. Man fann t.ex. ut vem som på beställning tillverkat dessa mynt etc. Förutom den präg-

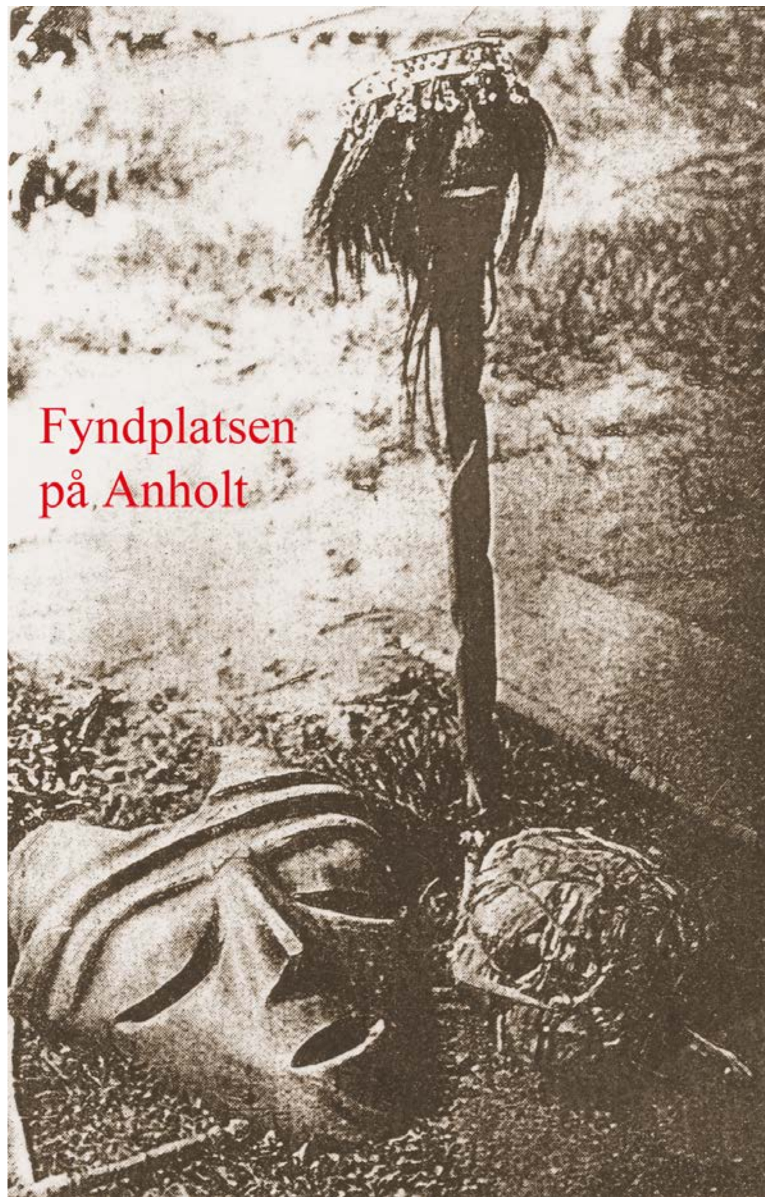
ling som finns på ”mitt” mynt finns dessutom andra mynt med samma budskap, t.ex. en variant med texten:

”13. maj 1973 - Anholt - Lucifers Ö - Himmel og Helvete”.

Men vad skulle dessa massproducerade saker ha användas till?

Efter mitt fynd under huvudaltaret i S:t Petri kyrka var det ingen tvekan om syftet. Men dessa mynt skulle man ”avkristna” dessa heliga platser och i stället få dem i djävulens våld. När vi gjorde efterforskningar framkom det att man i Lunds domkyrka funnit två sådana här mynt. Ett var placerat på undanskymd plats i kryptan direkt under huvudaltaret som ju finns i koret en våning upp. Ett djävulsmynt hade också påträffat instucket under dopfunten i Eslövs kyrka.

Men det har inte bara handlat om tillverkade djävulsmynt. I danska staden Korsör fick på 1970-talet en kyrkvaktmästare ett brev Alice Mandragora, ”overheksen ved Satankulten” om att komma till Anholt och äta människokött. I brevet står det: *”Husk på, at du optager den dødes kraft i dig, ved at du spiser hans/hendes kød.”* Liknande brev har sedan påträffats undangömda i olika kyrkor.

Det som oroade mig då, och fortfarande gör det, är att bland fynden i sanden ute på Anholt år 1973 återfanns en liten barnsko. Vad hade denna här att göra? Genom historien vet vi att barnblod i ockulta riter kan ha förekommit.

Allt detta är ju helt sjukt. Jag är glad att jag höll djävulen utanför min bil på vägen tillbaka till museet.

Om ni laddat hem denna min uppsats till er egen dator fungerar efterfäljande länk till mer information. Klicka här för att läsa mer om Anholtfynden

Inför invigningen av Öresundsbron år 2000

Det hände sig att Fotevikens Museum blev kontaktade av Öresundsbrokonsortiet strax innan Öresundsbron skulle invigas. De skulle ha en fest för ca 400-500 personer ute på Lernacken invid brofästet. Nu ville de ha lite ”aktion” och då menade man att vikingar från Fotevikens museum nog kunde klara det.

I sanning ingen lätt uppgift. Fyra stora, avlånga tält skulle resas så att de bildade ett kors. Gästerna skulle alla sitta vid bord och i korsets mitt skulle ett större och högre podie byggas upp. Där ville man att vi skulle göra något ”minnesvärt”.

Björn Jakobsen och jag funderade länge innan vi tackade ja. Hur i hela friden skulle man få tyst på hundratals pratglada människor som inmundigade alkoholhaltiga drycker? Och hur skulle vi få ihop en nybyggd bro med vikingatiden? Jag kom på att bron skulle symbolisera ”Bifrost”, regnbågsbron - vägen mellan asarnas (Skåne) och jättarnas (Själland) hem. I tältet skulle vi spela upp jordens undergång, ”Ragnarök” ur vilken ny tid skulle uppstå.

Jag hittade nu nästan tjugo år efteråt detta mitt eget komponerade program och återger det här med kommentarer i kursiv stil. Tyvärr blev det aldrig tid till fotografering så medtagna bilder illustrerar bara vad våra vilda vikingavänner är kapabla till.

ARRANGEMANGET PÅ LERNACKEN
14 juni 2000

17.00–18.00 Genrep vikingar
Vikingaskeppet Erik Emune ligger vid stranden. Det kommer kl 19.00 att segla utmed stranden så att besökarna kan se det.

19.00 Gästerna anländer till tältets utsida. Förfriskningar. Utanför tältet finns anfallsgruppen dold för besökarna nere vid skeppet Erik Emune.

20.00 Tältet öppnas och gästerna kommer in. Inne i tältet finns redan på det högre stora podiet i tältkors-

ningen mitt i tältet den vikingatida gästabudsgruppen på ca 20 personer. Alla iklädda vikingakläder. De sitter vid långbordet mitt i tältet. Hela podiemiljön är uppbyggd i vikingatida stil. Vikingarna är fram till kaffet helt tysta och gör absolut inget väsen av sig. Om någon gäst frågar varför de sitter där får de inget svar. Hemlighetsfull tystnad ska råda.

Efter en enkel måltid leder Mikael Neumann sången av några snapsvisor fram till kaffet för att få igång gästerna. Vikingarna deltar inte i alls i detta. Under kaffet börjar det emellertid bli alltmera rörligt vid vikingabordet. Successivt höjer vikingarna sina samtalsröster.

Efter tecken från Sven börjar två vikingar plötsligt bråka högljutt för att få alla besökarnas uppmärksamhet riktad mot vikingabordet. Man börjar under kort tid slåss med svärd men blir snart vänner igen.

Jerker hoppar upp på vikingarnas långbord och berättar med dånande röst följande text om vikingarnas Asgård (som ju podiet med vikingabordet ska föreställa. OBS improvisation av texten i allra högsta grad tillåtet):

”För länge sedan fanns här i Norden en plats som hette Asgård. Den låg bortom horisonten, långt från Midgård, människornas hem. Några säger att Asgård låg där i dag Skåne finns, så vackert och välmående var den platsen. Asgård var en god plats att bo i. Här fanns Oden, den allvetande guden som offrat sitt ena öga i Mimers brunn för att bli den visaste i världen. Här fanns Tor med sin väldiga hammmare Mjölner och kärleksgudinnan Freja med sin vagn, dragen av katter.

Mitt i Asgård stod den väldiga gästabudssalen Valhall. Hit kom alla vikingar som dött ärofullt i strid. Valhall var väldig, hade 540 dörrar, varje dörr så bred att 800 man i bredd kunde passera. Varje kväll var det vikingafest här i Valhall.”

Efter detta allmänt vikingaskrål. Stämningen vid långbordet har nu blivit våldsamt hög. Förhoppningsvis börjar besökarna nu undra om detta är teater eller på riktigt.
(Kommentar: Detta parti blev mycket lyckat då en viking utanför manuset hällde ett helt horn öl över huvudet på sin bordsgranne och vilt slagsmål utbröt vid bordet.)

Vikingasångarna hoppar nu upp på bordet och framför några sånger, ackompinerade av bordsdunk och lämpliga tillrop. (De måste ha myggor på sig för nu ska enligt planerna allt hålla på att gå över styr vid gillesbordet. Besökarna ska börja känna sig oroliga om hur detta ska sluta.)

Allmänt skrål. Stämningen är hög. Sven berättar från ett speciellt podie om bron ”Bifrost” och om Ragnarök, detta för att publiken ska förstå vad som sedan kommer att hända. Här är speakertexten:

”Men det fanns ett annat rike västerut från Valhall, ett rike där jättarna bodde. Dess namn var Utgård. Jättar och asar var ständigt i kiv med varandra om tullavgifter och bråk om hur mycket sprit och öl man fick ta in till Asgård. Jättarna var ett märkligt och mäktigt folk, de kunde skifta färg men oftast var de röe och vite.

Mellan Jättarnas land Utgård och asarnas Asgård gick en bro, Bifrost. Bron var regnbågen. Den vaktades av asguden Heimdal. Han hade tänder av guld, han sov mindre tid än en fågel, kunde höra gräset växa och se hundratals mil bort. Han var född i vågorna av Öresund.

Allt var gott här i Asgård öster om Öresund. Men en dag hände det. Ragnarök stod för dörren, Ragnarök, världens undergång. Över bron kommer di röe och vite jättarna från landet i väster, några sjunger t.o.m. ”sejern är vår” och har en fotboll i handen. Heimdal blåser i sitt horn och en väldig kamp mellan jättar och asar börjar.”

Bengt (Heimdal) blåser från andra podiet alarm med det stora hornet.

I detta nu stormar den hittills helt dolda anfallsgruppen av ca 25 vikingar med buller och bång in i tältet från de tre kortsidorna. Rusar mellan besökarnas bord och anfaller gästabordet mitt i tältet. *(Kommentar: Nu utbröt en så våldsam fight att den t.o.m. gick utanför vad som var planerat. Fighterna spred sig i gångarna i hela tältet och vissa besökare flydde förskräckta undan kämparnas svärdshugg. Mycket lyckat.)*

Detta är den stora slutstriden Ragnarök, framförd vid Öresundsbrofästet innan brons öppnande. Alla dör utom en kvinna och en man, Liv och Livlust.

Sven avslutar med följande speakertext:

”Ragnarök, världen undergång. Men två människor överlevde den väldiga striden. En man och en kvinna: Liv och Livlust. Tillsammans vandrade de ut i världen och skapade en lycklig framtid. Deras barn och barnbarn byggde en ny bro över Öresund. Heimdal ersattes av betalstationer. Och Liv och Livlust väckte upp allt som var dött.”

Mikael Neumann kommer in tillsammans med Liv och Livlust. De döda som ligger utspridda i tältet på golv och bord väcks upp. Alla besökare i tältet stämmer upp i den nya svensk-danska nationalsången som Michael komponerat och vars text finns utlagd på borden.

SLUT